

**ŠIAULIU UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA**

Specialiosios pedagogikos (specializacija – logopedija) magistrantūros studijų programa

Inga Krištanavičiūtė

**IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ RIŠLIOSIOS KALBOS
UGDYMAS TAIKANT VAIZDINIUS MODELIOUS**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė -
prof. dr. S.Ališauskienė*

2012

Magistro darbo santrauka

Magistro darbe: „Ikimokyklinio amžiaus vaikų rišliosios kalbos ugdymas taikant vaizdinius modelius“ atlikta *teorinė* rišliosios kalbos ypatybių, ikimokyklinio amžiaus vaikų rišliosios kalbos *analizė*, analizuoti pasakojimų mokymo metodai, vaizdumo ir vaizdinio modeliavimo svarba ugdyme. Iškelta *hipotezė*, jog tikėtina, kad taikant rekomenduojamą eksperimentinio ugdymo metodiką, paremtą paveikslų, simbolių, schemų naudojimu rišliosios kalbos ugdyme, pagerės vaikų, turinčių nežymų kalbos neišsivystymą, gebėjimas rišliai pasakoti. Hipotezei patvirtinti atliktas eksperimentinis ugdomasis tyrimas.

Atlikta dokumentų antrinė analizė, kalbos tyrimo duomenų analizė, eksperimentinis kokybinis ugdomasis tyrimas. Remiantis ugdytinių rišliosios kalbos pokyčių vertinimais, atlikta turinio (tyrimo protokolų) analizė.

Tyrimu buvo siekiama įvertinti vaikų gebėjimą rišliai pasakoti, esant nežymiam kalbos neišsivystymui, bei ugdymo metodikos įtaką rišliosios kalbos pažangai.

Tyrimo dalyvavo 10 ikimokyklinio amžiaus vaikų (5-6m.), kuriems PPT nustatytas nežymus kalbos neišsivystymas. Eksperimentiniam tyrimui, pagal homogeniškus požymius, buvo suformuotos dvi grupės: eksperimentinė ir kontrolinė.

Empirinėje dalyje pristatomos rišliosios kalbos lygio įvertinimo užduotys bei jų rezultatų lyginamoji analizė prieš ir po eksperimento, pristatoma parengta ugdymo metodika, paremta vaizdinių modelių taikymu ugdyme, bei rezultatų po ugdomojo eksperimento analizė. Svarbiausios *empirinio* tyrimo *išvados*:

1. Eksperimentinio tyrimo rezultatai patvirtino iškeltą hipotezę, jog metodika, paremta paveikslų, simbolių, schemų naudojimu rišliosios kalbos ugdyme, pagerina vaikų rišliosios kalbos gebėjimus pasakojant, esant nežymiam kalbos neišsivystymui.
2. Vaizdinių modelių taikymas, skatinant rišlų pasakojimą, leido geriau sutelkti visas vaiko galimybes prisimenant, vizualizuojant, pasakojant, o ugdant rišliąją kalbą apėmė nuoseklų supažindinimą su įvairių tipų modeliais, jų taikymu tam tikrais etapais. Tai padėjo vaikams išmokti naudoti vaizdų pasakojimo planą atkuriant teksto visumą, lengviau perprasti kompozicinę teksto struktūrą. Po eksperimentinės metodikos taikymo išaugo vaikų rišliosios kalbos lygis, pasakojimų rišlumas, nuoseklumas, pagerėjo pasakojimo įgūdžiai atpasakojant, pasakojant pagal siužetinių paveikslėlių serijas, kūrybinio pasakojimo atveju.

Esminiai žodžiai: rišlioji kalba, nežymus kalbos neišsivystymas, modeliavimas, vaizdumas, pasakojimas, simboliai, schemas.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ RIŠLIOSIOS KALBOS UGDYMAS, TAIKANT VAIZDINIUS MODELIOUS	9
1.1 Rišliosios kalbos ypatybės.....	9
1.2 Ikimokyklinio amžiaus 5-6 metų vaikų bendra kalbos charakteristika.....	10
1.3 Vaikų kalbos ypatumai nežymiai neišplėtotos kalbos atveju.....	11
1.4 Pasakojimų mokymo metodai.....	13
1.5 Vaizdumo principas. Vaizdinio modeliavimo metodikos ypatumai.....	15
1.6 Mokymo pasakoti etapai. Pasakojimų skatinimas vaizdiniais modeliais	17
2 skyrius. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ RIŠLIOSIOS KALBOS UGDYMAS NEŽYMAUS KALBOS NEIŠSIVYSTYMO ATVEJU, VAIKŲ PASAKOJIMUS SKATINANT VAIZDINIAIS MODELIAIS. TYRIMAS IR JO REZULTATAI	
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	23
2.2 Rišliosios kalbos lygio įvertinimas.....	24
2.3 Rišliosios kalbos lygio įvertinimo, prieš ugdomąjį eksperimentą, duomenų analizė.....	25
2.4 Ugdymo metodikos pristatymas.....	29
2.5 Eksperimentiniu ugdymu gautų rezultatų analizė.....	34
2.6 Rišliosios kalbos įvertinimo duomenų lyginamoji analizė prieš ir po ugdomojo eksperimento	39
Išvados	58
Rekomendacijos	59
Literatūra	60
Summary	67
Priedai	68

Ivadas

Tyrimo problema ir jos mokslinis aktualumas. Beveik visa žmonijos dvasinė bei materialinė kultūra yra kūrybinės vaizduotės produktas. Jau ikimokykliniame amžiuje, toliau tobulėjant dialoginei kalbai, kartu vystosi ir monologinė – rišli išplėstinė kalba: apibūdinimas, pasakojimas. Būdingi jos ypatumai – rišlumas, logiškumas, nuoseklumas. Kalbantysis turi mokėti teisingai pasirinkti žodinę formą, perteikti informaciją, planuoti, numatyti pasakojimo apie daiktą, reiškinį, įvykį, grandžių tvarką. Šie ypatumai reikalauja pastovaus kalbos ugdymo. (Monkevičienė, 2001).

Vaikams, turintiems kalbos neišsivystymą, ši sudėtinga kalbos forma savaime sunkiai formuojasi. Mokslininkai Žukova, Mastiukova, Filičeva, (1998;1999), Garšvienė, Ivoškuvienė (1993;2003), Braun (1999) ir kt. tvirtina, kad rišliosios kalbos ugdymas – vienas svarbiausių uždavinių, dirbant su vaikais turinčiais kalbos neišsivystymą. Teiginys remiasi tuo, jog vaikai patiria rišlaus kalbėjimo sunkumų, nesugebama atmintyje išlaikyti teksto nuoseklumo, įsimenami tik fragmentai, sunkiai išskiriamos objekto savybės ir sudėtinga jas išvardinti, pasakojant nepakankamai panaudojama vaizdingų išraiškos priemonių, kalboje daug leksinių – gramatinių netikslumų.

Kalbos neišsivystymas – tai normalios klausos ir normalaus intelekto vaikų visų kalbos komponentų – fonologinių, leksinių ir gramatinių – visiškas ar nepakankamas susiformavimas (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Stošiuvienė, 2002; Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003). Nežymiai neišsivysčiusiai kalbai būdinga išplėta vaikų šnekamoji kalba, tačiau joje esti nemažai leksinių, semantinių, morfologinių ir fonologinių netikslumų (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Suveizdienė, 1997). Vaikų, turinčių kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų, ugdymas ikimokykliniu laikotarpiu turi ypatingą reikšmę tolesniam vaiko mokymuisi ir lemia jo asmenybės formavimąsi. (Daugirdienė, 2003). Marcelionienė, Plentaitė (2001) mini, jog tyrimai rodo, kad vaikų raštingumo lygis mokykloje priklauso nuo sakininės vaiko kalbos lygio, įgytu dar ikimokykliniu periodu.

Be gebėjimo tiksliai formuluoti savo mintis, vaizdžiai, logiškai ir rišliai pasakoti apie savo planus, idėjas negalimas pilnavertis bendravimas, kūryba, savirealizacija, asmenybės sviugda. (Belousova, 2009). Mokslininkai Kiliuvienė, Ruškus, (2002), Ališauskienė (1998), Giedrienė (1986) ir kt. papildo, jog kalbos priemonių skurdumas, gramatinių konstrukcijų netikslumas, įvairūs kalbos sutrikimai glaudžiai susiję su vaiko pažintinės veiklos sunkumais. Mokydamasis vaikas lygina, analizuoja, apibendrina. Tai svarbu formuojantis sąvokoms, išvadoms, planuojant, pasakojant. Informacija, gauta per įvairius pojūčių receptorius (regą, klausą ir kt.), vaizdinių pavidalu apibendrinama, suformuojamos sąvokos ir išreiškiamos

žodžiais. Informacija gali būti užrašoma ir kitaip. (Stunžėnienė, 2010) Pakaitalų, vaizdinių modelių naudojimas (pvz: schematinių piešinių, schemų, sąlyginių ženklų, simbolių) ugdo protinius ikimokyklinukų gebėjimus bei rišlią kalbą, sukuria galimybę atmintyje atkurti vaizdinius modelius, jiems padedant greičiau prisiminti, geriau įsivaizduoti. (Tkačenko, 2001)

Vaikų su nežymiu kalbos neišsivystymu kalbos sunkumai analizuojami Žukovos, Mastiukovos (1998), Braun (1999), Laninos (2004), Ušakovos (2004) ir kt. mokslininkų moksliniuose darbuose. Nemažai duomenų apie vaizdinio modeliavimo metodikos taikymo veiksmingumą ugdant vaikus su nežymiu kalbos neišsivystymu, pateikiama Tkačenkos (1991;2001;2004;2005), Nesterenko, Savinos (2011), Gluchovo (2004), Vorobjovos (2006), Čiuchačiovos (2001), Čistiakovos (2009), Maletinos (2004) Savčenkos (2009), Achankovos (2002), Belousovovos, (2009) ir kt. moksliniuose darbuose. Kūrybinio pobūdžio pasakojimų kūrimą taikant įvairius vaizdinius modelius savo darbuose pagrindė Smyšliajeva, Karčiuganova (2005), Rastorgujeva (2003), Panfilova (2006), Sidorčuk, Chomenko (2004), Leliuch (2010), Korzun, Muraškovska (2010) ir kt.

Lietuvoje ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos raidą, jos trūkumus plačiai analizavo Ivoškuvienė (1998;2003), Ališauskas (1996), Ališauskienė (1998), Kaffemanienė (2001), Garšvienė (1993;1996;2003), Gudonis (1996), Kurmanskienė (2003), Daugirdienė (2003). Vaizdinių priemonių, simbolių naudojimą rišliosios kalbos ugdyme, savo darbuose pagrindė Ivoškuvienė (2003), Kaffemanienė, Burneikienė (2001), Petrulytė (2001), Grakauskaitė (2006), Barzdonytė-Morkevičienė (2009), Schoroškienė (2003) ir kt.

Kaip teigia Tkačenko (2001) bei Sidorčuk, Chomenko (2004) daugiametis jų stebėjimas parodė, kad tradicinis mokymas (teksto atpasakojimas, objektų apibūdinimas, teksto pabaigos sukūrimas, pasakojimo sudarymas su pagalbiniais žodžiais be papildomų pagalbinių priemonių), nėra pakankamai efektyvus. Be to, kaip teigia Muraškovska (2007), labai svarbu tobulinti sistemą, kuri padėtų vaikams mokytis pasakoti remiantis siužetinėmis paveikslėliais bei jų serijomis. Pagal Kovalik (1994) mes taip prisimename gautą informaciją: 10proc. to, ką matome ir girdime kartu; 40proc. to, dėl ko diskutuojame; 80proc. to, ką patiriame tiesiogiai ir praktikuodami. Taigi, kyla **probleminis klausimas**: kas palengvintų rišliosios kalbos ugdymosi procesą ikimokyklinio amžiaus vaikams, turintiems rišlaus kalbėjimo sunkumų? Išanalizavus metodinę literatūrą, apie ikimokyklinio amžiaus vaikų rišliosios kalbos ugdymą, galima pastebėti, jog dažniausiai rišlaus pasakojimo mokymui įvairūs autoriai siūlo naudoti dviejų tipų pagalbines priemones. Viena iš tokių priemonių – **vaizdumas**, kurio reikšmingumą pabrėžė Rubenšteinas (1999), Elkoninas (1997), Gluchovas (2004). Antroji pagalbinių priemonė - **pasakojimo plano modeliavimas**. Jo reikšmingumą ne kartą akcentavo mokslininkai Vygotskis (1996), Vorobjova (2006), Gluchovas (2004) ir kt.

Tyrimo praktinis aktualumas. Švietimo informacinių technologijų duomenimis, Lietuvos švietimo ir mokslo ministro 2003 06 25 isakymu Nr. 901, Lietuvoje, mokinių kalbos ir komunikacijos sutrikimo grupė buvo didžiausia – 31093 vaikai, jei lyginsime su kitomis sutrikimų rūšimis. Tai rodo, kad būtina dar ikimokyklinio ugdymo įstaigoje stiprinti rišliosios kalbos gebėjimų ugdymą. Kaip vienas iš būdų galintis patobulinti rišlaus pasakojimo mokymąsi yra vaizdinio modeliavimo metodas. Jo praktinį aktualumą pagrindžia tai, kad jis padeda vaikams su nežymiu kalbos neišsivystymu ilgiau išlaikyti dėmesį, greitai neprarasti susidomėjimo, palengvina ir pagreitina naujų žinių įsiminimą ir supratimą, formuoja naujus įsiminimo būdus, padeda sisteminti gautas žinias.

Nors atskiri vaizdiniai modeliai taikomi ugdyme, tačiau nėra sistemingos, tyrimais pagrįstos, vaizdinių modelių taikymo metodikos.

Šiame magistro darbe taikome metodiką, kur panaudojami tiek tradiciniai, tiek kūrybiniai darbo metodai. Metodiką vienija bendras principas – **simbolinė analogija**. Simbolinė analogija jungia apibendrintą, abstraktų, schematinį – simbolinį – grafinį objektus. Vaiko kalba užrašoma simboliais. **I darbo etape** – tai mokymas perskaityti žodžius simboliais, mokymas sudarinėti asociacijas, ugdyti žodžio pajautą, žodyno plėtra. Kai vaikai išmoks savarankiškai simboliais pavaizduoti aplinkos objektus, veikėjus, jiems bus pasiūlyta taip „užrašyti“ tekstą, sukurti grafinį planą. **II etape** mokoma įvairių pasakojimų tipų: pagal paveikslėlius, pagal tekstą ir paveikslą, pagal simbolius, schemas.

Tyrimo objektas. Ikimokyklinio amžiaus 5-6m. vaikų rišliosios kalbos ugdymas nežymaus kalbos neišsivystymo atveju, kai vaikų pasakojimamas skatinti naudojami vaizdiniai modeliai (paveikslai, simboliai, schemas).

Hipotezė. Tikėtina, kad taikant rekomenduojamą metodiką, paremtą vaizdinių modelių (paveikslų, simbolių, schemų) taikymu rišliosios kalbos ugdyme, pagerės vaikų, turinčių nežymų kalbos neišsivystymą, gebėjimas rišliai pasakoti.

Tyrimo tikslas.

1. Įvertinti vaikų su nežymiu kalbos neišsivystymu gebėjimą rišliai pasakoti ir ugdymo metodikos įtaką rišliosios kalbos pažangai

Uždaviniai.

1. Taikant psichologinės, pedagoginės, specialiojo ugdymo mokslinės literatūros teorinę analizę atskleisti esmines tiriamojo objekto charakteristikas.

2. Remiantis moksline literatūra parengti rišliosios kalbos lygio įvertinimo metodiką.

3. Įvertinti 5-6m. vaikų rišliosios kalbos lygį, nežymaus kalbos neišsivystymo atveju, pagal parengtą rišliosios kalbos tyrimo metodiką prieš ugdomąjį eksperimentą.

4. Parengti ir išbandyti sistemine metodiką skatinančią rišlių pasakojimą taikant vaizdinius modelius (paveikslus, simbolius, schemas)

5. Įvertinti vaikų rišliosios kalbos pokyčius po ugdomojo eksperimento.

Tyrimo metodai.

1. Diagnostiniai tyrimai: dokumentų antrinė analizė (kalbos tyrimo kortelių analizė, individualių planų analizė)

2. Eksperimentinis kokybinis ugdomasis tyrimas. Kokybiniuose tyrimuose rezultatai gaunami teksto, kuris yra analizuojamas, forma. Kokybiniai tyrimai nėra reprezentatyvus griežtąja prasme, bet pateikia kur kas gilesnę ir platesnę informaciją nei kiekybiniai tyrimai. (Degutis, 1999).

Tyrimas atliktas trimis etapais:

1 etape – 10 vaikų, turinčių nežymų kalbos neišsivystymą, rišliosios kalbos lygio įvertinimas prieš ugdomąjį eksperimentą.

2 etape – 5 eksperimentinės grupės vaikų rišliosios kalbos ugdymas pagal metodiką, kuri parengta remiantis vaizdinių modelių taikymu.

3 etape- Eksperimentinės ir kontrolinės gr. vaikų rišliosios kalbos lygio įvertinimas (po eksperimentinio ugdymo)

3. Tyrimo dokumentų (tyrimo protokolų) turinio analizė

Tyrimo dalyviai. Pasirenkant respondentus naudota tikslinė atranka, nes to reikalauja tyrimo tikslas. Imtis sudaryta netikimybinio (tikslinio) būdu. Iš dvidešimties respondentų dalyvauti eksperimente atrinkta dešimt tiriamųjų. Tai Panevėžio miesto vaikų lopšelio-darželio 5-6 metų amžiaus 3 logopedinių grupių vaikai, kuriems PPT nustatytas nežymus kalbos neišsivystymas (5 berniukai ir 5 mergaitės), suformuotos dvi grupės: eksperimentinė ir kontrolinė. Į eksperimentinę bei kontrolinę grupes buvo atrinkti tiriamieji pagal homogeniškus požymius: su panašiu kalbos lygio įvertinimu, amžiumi, panašių ugdymo sąlygų bei šeimyninės padėties. Ugdomasis eksperimentas truko keturis 2011/2012 metų mėnesius (lapkritis-vasaris).

Pagrindinės sąvokos:

Kalbos neišsivystymas – tai normalios klausos ir normalaus intelekto vaikų visų kalbos komponentų – fonologinių, leksinių ir gramatinių – visiškas ar nepakankamas susiformavimas. <..> **nežymus kalbos neišsivystymas** – išplėta kalba, turinti kai kurių fonetinių, leksinių ir gramatinių netikslumų. (Ivoškuvienė, Mamonienė, 2002).³⁰

Vaizdumas – pedagogikos principas, reikalaujantis mokymą ir auklėjimą pradėti nuo aktyvaus objektų ir procesų stebėjimo (Jovaiša, 2007).³⁴

Sisteminis požiūris minimas kaip kūrybinis metodas (Sidorčuk, Leliuch.,2010.).¹⁰² Jis formuoja sisteminį požiūrį į mus supantį pasaulį per komponentinius, struktūrinius, funkcinis elementus, suvokiant, kad viskas pasaulyje tarpusavyje vienaip ar kitaip susiję (Peterson, Zaboeva, Pimenova, 2007).⁹⁵

Vaizdiniai modeliai – ypatingi atvaizdavimo tipai, kur ryšiai ir santykiai tarp daiktų ir reiškinių perduodami su erdvinių jų pakaitalų pagalba (schemos, brėžiniai, diagramos ir tt).Vaizdinių modelių pagalba sukuriamas vaizdus pasakojimo planas palengvina ugdymosi procesą (Dybina ,2007).⁷⁵

Modeliavimas – tai kokių nors reiškinių, procesų tyrinėjimas, modelių sukūrimo, jų išstudijavimo keliu (Pedagogikos žodynas).⁹⁴

Simbolinė analogija - Simbolinė analogija jungia savyje apibendrintą, abstraktų, schematinį – simbolinį ar žodinį – grafinį objektus. Vaiko kalba užrašoma simboliais. Šis metodas padeda vaikams rasti objekte svarbiausią elementą (Peterson, Zaboeva, Pimenova, 2007).⁹⁵

Simbolis – Ženklas, ženklų seka arba kitoks sutartinis ženklas, reiškiantis kurią nors sąvoką arba objektą. Simbolio funkciją gali atlikti ir kelių ženklų seka, žodis, paveikslėlis (Enciklopedinis kompiuterijos žodynas, 2008).

Schema - Grafinis objekto struktūros vaizdas, kuriame objekto komponentai vaizduojami geometrinėmis figūromis (Enciklopedinis kompiuterijos žodynas, 2008).

Magistro darbo struktūra. *Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, ivadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos pedagogui, naudotos literatūros sarašas (112 šaltinių), santrauka (reziumė) angli kalba, priedų sąrašas, priedai, tyrimo medžiaga, metodika, parengta eksperimentiniam ugdymui. Tyrimo duomenis iliustruoja 14 paveikslų ir 14 lentelių. Prieduose pateikiama ugdomąjį tyrimą tikslinantys duomenys, tyrimo medžiagoje pateikiama: kalbos tyrimų, pratybų protokolai, tyrimo duomenys (lentelėse). Darbo apimtis 68. puslapiai.*

1 skyrius. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ RIŠLIOSIOS KALBOS UGDYMAS TAIKANT VAIZDINIUS MODELIOUS

1.1 Rišliosios kalbos ypatybės.

Kalba – pagrindinė bendravimo priemonė, kuri, kaip sistema, egzistuoja nepriklausomai nuo mūsų. Kalbėjimas yra viena iš svarbiausių psichinės veiklos funkcijų.

Tarpusavyje glaudžiai susiję elementai – bendravimas, kalbos supratimas, ekspresyvioji kalba.

Tai toks komunikacijos būdas, kuris apima ženklų bei simbolių, kuriais reiškiamos mintys, vartojimą. (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993;2003). Vaikas, išmokęs kalbėti, praplečia savo betarpišką patyrimą, kuris jau nesiremia vien pojūčiais. Jo kalbos turtingumas priklauso ir nuo to, kaip jis sugeba pasinaudoti įvairiomis kalbos išraiškos priemonėmis.

Kaip teigia Myers (2000), mūsų mąstymo galią aiškiausiai parodo kalba – ištarti, parašyti ar gestais parodyti žodžiai, tai, kaip mes juos deriname bendraudami. Domeikienė (2002) papildo, jog kalba – tai ir viena iš kūrybiškumo nišų. Rišliąja vadinama tokia kalba, kuri kuriama pagal logikos ir gramatikos dėsnius, sudaro vientisą sistemą ir pasižymi atitinkamu savarankiškumu bei užbaigtumu, be to išsiskiria į mažesnes ar didesnes dalis. (Tekučev, 1980) (cit. Ušakova, 2008).

Kalbėjimas plėtojasi keliomis kryptimis, susijusiomis su laipsnišku gimtosios kalbos išmokimu. Paprastai skiriami tokie kalbėjimo raidos aspektai: 1) foneminis klausos vystymasis ir gimtosios kalbos garsų – fonemų tarimo įgūdžių formavimasis, 2) žodyno augimas, sintaksės taisyklių ir gramatinių žodžių formų mokymasis, 3) semantikos (prasmės) suvokimas (Mockevičienė, 2001). Monkevičienė papildo, kad rišlus kalbėjimas – tai toks kalbėjimas, kuris gali būti visiškai suprantamas iš paties turinio. Kaip teigia Hallahan, Kauffman (2003) kalbos išmokimą lemia kalbinio aktyvumo pasekmės, o kalbą galima analizuoti kaip informacijos priėmimo, apdorojimo ir pateikimo procesą, o neteisingai apdorojant informaciją, gali atsirasti kai kurių kalbos sutrikimų.

Vienas iš pirmųjų mokliškai pagrįstą rišliosios kalbos vystymosi teoriją pateikė Vygotskis. Jos esmėje buvo koncepcija apie mąstymo ir kalbos procesų vieningumą, mokymas apie vidinės kalbos semantiką. Vygotskio teorija buvo plėtojama kitų mokslininkų Leontjevo Lurijos Cvetkovos ir kt. (cit. Ušakova, 2008)

Rišliosios kalbos sąvoka apima ir dialoginę, ir monologinę kalbą. Dialoginė kalba – pirminė savo prigimtimi kalbos forma. Dialogas, kaip kalbos forma, susideda iš replikų (atskirų pasisakymų). Dialogo struktūra leidžia gramatinį nepilnumą, pasikartojimus. (Lalajeva, Serebriakova 2004). Monologinė kalba (monologas) suprantama kaip vieno asmens rišlioji kalba, kurios komunikacinis tikslas - pranešti apie kokius nors faktus, reiškinius. Tai vienpusis,

nepertraukiamas pasisakymas. (Zikejev, 2000) Įvaldyti rišlią kalbą galima tik esant atitinkamam žodyno bei gramatikos susiformavimo lygiui.

Rozenbergas (2000) teigia, kad rišlūs tekstai pagal sandarą skirstomi į: pasakojimą, aprašymą ir samprotavimą. Jis pastebi, kad jie vienas nuo kito ryškiai skiriasi: pasakojimas išreiškia kokio nors įvykio veiksmų plėtotę, dinamiką; aprašymas – tam tikro gyvo ar negyvo objekto išorę, vaizdą; samprotavimas – minties, teiginio įrodymą.

Specialioje literatūroje išskiriami tokie pasisakymų rišlumo kriterijai: prasminiai ryšiai tarp teksto dalių, loginiai ir gramatiniai ryšiai tarp sakinių, ryšiai tarp sakinio dalių ir pasisakančiojo minties užbaigtumas. (Gluchov, 2004) Bet mažo vaiko kalbėjimas nepasižymi kontekstiškumu. (Monkevičienė, 2001).

1.2 Ikimokyklinio amžiaus 5-6 metų vaikų bendra kalbos charakteristika

Ikimokykliniame amžiuje vaizdiniu mąstymu vaikas pradeda susidaryti sąvokas ir jomis mąstyti. Vaizdas yra individualus, o sąvokos visiems bendros, nes jose užfiksuotos esminės daiktų bei reiškinių savybės. Kad vaikas galėtų jas suvokti, turi išmokti analizuoti reiškinius, juos lyginti. Kalba tampa universalia bendravimo, pažinimo, mąstymo priemone. (Kurmanskienė, 2003).

Šiuo metu populiari interakcinė vaiko kalbos raidos teorija (Bates, 1999; Blogom, 1998; Bruner, 1998), kuri pabrėžia ir biologinių, ir aplinkos veiksnių įtaką kalbos formavimuisi. (cit. Hallahan, Kauffman, 2003). Garšvienė (1993;2008) pabrėžia, kad viena iš sėkmingos vaiko kalbos plėtotės sąlygų yra normaliai išsivystę kalbos mechanizmai. Vaikui gimus artikuliacijos aparatas fiziologiškai susiformavęs, bet naudojant lavėja toliau. Be to, kol vaikas išmoksta rišliai pasakoti, jo kalbos raida turi pereiti keletą periodų ir etapų. Garšvienė (1993;2008) pateikia tokią Gvozdevo gramatinės kalbos sandaros formavimosi periodizaciją: I periodas – 1m.3mėn.- 1m.10mėn. vienažodžiai ir dvižodžiai sakiniai. II periodas – 1m.10mėn. – 3m.- gramatiškai taisyklingi vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai.III periodas – 3m.-7m. žodžių kaitymas ir sudarinėjimas.

Daugelis autorių, analizavusių vaikų kalbos raidą: Ivoškuvienė, Garšvienė (1993), Ališauskienė (1998), Petruilytė (2003), Andrikienė, Ruzgienė (2001), Kaffemanienė (2008) ir kt., mini, jog maždaug apie 5 metus pradeda formuotis vaikų monologinė kalba, kuri reikalinga norint papasakoti, atpasakoti. Gučas (1990), akcentuoja Einon teiginį, jog gimtąją kalbą visi vaikai mokosi taip: pirma vartojamas esamasis laikas, po to mokomasi linksnių ir prielinksnių, giminės derinimo, daugiskaitos. Vaikų žodynas plėtojasi ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai (tikslėja ir plečiasi vartojamų žodžių semantika). (Garšvienė, Dargienė 2007).

4-6 m. amžiuje prasideda antrasis kalbos mokymosi etapas, kurio skiriamasis bruožas yra tai, kad vaikas jaučia pasitenkinimą, atradęs trūkstantį žodį. Žodžių reikšmės tampa labiau apibendrintos. (Clark, 1995) (cit. Piaget, 2002).

Iki 5-6 metų vaikas ištaria žodžių garsinę ir ritminę struktūrą, tačiau, kaip teigia Kurmanskienė(2003), ne visada tiksliai suvokia veiksmažodžių su įvairiomis priesagomis reikšmę, pasitaiko daug žodžių darybos klaidų. Apie 6-uosius gyvenimo metus pradeda vyrauti norminis žodžių darybos būdas ir vaikas pradeda naudotis kontekstine kalba. (Kurmanskienė, 2003) Kartais pasakojant „šokinėjama“ nuo vieno įvykio prie kito, painiojami erdvės, laiko vaizdiniai, trūksta pradžios ar pabaigos, nenurodoma veiksmo vieta, laikas.

Šveicarų psichologas Piaget (2002) teigė, kad 2-7m. vaikas yra ikioperacinio intelekto stadijoje. Tai reiškia, kad vaikas dar nevartoja loginių operacijų, bet pradeda suvokti simbolius, kad daiktas egzistuoja realiai, ir žodžio, ir minties pavidalu. Vaikiškas mąstymas ir kalba atsiskleidžia per jo pasakojimus trimis ryškiausiais požymiais: 1) **egocentrizmu ir animizmu** (daiktų ir reiškinių sužmoginimas: *apversta lėkštutė-pavargusi.*), 2) **regimybės ir realybės pažinimu**(vaikai samprotauja ryškiausiomis daiktų savybėmis, o ne esminiais jų požymiais (Flavell, 1986) (cit Piaget, 2002);3) **nelogišku samprotavimu** (vaiko patyrimas ir žinios ribotos, todėl svarbus pagalbinis šaltinis – vaizduotė. (cit.Piaget, 2002). 6-7 metų vaikai turi įvaldyti pagrindinius monologinės kalbos tipus: pasakojimą ir atpasakojimą, rišlaus siužetinio pasakojimo struktūrą, pasakojime išskirti veiksmo užuomazgą, kulminaciją, pabaigą, naudoti tiesioginę kalbą (Gluchov 2004;Smirnova 2005).Dalies vaikų raidos ypatingumas lemia kalbos ir jos raidos sutrikimus. Kalbos sutrikimas – vienas universaliausių raidos ypatingų bruožų. (Ališauskas 2002)

1.3 Vaikų kalbos ypatumai nežymaus kalbos neišsivystymo atveju

Penkerių - šešerių metų vaikas dažniausiai valdo visą gimtosios kalbos sistemą: gali rišliai kalbėti, dėstyti savo mintis pilnais sakiniais, lengvai konstruoti sudėtingus išplėstinius sakinius, be vargo pasakoti. Toks mažylis teisingai ištaria visus garsus, lengvai atkuria sudėtingus žodžius. Jo žodyną sudaro nuo keturių iki penkerių tūkstančių žodžių (Tkačenko, 2001). Tačiau nėra tokio raidos ypatingumo, kurio sudėtinė dalis nebūtų kalbos ir jos raidos sutrikimas. (Ališauskas, 2002). Jiems esant rišliosios kalbos formavimasis nėra toks sklandus. Žinios apie kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus Lietuvą pasiekė jau aštuonioliktame amžiuje. Naujoje specialiujų ugdymosi poreikių vaikų skirstymo į lygius klasifikacijoje apibrėžiama, jog kalbos sutrikimas yra visos kalbos ar jos dalies sutrikimai, kai asmuo turi sunkumų dėl kalbos išraiškos ar/ir suvokimo, bei rašytinės kalbos sutrikimai kaip sakytinės kalbos sutrikimų pasekmė. Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, jog kalbos sutrikimai yra skirstomi į

tokias grupes: kalbos neišsivystymas, fonologiniai kalbos sutrikimai, sutrikdyta kalbos raida ir sulėtėjusi kalbos raida.

Kalbos neišsivystymas – tai normalios klausos ir normalaus intelekto vaikų visų kalbos komponentų – fonologinių, leksinių ir gramatinių – visiškas ar nepakankamas susiformavimas. <..> Kalbos neišsivystymo atveju nukenčia ne tik kalba, bet neretai pasitaiko ir kitų pažinimo procesų (mąstymo, dėmesio, atminties, regimojo suvokimo ir t.t) sutrikimų (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Stošiuvienė, 2002; Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003). Kalbos neišsivystymo atveju vaikams būdinga vėlyva kalbos plėtotės pradžia, skurdokas žodynas, gramatinis netikslumas, tarimo ir foneminės analizės trūkumai. Skiriami trys kalbos neišsivystymo laipsniai. (Ivoškuvienė, Mamonienė, 1997; Daugirdienė, 2003).

Esant nežymiam kalbos neišsivystimui, vaikų šnekamojoje kalboje esti nemažai leksinių, semantinių, morfologinių ir fonologinių netikslumų, todėl labai aktualu toliau efektyviai ugdyti šių vaikų rišliąją kalbą, skatinti jų kūrybines galias, pažintinius procesus. (Lalajeva, 2004). Giedrienė, Grikainienė, (2000) pažymi, kad tokių vaikų kalba būna skurdi, jiems sunku reikšti mintis, vartoti sąvokas, parinkti teisingas priesagas, priešdėlius, galūnes, dažni foneminės klausos trūkumai. Todėl ugdant didelį dėmesį reikia skirti šių vaikų žodyno turtinimui, kalbos suvokimo tikslinimui, gramatiniam taisyklingumui, rišliosios kalbos ugdymui.

Garšvienė, Ivoškuvienė (1993), Daugirdienė (2003) pažymi, kad *pirminė* kalbos neišsivystymo priežastis – ankstyvas organinis galvos smegenų pažeidimas (intoksikacijos, infekcijos, asfiksijos, centrinės nervų sistemos ligos bei traumos.) Neigiami faktoriai gali veikti vaisių intrauteriniame periode, gimdymo metu ar pirmaisiais gyvenimo metais. Žymiausi kalbos trūkumai atsiranda dėl vaisiaus centrinės nervų sistemos pažeidimo trečią– ketvirtą mėnesį. Kalba pavėluotai gali formuotis ir dėl periferinio kalbėjimo aparato trukumų, netinkamos socialinės aplinkos. (Ališauskas, 1996; 2002)

Vaikams, nežymiu kalbos neišsivystymo atveju, būdinga silpna atmintis, greitas nuovargis, loginių operacijų skurdumas ir pan. (Wirth, 1990; Garšvienė, Ivoškuvienė, 1997 ir kt.). Pasakojant nustatytos kai kurios kūrybinės vaizduotės ypatybės: 1) žemesnis nei kitų vaikų vaizduotės produktyvumas (dažniau kopijuojamas pavyzdys, mažiau variantų) 2) būdingas vaizduotės funkcijų inertiškumas, greitas išsekimas. (Garšvienė, Dargienė, 2007). Jų rišlioji kalba turi nemažai trūkumų. Mokslinėje literatūroje išskiriamos tokios dažniausios kalbos klaidos:

ribotas žodynas ir daugelis žodžių pavartojami netiksliai arba visai nepavadinami. (Ivoškuvienė, Ramonienė, Pečiulienė, Suveizdienė, 1997). *Vaikų kalboje gausios linksniuotųjų galūnių sukeitimo klaidos* (pvz: *išskrenda ančes*), *nederinami daiktavardžiai su būdvardžiais ir skaitvardžiais*: (pvz; *du slidės*), *netaisyklingai vartojami priešdėlėtieji veiksmažodžiai* (pvz: *padužo*), neretai *klysta vartodami prielinksnius, vartodami apibendrinamąsias sąvokas, kartais,*

parenkama ne ta priesaga: lentinis (lenktinis), iškreipiami sudurtiniai žodžiai: ganlizdas (gandralizdis), stebimas nepakankamas laiko ir erdviųjų ryšių, priežasties- pasekmės ryšių suvokimas, stebimi sunkumai suvokiant loginę-gramatinę sandarą.(Garšvienė, Girdvainytė, 2008). Šiems vaikams sunku sukurti pasakojimą, apibūdinti daiktą, žaislą, reiškinį, nepraleidžiant prasminių dalių, būdingų požymių, mažai vartoja būdvardžių, veiksmažodžių, išplėstinių sakinių. Reikalingi papildomo klausimai, paskatinimai. (Stošiuvienė, 1997). Konstatuojama *loginio nuoseklumo stoka, „užsiciklinimas“ antraeilėse detalėse, pagrindinių veiksmų praleidimas, atskirų epizodų kartojimas, ilgos pauzės* (Kauffman, 2003) Tkačenko (2003) pastebi: *ryšių tarp paveikslėlių nesuvokimą pasakojant, ryšių tarp personažų veiksmų, elgesio motyvų nesuvokimą, sunkumus planuojant savo pasisakymus.*

Vaikų mokymo, auklėjimo ir lavinimo sėkmė daugeliu atvejų priklauso nuo ugdymo metodų.

1.4 Pasakojimo mokymo metodai.

Šiuolaikinėmis aplinkybėmis mokymo metodai turi ne tik pateikti išsamių žinių, formuoti praktinius įgūdžius, bet ir mokyti įgyti žinių savarankiškai. Todėl, šalia tradicinių, atsiranda modernių mokymo metodų – tai aktyvaus mokymo metodai. Anot Ambrulaičio, Ruškaus (2002;2003) naujas mokymo metodas įvardijamas kaip metakognityvinė didaktika, kurios esmė ta, kad vaikai mokomi gebėjimo mokytis, sąmoningai įsisąmoninti žinias, interpretuoti(Galkienė, Cijūnaitienė, 2007). Tradiciniai ugdymo metodai klasifikuojami į tris pagrindines grupes ir skiriami:

- 1) aiškinamieji-iliustraciniai-atgaminamieji (informaciniai);
- 2) praktiniai-operaciniai;
- 3) kūrybiniai (kūrybingumą plėtojantys). (Jovaiša, Vaitkevičius,1989), Jovaiša, (1989, 2001)

Didaktikoje egzistuoja įvairi mokymo metodų klasifikacija. Labiausiai paplitęs klasifikavimas pagal žinių šaltinį. Šios klasifikacijos autoriai: Golant, Lordkipanidze (1997-2000), Perovskij; Lietuvos Bitinas,(1981), Jakavičius (1996), Rajeckas (1997;1999) ir kt. metodus skirsto į **žodinius, vaizdinius ir praktinius** (cit. Galkienė, 2007).

Moderniosios didaktikos tikslas – ne priversti vaiką paklusti, o stengtis jį sudominti, aktyvinti jo kūrybines ir darbines galias. (Teresevičienė, Gedvilienė, 2003). Siekiant kokybiško ugdymo telieka įvairius metodus teisingai derinti.

Žodiniams mokymo metodams priskiriami pasakojimas, aiškinimas, pokalbis, **Vaizdiniams** – iliustracija, demonstracija. **Praktiniams** – pratimai, užduotys, darbas su knyga. Būtina žinoti, kad pratybų metu praktiniai metodai papildomi iliustracijomis, žodiniai metodai papildomi vaizdiniais ir pan. Mokymo metodai išdėstyti didaktikose, konkretizuojami kiekvienoje atskiroje metodikoje. Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje mokymo metodas – auklėtojo ir vaikų darbo būdas, užtikrinantis žinių, gebėjimų, įgūdžių įsisavinimą. Gimtosios kalbos ugdymo metodikoje galima išskirti keletą metodų grupių:

Žodiniai metodai Pasakojimas – tai gyvas, vaizdingas, monologinis naujos medžiagos pateikimo būdas.(Galkienė 2007). Mačiukaitė, (1999) taip pat akcentuoja, kad pasakojimą reikia glaustai sieti su paveikslėlių, modelių, smulkių iliustracijų demonstravimu. Vaikų darželyje pratybose naudojamas pokalbis, aiškinimas, kartojimas, klausinėjimas, atpasakojimas. Darbas su knyga čia glaudžiai siejasi su darbu su pasakomis, kitais grožiniais kūrinėliais vaikams, darbu su paveikslėlių knygomis.(Kazragytė, 2001)

Vaizdiniai metodai. Iliustravimas – tai metodas, kai pedagogas rodo vaikams įvairias grafines priemones. Tai: paveikslai, lentelės, plakatai, didaktinės kortelės, schemas, diagramos, modeliai bei muliažai, piešiniai ir tt. (Galkienė, 2007). Siekiant garantuoti nagrinėjamos medžiagos vaizdumą bei sudaryti jutiminį pagrindą naudojamas demonstravimas. **Demonstravimas** – vaizdinis mokymo metodas, kuris supažindina su gyvosios ir negyvosios gamtos objektais, vaizdinių priemonių demonstravimas.

Praktiniai metodai. Šių metodų tikslas – išmokyti vaikus panaudoti įgytas žinias praktiškai, tobulinti kalbinius gebėjimus. Jei vaikai tyrinėjamus objektus gali betarpiškai stebėti, ugdytojas pasirenka **stebėjimo** metodą ar apžiūrėjimą, ekskursijas. Jeigu objektas tiesiogiai nepasiekiamas, ugdytojas supažindina su juo vaizdinių priemonių pagalba. (Martinkaitienė, 2002) Vaikų darželyje praktiniai metodai dažniausiai taikomi per žaidybinę veiklą. **Didaktinis žaidimas** (su vaizdinėmis ir žodinėmis priemonėmis) - universalus žinių įtvirtinimo metodas. Jis naudojamas visų užduočių sprendimui lavinant išsivystusią kalbą. Darbą su žinomu literatūriniu tekstu galima pradėti žaidimų-dramatizacijų pagalba, inscenizacija, šešėlių teatru ant sienos ir pan. (Schoroškienė, 2004). Barkauskaitė, Grinčevičienė, Indrašienė, Pūkinskienė (2001) teigia, kad didaktiniai žaidimai – patraukli vaikų veiklos forma, jungianti mokymo(si) ir veiklos elementus. Ivoškuvienė, Kaffemanienė, Burneikienė, Makarovienė (2003) sutinka, kad ypatingą dėmesį, ugdant ikimokyklinuką, nežymaus kalbos neišsivystymo atveju, būtina skirti pačiam vaikui ir jo emociniam komfortui, kad ir kokį mokymo metodą pasirinktume. Autorės Burneikienė, Daškienė, Kostkienė (2001) kalbai ugdyti siūlo naudoti kuo įvairesnę kūrybinę medžiagą:

Kūrybinė medžiaga vaikų kalbai ugdyti.

1 lentelė

Neįprastų paveikslėliai	Buitiniai daiktai	Įvairių smulkių ir stambių daiktų bei žaislų rinkiniai	Prisukami ir elektroniniai žaislai	Statybinės konstrukcinės medžiagos	Pasakos, Eilėraščiai, Smulk. tautosaka	Įv. Figūrėlės	Įv. Serijiniai paveikslėliai	Paveikslėliai skirti garsų tarimui mokytis	Daiktiniai, siužetiniai paveikslėliai	Nebaigti Serijiniai paveikslėliai
-------------------------	-------------------	--	------------------------------------	------------------------------------	--	---------------	------------------------------	--	---------------------------------------	-----------------------------------

(Burneikienė, Dapšienė, Kostkienė, 2001)

Jos taip pat akcentuoja, smulkiosios tautosakos svarbą ugdyme. Daugelis sutrikusios raidos vaikų sunkiai suvokia arba nesuvokia žodines instrukcijas, o pavyzdį pamėgdžioti ne visada sugeba. Tokiais atvejais veiksmų instrukciją galima pateikti gestais ir žodžiais, vaizdinės priemonės demonstravimu. (Kaffemanienė, Burneikienė, 2001). Kalbai ugdyti tinka įvairūs veiklos būdai: pokalbiai, vaidinimai, kūrybiniai žaidimai ir kt. (žr.1 priedas “*Kūrybinės veiklos būdai vaikų kalbai ugdyti*“). Skatinant savarankišką kūrybinį pasakojimą patariama naudoti kūrybinį mąstymą ugdančias strategijas, užduotis paremtas: **empatijs (asmenybinė analogija)** (pvz. *Tu – kamuolys, kuriuo žaidžia futbolą. Kaip jautiesi?*), **fantastine analogija** (*realių gamtinių įstatymų atsisakymas ir situacijos perkėlimas į pasakų pasaulį. Tipiniai būdai: padidinimas, sumažinimas, pagreitinimas, sulėtinimas, atgaivinimas, suakmenėjimas, suvienijimas, atskyrimas.*). Galimos užduotys taikant **simbolinę analogiją** (*lyginimas pagal formą, pagal spalvą, pagal dydį, pagal taktilines charakteristikas, pagal skonines savybes*) (Petrulytė, 2001). Naudojamoms išraiškos priemonėms pasakojimui mokytį būtinas vaizdumas.

1.5 Vaizdumo principas. Vaizdinio modeliavimo metodikos ypatumai.

Pedagogikoje pabrėžiama vaizdumo reikšmė ikimokykliniame ugdyme. Vaizdumo principas buvo suformuluotas XVII a. Komenskio ir lieka vienu svarbiausiu principu ugdant. (Zambacevičienė, 2006) **Vaizdumas** – pedagogikos principas reikalaujantis mokymą ir auklėjimą pradėti nuo aktyvaus objektų ir procesų stebėjimo (Jovaiša, 2007). **Vaizdumo principas**, įtvirtinantis mokymo efektyvumą, priklauso nuo tikslingo pojūčių organų panaudojimo ir įtraukimo į mokymo procesą. **Vaizdumas** apima visus žmogaus pojūčių kanalus. (Zambacevičienė, 2006) Visi psichiniai procesai – suvokimas, mąstymas, atmintis, vaizduotė – ankstyvajame amžiuje intensyviai kinta ir turtėja veikiami jutiminės patirties. Sąveikaujant jutimo analizatoriams jau ankstyvoje vaikystėje pradeda formuotis sudėtingi regimieji-motoriniai, regimieji-akustiniai, regimieji-taktiliniai ryšiai, kurie sudaro fiziologinį pagrindą tolesnei psichikos plėtotei (Gudonis, 1998). Vaizduotėje, sudarant naujus vaizdinius, pertvarkomi atmintyje likę pojūčių ir suvokimų pėdsakai. Vaizdumo teikiama informacija suvokiama pasyviai arba aktyviai stebint ir klausant. Šiuo pagrindu užsienio ir lietuvių autoriai išskiria:

* **Vizualųjį vaizdumą** (grafinis, modelių) Mokymo priemonėmis tampa piešiniai (popieriuje, kompiuterio ekrane), geometrinių objektų modeliai.

* **Kinetinį vaizdumą** – tai fizikinio judesio, demonstruojančio atliktą ar norimą atlikti veiksmą, rodymas (pvz, rankų judinimas siekiant kažką pavaizduoti).

* **Verbalinį vaizdumą**. Vaizdumo siekiama įvairiomis kalbos priemonėmis: vaizdingu pasakojimu, aprašymu natūralia ar formalia kalba. (Jovaiša, 2007).

Jakavičius, Juška (1995) teigia, kad manoma, jog natūralius daiktus ilgaamžiui turi keisti jų piešiniai, nuotraukos, apibendrinančios schemas. Taip pereinama prie abstrahuoto mąstymo lygmens. Osmalovskaja (2009) mano, jog pedagoginėje literatūroje per mažai dėmesio skiriama vaizdiniam mokymo metodams bei jų taikymui. Iškyla klausimas: kaip gi juos taikyti? Savo darbe “Vaizdiniai mokymo metodai“ autorė rašo, jog **vaizdiniai mokymo metodai** – tai mokytojo ir besimokančiųjų tikslingos bendros veiklos būdai, nukreipti į ugdymo uždavinių sprendimą vaizdinėmis priemonėmis.

Žmogus mąsto modeliais. Daugelio mokslininkų tyrimai Galperina, Venger, Loginovoj (1988;2007) įrodo, kad **modeliavimas**, kaip priemonė formuojanti įvairiapuses žinias ir gebėjimus, teigiamai veikia intelektinę ir kalbinę vaikų raidą, su erdvinių bei grafinių modelių pagalba lengvai ir greitai formuojami intelektualiniai ir praktiniai veiksmai. Vieni iš modeliavimo metodo pradininkų: Elkonin (1988;2006), Venger, Vetlugina (2002), Podjakovas ir kt. teigia, jog jo esmė glūdi tame, kad vaiko mąstymas vystomas specialių schemų, modelių pagalba, kurie atspindi paslėptas vieno ar kitų objektų savybes ir ryšius. Šio metodo prieinamumas įrodytas psichologų: Zaporozec, Elkonin (1988;2006) ir kt. **Modeliavimo esmė** glūdi objektų pakeitime kitais daiktais, vaizdu, ženklu. **Modeliavimas** – vaizdinis – praktinis mokymosi metodas. Modelis duoda apibendrintą modeliuojamo objekto savybių vaizdą. (kambario planas, žemėlapis). (Nesterenko, Savina, 2011). **Modeliavimas** – tai kokių nors reiškinių, procesų tyrinėjimas, modelių sukūrimo, jų išstudijavimo kelias. (Pedagogikos žodynas, 2010) Modeliavimo objektas – modelis. **Modelis** – tai tokia norimo atvaizduoti objekto konstrukcija, sistema, įvaizdis; (Žaislinis automobilis – tikros mašinos modelis, piešinys – modelis, fotografija – modelis.) Kaip simboliai gali būti naudojami daiktai, paveikslai, piešiniai, judesiai autoriams antrina Tijūnėlienė (2007). **Modelis** – tai bet koks įvaizdis, susikurtas mintyse ar sąlyginis: vaizdas, aprašymas, schema, grafikas, planas ir kt (Smišliajeva, 2005). **Modelis** yra padidinta ar sumažinta daikto kopija, kuriame pakartojamos visos daikto savybės išskyrus dydį, teigia Gudonis (1998).

Ikimokyklinėje pedagogikoje sukurti įvairūs modeliai: garsinės žodžių analizės mokyti (Žurova, 1992), konstravimui (Paramonova,2008) pažintinių procesų formavimui (Vetrova 1972;2011, Terentjeva, 2011), teksto prasmei perteikti (grafinio plano panaudojimas) (Vorobjova, 2006) ir kt. Denisovas (2003) akcentuoja, jog **modeliavimas** – vienas iš konstruktyviųjų mokymo metodų. Denisovas taip skirsto modelių tipus. Jis teigia, kad bendrame sisteminiame lygmenyje skiriami 3 apibendrinti modelių tipai:

1. **Verbaliniai**. Verbaliniai (žodiniai, vaizdiniai) modeliai-tai aprašomieji modeliai;
2. **Natūriniai**. Daug konkretni. Tai įvairūs maketai, žemėlapiai.
3. **Simboliniai** (ženkliniai) modeliai. Simboliniais vadinami modeliai nes juose žinių pateikimo forma leidžia abstrahuotis nuo konkretaus turinio. Tai įvairių sutartinių ženklų, schemų ir pan.

simboliniai modeliai. Pateikiami šie modeliavimo etapai: 1. sensorinės informacijos įsisavinimo ir analizės etapas; 2. informacijos vertimo į ženklų-simbolių kalbą etapas; 3. darbo su modeliu etapas. Vystant vaizdinio modeliavimo įgūdžius sprendžiamos tokios didaktinės užduotys: 1. supažindinimas su grafiniu informacijos pateikimo būdu; 2. lavinamas gebėjimas „perskaityti“ modelį (vizualizuoti); 3. formuojami savarankiško modeliavimo įgūdžiai.

Pagrindinė modelio paskirtis ugdyme, - pažintinio proceso palengvinimas vaikui, atskleidžiant paslėptas daiktų savybes, jų ryšius. Taip vaiko žinios pakyla į aukštesnį apibendrinimo, sąvokų supratimo lygį. Ugdant vaikų rišliąją kalbą modeliavimas gali būti panaudojamas mokant įvairių tipų pasisakymų: atpasakojant; pasakojant pagal paveikslą ar jų seriją; kuriant savarankišką kūrybinį pasakojimą. (Panfilova, 2006).

Ikimokykliniame ugdyme taikomi įvairūs **modelių tipai**, ugdant vaikų rišliąją kalbą:

1. **Daiktiniai modeliai** –fizinės konstrukcijos daiktai: atitinkamos formos, atkuriantys pagrindines objekto dalis, konstrukcinius ypatumus, proporcijas erdvėje.

2. **Daiktiniai – schematiniai modeliai** – Daiktų bei grafinių ženklų pagalba išskiriami ir nusakomi ryšiai tarp jų. Naudojami tokie daiktiniai-schematiniai modeliai: schema-planas bei daiktas apibūdinamojo pasakojimo mokymui; modeliai atpasakojimui, kur naudojamosi grafiniais rėmeliais kiekvienai teksto daliai atskirti.

3. **Grafiniai modeliai (grafikai, formulės, schemas)**. Modelių naudojimas orientuoja vaiką suprasti pasaulio struktūrą, atveria prieš jį objektyvią daiktų, veiksmų, įvykių kūrimo, „logiką“. Daugeliu atveju vaikai įsimena medžiagą nesąmoningai. (Gluchov, 2004)

Psichologinės-pedagoginės literatūros analizė leidžia teigti, kad modeliavimas, mokant pasakoti, yra reikšmingas skatinant įvairaus tipo pasakojimus.

1.6 Mokymo pasakoti etapai. Pasakojimų skatinimas vaizdiniais modeliais

Pasakojimas – aukščiausia rišliosios kalbos išsivystymo pakopa. O mokymas rišliai pasakoti apjungia vaiko žodyno turtingumą, gramatinę kalbos struktūros plėtotę, prasminių priežasties-pasekmės ryšių atradimą, loginį veiksmų sekos suvokimą bei mąstymą. (Stošiuvienė, 1997;2002). Pasakojimas susideda iš etapų: *objekto (-ų) įvardijimo; loginės įvykių sekos; veiksmo rezultato*; Pasakojimo etapus galima modeliuoti grafiškai, pasitelkiant pakeitimo principą. (Nesterenko, Savina, 2011) Razgevičienė, (2008) cituodama Federavičiene (1976), išskiria šiuos **rišliosios kalbos ugdymo etapus**:

1) **atkuriamasis-atpasakojamasis** (vaikams siūloma atkurti neilgus, keletą kartų girdėtus pasakojimus, pasakėles); 2) **apibūdinamasis** (išmokti apibūdinti žaislą, daržovę, gyvūną ir pan); 3) **siužetinis – kūrybinis** (vaikas turi sukurti pasakojimą ar jo dalį savarankiškai, parinkti veikėjus, sugalvoti siužetą).4) **fantazinis pasakojimas**. Gluchov (2004) rekomenduoja mokyti

pasakoti tokiais etapais: pasakojimo kūrimas pagal demonstruojamus veiksmus; pagal siužetinių paveikslėlių serijas, pagal vieną siužetinį paveikslą, remiantis daiktų lyginimu, sudarant apibūdinamąjį pasakojimą apie daiktus, savarankiško kūrybinio pasakojimo mokymas.

Žodinė kūryba reiškiasi įvairių formų pasakojimuose, pasakose, eilėse, mįslėse. Aukščiausias rišliosios kalbos etapas – kūrybinis pasakojimas. Iš vaikų kūrybinis pasakojimas reikalauja sukurti pasakojimo idėją, pradžią, įvykių eigą, kulminaciją, pabaigą, ar pakeisti jau žinomo pasakojimo elementus (veikėjus, įvykius, pabaigą, pradžią). (Bražienė, 2001).

Yra svarbi sąlyga kūrybiniam pasakojimui mokyti - vaikas jau turi mokėti pasakoti, būti įvaldęs teksto struktūrą. Kalbinės užduotys, ugdančios rišliąją kalbą, vaikui pateikiamos sunkėjančia tvarka: mokoma sudarinėti frazes iš 3-4 žodžių, vėliau jungti jas į sakinius panaudojant vis daugiau kalbos dalių, mokoma kelti klausimus, apibūdinti, vėliau atkurti tekstą atpasakojimu, palaikyti pokalbį, plėtoti monologą.(Barzdonytė-Morkevičienė, 2009)

Nežymaus kalbos neišsivystymo atveju vaikus išmokyti rišliai pasakoti yra labai sunku. Ugdymas rišliai pasakoti vyksta sistemingai ir kryptingai per pratybas bei įvairią veiklą (darbinę, meninę, žaidimų, pažintinę, tiriamąją). Pamažu pereinama nuo situacinės kalbos prie kontekstinės kalbos, nuo vientisinio prie sudėtinio sakinio ir pagaliau prie rišlaus pasakojimo. (Ivoškuvienė, 1997) Ticheeva (2003) pastebi, jog, ypač kūrybinio pasakojimo atsiradimui, yra svarbios tam tikros pedagoginės sąlygos: vaikų patirties turtinimas naujais išpūdžiais, žodyno aktyvinimas ir turtinimas, vaikų gebėjimas rišliai pasakoti lavinamas, supažindinant su teksto struktūra. Burneikienė M., Dapšienė L, Kostkienė Z (2006) akcentuoja, jog, ugdant rišliąją kalbą, pradinis žodyno plėtimas dažniausiai pradedamas nuo sąvokinio probleminio mąstymo ugdymo saviraišką plėtojančiomis užduotimis. Viena iš tokių užduočių yra pokalbis apie daiktą. Nuo pokalbio apie daiktus pereinama prie sudėtingesnio kūrybinio darbo – mįslių apie daiktus, gyvūnus kūrimo. Kalbos raiškai ugdyti pradiniam vaizdinio modeliavimo etape, mokant pasakoti, Sidorčuk, Chomenko (2004) siūlo tokias kūrybines užduotis ir žaidimus dėmesio, atminties, iniciatyvumo, vaizduotės, mąstymo aktyvinimui (žr.2 priedas „*Žaidimai ir kūrybinės užduotys vaikų kalbai ugdyti*“). Vaikas mokomas analizuoti savo pasakojimą, ugdant planavimo funkcijas: prisiminti ir pakartoti pasakojimo planą, apibendrinti savo būsimo pasakojimo turinį, išskirti pagrindinę siužetinę liniją (pagrindinį įvykį, ką darys herojai), sudaryti planą. Visi paminėti būdai įgyvendinami užsiėmimuose su pagalbine vaizdine atrama. (Nemov, 2003)

Pasakojimų skatinimas vaizdiniais modeliais

1.Atpasakojimas pagal grožinės literatūros kūrinius, taikant vaizdinius modelius
Atpasakojimas yra lengvesnis monologinės kalbos tipas. Jame siužetai ir kalbinės formos duoti jau autoriaus. Čia grafinis planas tarnauja kaip mnemotechnikos būdas. (Maletina, 2004)

Mokantis atkurti tekstą, pirmaisiais mokymosi metais, naudojama **ilustracinė medžiaga ir pedagogo pagalba**. Prie atpasakojimo mokymą palengvinančių priemonių priklauso *atskirų siužeto dalių atskyrimas* (atpasakojimas pagal atraminius klausimus, iliustracijų rodymas, palaipsniui supažindinant su teksto turiniu, atskirais personažais ir svarbiomis detalėmis).. Pirmųjų metų pabaigoje, vaikai mokosi sudaryti atpasakojimą *pagal paruoštą planą-schema*.. Planas gali būti ne tik *žodinis*, bet ir *schematinis, simbolinis, pieštas* (Gluchov, 2004) (žr.3 priedas „*Atpasakojimo schema*“). Toks planas tinka ir mokantis prisiminti eilėraščius ar eiliuotus tekstus (žr.4 priedas „*Schema eilėraščiui*“).Mokant atpasakoti daugeliu atveju galima panaudoti „*ilustracinį pano*“ su ryškiomis pagrindinėmis vaizdinėmis detalėmis, atitinkančiomis girdėtą tekstą. (Gluchov, 2004; Tkačenko, 2005). Formuojant vaikų pasakojimo, planavimo įgūdžius, modeliuojant siužetą antraisiais mokymosi metais, rekomenduojama naudoti **simbolines schemas**. Joms sudaryti naudojami *bloškai-kvadratai*, vaizduojantys pasakojimo etapus: juose patalpinami veikėjų siluetai –modeliai atitinkamai tinkantys pasakojimo pradžiai, viduriui bei pabaigai. Tokios schemas sudarymas padeda vaikams įsisavinti rišlaus turinio programavimo nuoseklumą. Po perskaityto teksto aptarimo šie bloškai-kvadratai yra užpildomi. (Gluchov, 2004; Omelčenko, 2008) (žr.5 priedas „*Planas pasakai: „Meškos trobelėbe“, „Simbolinis planas išklaustam ar sukurtam tekstui užrašyti.*“)

2 Apibūdinamojo pasakojimo skatinimas vaizdiniais modeliais Mokant apibūdinti, Tkačenko (2004) bei Vorobjova (2006) taip pat siūlo *plano-schemos* naudojimą 5-6 metų vaikų ugdymui. Modelis tarnauja vaikams kaip planas kuriant apibūdinamąjį pasakojimą apie žaislus, galvojančias mįsles, aprašant daiktus: indus, aprangą, vaisius ir daržoves. Kaip pagalba iškilus sunkumams gali būti naudojami rodomieji judesiai, žodiniai nurodymai. Aprašymas remiasi vaizdiniais simboliais nusakančiais pagrindines objekto savybes: a) priklausymas atitinkamui tipui. b) dydis; c) paviršiaus savybės d) spalva; e) medžiaga iš ko padarytas daiktas f) forma, g) kaip jis naudojamas h) sudedamosios dalys; i) kodėl patinka. (cit.Maletina, 2004) (žr.6 priedas „*Vorobjovos žaislo apibūdinimo mnemo-lentelė*“)

3.Kūrybinių-siužetinių, fantazinių pasakojimų skatinimas vaizdiniais modeliais;

3.1. Pasakojimų kūrimas pagal siužetinių paveikslėlių serijas. Prieš duodant užduotį sudaryti pasakojimą pagal siužetinių paveikslėlių seriją, būtina atlikti parengiamąjį darbą: gerai apžiūrėti ir aptarti kiekvieną paveikslą, pažymėti, kas kiekviename paveikslėlyje yra svarbiausia, nustatyti siužetinę liniją. (Omelčenko, 2008). Dažnai sudarydami pasakojimą vaikai praleidžia dialogus, personažų charakteristikas, todėl rodykle pažymima nuo to personažo, kuris pradeda dialogą, pasakojimui palengvinti, ant lapo schematizuojami pagrindiniai veikėjai, įvykiai. (Belousova,2009). Gluchovas(2004) siūlo tokį eiliškumą mokant fragmentinio pasakojimo: fragmentų, reikšmingų siužetui išskyrimas; tarpusavio ryšių tarp jų nustatymas; fragmentų

sujungimas į vieną siužetą. Paveikslėliai turi atspindėti realią vaikų veiklą. Leliuch, Sidorčuk (2004) tyrimais pagrįstame darbe: „Kūrybinių pasakojimų pagal siužetinius paveikslus sudarymas“ siūlo tokią seką, mokant pasakoti pagal siužetinių paveikslėlių seriją: *rasti bendrus paveikslėlių herojus; išvardinti bendrus objektus serijoje; rasti kurie objektai pasikeitė (išnyko, atsirado); rasti vietą kurioje vyksta veiksmas; nustatyti įvykių seką laike; pavadinti herojų veiksmus; įvardyti jų tikslą, loginę veiksmų seką; kurti vientisą pasakojimą.*

3.2. Pasakojimų kūrimas pagal vieną siužetinį paveikslą. Mokslinėje literatūroje, pateikiamose mokymo pasakoti rekomendacijose, dažnai siejami tradiciniai mokymo metodai bei kūrybiniai metodai, įvairūs teksto modeliavimo būdai, pristatomi darbo etapai, formuojantys pasakojimo gebėjimus pradedant **pasiruošimo etapu, reprodukciniu pasakojimo etapu ir baigiant kūrybinio pasakojimo kūrimo etapu.** Mokant kūrybiškai pasakoti pagal siužetinį paveikslą, galima pasinaudoti literatūroje sutinkamais siūlymais taikyti taip vadinamą sisteminių požiūrį. *Sisteminis požiūris* literatūroje minimas kaip kūrybinis metodas (Sidorčuk, Leliuch.,2010; Korzun, 2000). Jis formuoja sisteminių požiūrį į mus supantį pasaulį per komponentinius, struktūrinius, funkcinius elementus, suvokiant, kad viskas pasaulyje tarpusavyje vienaip ar kitaip susiję. (Peterson, Zaboeva, Pimenova, 2007). Darbas pradedamas nuo susipažinimo su paveikslu. Grab (2010), išanalizavęs ir apibendrinęs įvairių autorių išsakytas mintis apie darbą su vienu siužetiniu paveikslu, išskiria tokius darbo su paveikslu etapus, mokant kūrybinio pobūdžio pasakojimo, taikant vaizdinius modelius:

Darbo su paveikslu etapai, skatinant rišlų kūrybinį pasakojimą:

I e t a p a s - p a r e n g i a m a s i s d a r b a s: **1. Apžiūrėjimas:** skatinimas kalbėti, regimojo suvokimo lavinimas; **2. Pokalbis apie paveikslą:** siužeto analizė, „press-konferencija“- pedagogas atsakinėja į vaiko klausimus. **3. Grožinės literatūros, susijusios su personažais ir daiktais paveiksle skaitymas.** Tikslas: sutapatinti kai kuriuos literatūrinius pavyzdžius su paveikslu.

4. Darbas su žodynu: objektų paveiksle vardijimas ir jų paskirties aiškinimas. Antonimų porų sudarymas; sinonimų eilių sudarymas (pedagogas pasako žodį, susijusį su paveikslu, o vaikai parenka jam sinonimą); žaidimai: Gluchov, (2004) išskiria žaidimus dėmesiui koncentruoti. Jų tikslas: žodyno aktyvinimas, regimosios atminties lavinimas. (Pvz..“išvardink paveikslo detales“ ar „rasti paveiksle: viską, kas žalia, baldus, tik įrankius..“; galimi žaidimai ryšiams tarp objektų nustatyti ; sensoriniai žaidimai: vaikams duodama liesti daiktus, kurie yra ir paveiksle; kalbiniai žaidimai kalbos pajautai ugdyti: „pavadink švelniai“ „daugiskaita“.

I e t a p a s - r e p r o d u k c i n i s (a t k u r i a m a s i s p a s a k o j i m o t i p a s)

1. Apibūdinamasis pasakojimas: apibūdinimas pagal pateiktą pasakojimo pavyzdį; pagal pedagogo klausimus; pasakojimas pagal schemą (Tkačenko, 2004); pagal sensorinius simbolius (Vorobjova, 2006); pagal spalvų simbolius.(duodama spalvų paletė, kuri egzistuoja tame

tekstų bruožas tas, jog atvirai laužomi realistiški loginiai ryšiai ir taisyklės, akivaizdžios objektų proporcijos ir formos.(Sidorčuk, 2004).

Vienas svarbiausių šiuolaikinio ugdymo tikslų – padėti kiekvienam vaikui tapti imliu atradėju, sugebančiu savarankiškai organizuoti pažintinį procesą. Todėl kiekvieno pedagogo pareiga „apginkluoti“ vaiką metodais, padėsiančiais geriau suvokti jį supančią tikrovę bei ją keisti, savarankiškai gauti žinias iš aplinkos, tuo pačiu atveriant naujas galimybes tobulėti vaiko kalbai, pažintiniams, kūrybiniams procesams. Vaikų mokymas „skaityti“ bei sudarinėti vaizdinius modelius kaip tik ir tarnauja šiems tikslams pasiekti.

2 skyrius. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ RIŠLIOSIOS KALBOS UGDYMAS, NEŽYMAUS KALBOS NEIŠSIVYSTYMO ATVEJU, VAIKŲ PASAKOJIMUS SKATINANT VAIZDINIAIS MODELIAIS. TYRIMAS IR JO REZULTATAI

2.1 Tyrimo metodika ir organizavimas

- Dokumentų antrinė analizė (*kalbos įvertinimo kortelių analizė, ugdymo planų analizė*)

Ugdomųjų nežymiai neišsivysčiusios kalbos įvertinimui buvo išanalizuotos dvidešimties vaikų kalbos įvertinimo kortelės bei atlikta logopedo ugdymo planų analizė.

- Eksperimentinis ugdomasis tyrimas

Pagrindinis šio tyrimo tikslas buvo: nustatyti vaikų rišliosios kalbos lygį pasakojant, nežymiai neišsivysčiusios kalbos atveju, ir išsiaiškinti, ar taikant metodiką, paremtą vaizdinių modelių naudojimu, pagerės vaikų gebėjimas rišliai pasakoti.

Siekiant patikrinti parengtos užduočių sistemos efektyvumą ir patvirtinti (ar paneigti) hipotezę, atliktas ugdomasis tyrimas. Imtis sudaryta netikimybinio (tikslinio) būdu. Iš dvidešimties respondentų dalyvauti eksperimente atrinkta dešimt tiriamųjų. Tai 5-6 metų amžiaus 3 logopedinių grupių vaikai, kuriems PPT nustatytas nežymus kalbos neišsivystymo laipsnis. (5 berniukai ir 5 mergaitės). Iš šių dešimties vaikų suformuotos dvi grupės: eksperimentinė ir kontrolinė (žr.7 priedas „*Eksperimentinės ir kontrolinės grupių vaikų charakteristikos*“). Į eksperimentinę grupę buvo atrinkti tiriamieji, kuo tiksliau atitinkantys šiuos kriterijus: su panašiu kalbos lygio įvertinimu, vienodos amžiaus grupės, panašių ugdymo sąlygų bei šeimyninės padėties. Ugdomajam tyrimui buvo parinkti tos pačios ikimokyklinio ugdymo įstaigos vaikai. Tyrimas atliktas pagal numatytus tris etapus:

I etapas – 10 vaikų, kuriems PPT nustatytas nežymus kalbos neišsivystymas rišliosios kalbos lygio įvertinimas (prieš ugdomąjį eksperimentą);

II etapas – 5 eksperimentinės grupės vaikų rišliosios kalbos ugdymas, skatinant rišlų pasakojimą, nežymaus kalbos neišsivystymo atveju, pagal metodiką, parengtą remiantis vaizdinių modelių naudojimu.

III etapas – eksperimentinės ir kontrolinės gr. vaikų rišliosios kalbos lygio įvertinimas (po ugdomojo eksperimento);

- Tyrimo dokumentų (tyrimo protokolų) turinio analizė.
- Kiekybinė duomenų analizė.

Apie 80 proc. visų atliktų užduočių buvo įrašytos į diktofoną. Veikla užfiksuota protokoluose bei vaikų piešiniuose (žr. TYRIMO MEDŽIAGA: „*Kalbos tyrimo užduočių protokolai*“), atlikta aprašomoji užsiėmimų protokolų analizė.

Eksperimentinis ugdymas tęsėsi 4 mėnesius (2011/2012m. lapkričio - vasario mėn.) Jo metu logopediniame kabinete buvo vedamos pratybos rišliam vaikų pasakojimui skatinti. Rišlioji vaikų kalba buvo ugdoma pagal parengtą metodiką, paremtą vaizdinių modelių naudojimu. Pratybų valandėlės trukdavo vidutiniškai apie 20 min.

2.2 Rišliosios kalbos lygio įvertinimas

Tyrimas, nustatant rišliosios kalbos lygį prieš eksperimentinį ugdymą, prasidėjo nuo įžanginio pokalbio, siekiant užmegzti kontaktą su tiriamaisiais, motyvacijos pratyboms didinimo. Rišliosios kalbos lygio įvertinimo metodika, parengta pagal Filičevos, Čirkinos (1999) metodiką rišliosios kalbos lygiui įvertinti. Tyrime buvo taikomos tokios užduotys:

- 1 **Pirma užduotis** - pasakojimo pagal paveikslėlių seriją kūrimas; (keturių paveikslėlių serija)
- 2 **Antra užduotis** - pasakojimo pagal siužetinį paveikslą kūrimas; (pav: „Vaikai ir aitvaras“)
- 3 **Trečia užduotis** - atpasakojimas; (istorija: „Vilkas ir Ožka“)
- 4 **Ketvirta užduotis** -kūrybinio pasakojimo kūrimas kai duota pradžia.(su vaizdine atrama).

Remiantis minėtų autorių vertinimo kriterijais ir įvertinimo skale, buvo atliktas vaikų rišliosios kalbos lygio įvertinimas, kuris apėmė visų keturių užduočių rezultatus eksperimentinėje ir kontrolinėje grupėse. Balais (nuo 2-4 balų) buvo įvertinama atskirų rišliosios kalbos rodiklių dinamika prieš ir po ugdymo (EG) ir (KG). Taikyta vertinimo skalė:

Instrumentarijus rišliosios kalbos lygiui įvertinti

2 lentelė

žemas rišl.k.lygis- 2 balai	Rišliosios kalbos rodikliai	Vertinimo kriterijai:
	Rišlumas	Sakiniai nesisieja tarpusavyje, neinformatyvu, neatsispindi veikslių tikslai, leksiniai-gramatiniai trūkumai
	Nuoseklumas	Pasakojant įvykius sumaišoma esminių įvykių seka
	Logiškumas	Klaidos kompozicinėje pasakojimo struktūroje; Kalbinis pasisakymas neatitinka teksto; prasminės klaidos
	Vaizdingos klb. priemonės	Nėra išplėstinių sakinių, palyginimų, būdvardžių, originalių minčių.
	Savarankiškumas	Pasakoja tik klausimų pagalba
vidutinis rišl.k.lygis- 3 balai	Rišliosios kalbos rodikliai	Vertinimo kriterijai:
	Rišlumas	Sakiniai siejasi su turiniu, bet pasitaiko jų jungimo klaidų, pakankamai informatyvu, yra kai kurie leksiniai - gramatiniai trūkumai.
	Nuoseklumas	Loginis nuoseklumas, bet praleidžiami nereikšmingi siužeto fragmentai, pasitaiko atskirų temų prasminis neužbaigtumas.
	Logiškumas	Klaidos kompozicinėje pasakojimo struktūroje nežymios; Pasisakymas iš esmės atitinka tekstą;
	Vaizdingos klb. priemonės	Mažai išplėstinių sakinių, palyginimų, būdvardžių, originalių minčių, bet atsispindi pagrindinės daiktų savybės
	Savarankiškumas	Pasakojant kartais prireikia klausimų pagalbos

aukštas rišl.k.lygis- 4 balai	Rišliosios kalbos rodikliai	Vertinimo kriterijai:
	Rišlumas	Sakiniai siejasi tarpusavyje, nėra gramatinių, sakinių jungimo klaidų.
	Nuoseklumas	Pasakojant įvykius atkuriamą visą įvykių seką. Prasminis ir sintaksinis ryšys tarp pasakojimo fragmentų
	Logiškumas	Loginis nuoseklumas, priežasties-pasekmės ryšių supratimas, teisinga teksto kompozicinė struktūra, (yra pradžia, vidurys, pabaiga), nėra prasminių klaidų.
	Vaizdingos klb. priemonės	Naudojamos vaizdingos kalbos priemonės: išplėstiniai sakiniai, daiktų požymių nusakymas, palyginimai Pasakojime atsispindi visi daiktų požymiai, apibūdinama jų funkcija ar paskirtis
	Savarankiškumas	Pasakojimas savarankiškas.

Vaikų rišliosios kalbos lygis prieš eksperimentinį ugdymą buvo įvertintas išanalizavus pateiktų užduočių protokolus (žr.TYRIMO MEDŽIAGA: „*Kalbos tyrimo užduočių protokolai*“)

2.3 Rišliosios kalbos lygio įvertinimo, prieš ugdomąjį eksperimentą, duomenų analizė

Eksperimente dalyvausančių 5-6 metų vaikų rišliosios kalbos lygio įvertinimas, esant nežymiam kalbos neišsivystymo atvejui. Išanalizavus kalbos korteles ir kitus duomenis apie vaikus iš 20 vaikų pagal homogeniškus požymius buvo pasirinkta 10 vaikų. Į eksperimentinę grupę, po atliktų rezultatų bei dokumentų analizės, atrinkti 5 vaikai:

EKSPERIMENTINĖ GRUPĖ (EG): Vilma, Emilija, Justina, Pijus, Kipras

KONTROLINĖ GRUPĖ (KG): Matas, Elinga, Jaunutis, Deividas, Vakarė

Eksperimentinės ir kontrolinės grupių rezultatų skaičiavimas, nustatant rišliosios kalbos lygį pagal kiekvieną tyrimo užduotį atskirai. (žr.14 lentelę ir priedą „*Rišliosios kalbos lygis atskirų pasakojimų tipų atvejais*“)

Eksperimentinės ir kontrolinės grupių vaikų kalbos rezultatų analizė pasakojant pagal paveikslėlių seriją

1 užduotis.Serijiniai paveikslėliai (4 paveikslėliai, kuriuose pavaizduotas kūdikis, katinas, pieno butelis, lova). Pasakojimo pagal paveikslą bei paveikslėlių seriją kūrimas pradedamas nuo įžanginio pokalbio, išsiaiškinant, ar suprantamas vaikui turinys, atskiros sąvokos, žodžiai. **Instrukcija:** Pažiūrėk į šiuos paveikslėlius, sudėk juos iš eilės ir papasakok istoriją, kuri tau išeis. Pirma užduotis leido nustatyti tam tikrus monologinės kalbos ypatumus, buvo skirta išryškinti vaikų gebėjimus, kaip jie nustato loginius-prasminius ryšius tarp objektų ir užbaigtomis frazėmis sudaro pasakojimą pagal keturis paveikslėlius.

Pasakojimo metu atsiradus sunkumams (ilga pauzė, nutrūkęs pasisakymas) buvo teikiama pagalba stimuliuojančiais, konkretinančiais pasakojimą klausimais. Sunkumai išryškėjo iškart.

Iš visų 10 vaikų nei vienas nesukūrė pasakojimo pagal visus keturis paveikslėlius savarankiškai. Išsiniusių vaikų pasakojimų praktiškai nebuvo, tik vienažodžiai atsakymai į klausimus: „kūdikį,

..lova...geria piena...užlipa...nežinau...į buteliuką...gėrė katinas, pradėjo gert ir nebėra..“(DEIVIDAS)

Gauti rezultatai parodė, kad daugelis vaikų patiria sunkumų tiesiog užbaigdami paprastą frazę: „Kačiukas užšoko ir pasiėmė..“(MATAS), netiksliai įvardija daiktus, praleidžia veiksmažodžius.: „Katinas norėjo išgert piena...ir tada tuščias pienas“. (JUSTINA); „Jis padėja piena, katinas nolėjo..“(JAUNUTIS).

Dažna neteisinga žodžių tvarka sakinyje: „Kate nori atsigerti labai..“(PIJUS), pastovūs pakartojimai: „...norėjo kačiukas...norėjo pieno“(EMILJA).

Nuolat iškildavo būtinybė pateikti papildomus klausimus, padedančius paaiškinti paveikslėlyje vaizduojamus veiksmus. („Ką daro kūdikis?“ir pan.), ar parodant atitinkamą paveikslėlior detalę. Vaikų kalboje dažnos ilgos pauzės, sakinių siejimo klaidos: „Paskui jam koja basa..paskui norėjo paimti pienuką.. paskui a pa pienuką „(ELINGA).

8 vaikams iš 10 buvo būdingi sintaksinio, 2 prasminio pobūdžio sunkumai. (DEIVIDAS, PIJUS). Vaikas maunasi kojine: „A čia vaikas dabar drasko kažką...“(PIJUS) Visiems vaikams buvo būdingi sunkumai pereinant nuo vieno paveikslėlio prie kito (sunkumai tęsiant savarankiškai, nutrūkstanti kalba, lakoniška). Tai galima paaiškinti silpna perkeliama atmintimi, dėmesio paskirstymo trūkumu, nepakankama koordinacija tarp kalbinės veiklos ir nurodytų procesų. Daugelis vaikų praleido vienus ar kitus veiksmus, nurodydavo tik vieno veikėjo veiksmus, 3 vaikų pasakojimai tiesiog buvo personažų veiksmų išvardijimas, atsakant į klausimus (JUSTINA, DEIVIDAS, JAUNUTIS.) Dar didesni sunkumai išryškėjo pateikus antrąją užduotį.

Eksperimentinės ir kontrolinės grupių vaikų kalbos rezultatų analizė pasakojant pagal vieną siužetinį paveikslą:

Zužduotis. Pasakojimo pagal vieną siužetinį paveikslą sukūrimas:(paveikslas „Vaikai ir aitvaras“).**Instrukcija:** Įsižiūrėk į šį paveikslą ir sukurk gražią, įdomią istoriją . Papasakok, kas čia įvyko? Kas buvo iš pradžių, o kas po to? Apie ką vaikai kalbasi?

Dauguma vaikų nesugebėjo tiksliai perteikti vaizdaus siužeto, niekur nebuvo siužetinės situacijos apibendrinimo, kiekvienam vaikui reikėjo padėti suvokti siužeto prasmę, kiekvienu atveju pasakojimas virsdavo tiesiog atsakinėjimu į klausimus. Visų vaikų pasakojimuose pasitaikė nežymių klaidų kompozicinėje pasakojimo struktūroje, bet pasakojimas iš esmės atitiko paveikslo pagrindinės minties prasmę. 3 vaikų pasakojimuose klaidos kompozicinėje pasakojimo struktūroje labai ryškios, kalbinis pasisakymas neatitinka teksto; prasminės klaidos. pagrindinė mintis išreiškiama vienu arba dviem žodžiais. (EMILJA, JUSTINA, JAUNUTIS); Kartais vaikams sunku suvokti situaciją. Logopedas klausia: berniukas gaudė aitvarą ir kas jam nutiko? (parodytas vaikas, kurio marškiniai užkibo už šakos),-„...nugliuvo“. (JAUNUTIS).

Dažnos sakinių siejimo klaidos: „Norėjo lipti į medį ir suplyšo bliuskuute. Žaba ir perplyšo..(EMILIJA);“ arba „aitvaras užkibo. Berniukas norėjo paimiti ir paskui nukrito aitvaras, jis užsikabino ir jam maikė suplyšo. Jo maikė.“ (VAKARĖ);

Stebimos daiktavardžių, prielinksnių vartojimo klaidos: „Jisai norėjo pasiimti savo tą, lipo an medžio ir jau nebegali išlipti...a mergaitė..nori padėti“ (PIJUS).

Pasitaikė paveikslo prasminio nesuvokimo atvejų. Logopedas klausia: kodėl berniukas lipo ant šakos?,-,„nežinau““(JUSTINA DEIVIDAS) arba: ką veikia mergaitė?,-,„vaikšto““(mergaitė bėga padėti)(JUSTINA).Vertinant nuoseklumą matome, jog 5 atvejais iš 10 *loginis nuoseklumas* yra, bet praleidžiami nereikšmingi siužeto fragmentai; žemas nuoseklumo lygis, pasakojant pagal siužetinį paveikslą, nustatytas 5 vaikams: (JUSTINA, JAUNUTIS, MATAS, DEIVIDAS, ELINGA). 5 vaikams (VILMA, MATAS, PIJUS, KIPRAS, VAKARĖ), vertinant *rišlumą*, buvo nustatytas vidutinis rišlumo lygis kalboje, pasakojant pagal siužetinį paveikslą. Pasakojant pagal paveikslą jų sakiniai siejosi su turiniu, buvo pakankamai informatyvu, nors pasitaikė kai kurie gramatiniai trūkumai. 5 vaikų kalbos rišlumas buvo įvertintas kaip žemas (EMILIJA, JUSTINA, JAUNUTIS, DEIVIDAS, ELINGA).

Eksperimentinės ir kontrolinės grupių vaikų kalbos rezultatų analizė atpasakojant

3. Užduotis. Trumpo pasakojimo atpasakojimas;(trumpa istorija: „Vilkas ir Ožka“).

Instrukcija: Paklausk, pasaka vadinasi „Vilkas ir ožka“. Aš tau ją paseksiu, o po to tu man ją atpasakosi. „Mato vilkas – ožka ant kalno ganosi, bet niekaip negali jos pasiekti. Vilkas ir sako ožkai: „eikš, ožkele, nusileisk nuo kalno pas mane į apačią. Čia ir vieta lygesnė, ir žolė maistui saldesnė. O ožka jam ir atsako: „ne, vilke, neisiu. Tu ne apie mano maistą kalbi, bet apie savo“.

Trečioje užduotyje buvo siekiama išsiaiškinti, kaip vaikai sugeba atkurti visiškai paprastą pagal savo struktūrą, trumpą tekstuką „Vilkas ir ožka“. Vienas vaikas iš 10 nesugebėjo įvykdyti užduoties., kiti sugebėjo ją įvykdyti tik su pagalba iš šalies. Buvo nustatyta, kad dažniausiai sunkumai vaikams kildavo jau pradedant pasakoti bei bandant atkuriant įvykių nuoseklumą, veikėjų dialogą. 6 vaikams (EMILIJA, JUSTINA, PIJUS, JAUNUTIS, ELINGA, DEIVIDAS) sunkumai atpasakojant buvo ypač ryškiai išreikšti (nežinojimas ką turi pasakyti, žemas frazinės kalbos lygis, prasminės klaidos, svarbių fragmentų praleidimas, vaizdingų kalbos priemonių nebuvimas). Atpasakojimo, esant prasminei klaidai, pavyzdys:“**Logopedė:** Na, dabar tu papasakok. Mato vilkas.....ant kalno.....**Jaunutis:** Avis; **Logopedė:** Ožka. **Jaunutis:** Ožka. **Logopedė:** Vilkas sako ožkai; **Jaunutis:**Vilkas sako ožkai...nučiuošk gal..; **Logopedė:** Ateik pas mane,. ...nes čia.;**Jaunutis:** ...nes čia.; **Logopedė:** Vieta....kokia? **Logopedė:** Lygesnė. Taip? Ir žolė kokia?; **Jaunutis:** Didele; **Logopedė:** ..skanesnė, saldesnė.; **Logopedė:** O ožka?.. O ožka nuėjo pas jį?; **Jaunutis:** Taip“ (JAUNUTIS).

Visiems vaikams reikėjo klausimų pagalbos, buvo būdingos sakinių siejimo klaidos, žodyno trūkumai, klaidos kompozicinėje teksto struktūroje, negebėjimas formuluoti klausimų, kurti dialogų. Atpasakojant 7 vaikų kalba pasižymėjo žemu rišlumo lygiu, (frazijų ar jų dalių pakartojimai, iškraipomas prasminis turinys, neteisingas sintaksinis ryšys tarp sakinių, veiksmažodžių, daiktavardžių praleidimai ir kt.), 2 vaikų kalba,-vidutiniu rišlumo lygiu (KIPRAS, VILMA), 1vaiko,- aukštu rišlumo lygiu -(MATAS) Vertinant atpasakojimo nuoseklumą bei logiškumą atitinkamai 4 vaikams nustatytas žemas nuoseklumo vertinimas, 5 vaikams -vidutinis nuoseklumo vertinimas (VILMA, EMILIJA, KIPRAS, PIJUS, JAUNUTIS;)MATUI – aukštas.;4 vaikams nustatytas žemas logiškumo vertinimas ;5 – vidutinis logiškumo lygis,1 – aukštas logiškumo lygis. Vaizdingų kalbos priemonių beveik nebuvo vartojama, kartais pasitaikė išplėstinių sakinių. Savarankiškumo lygis žemas visiems išskyrus MATA.

Eksperimentinės ir kontrolinės grupių vaikų kalbos rezultatų analizė kūrybinio pasakojimo atveju, kai duota istorijos pradžia

4 Užduotis. Kūrybinio pasakojimo kūrimas, kai duota pradžia. Instrukcija: Dabar kursime ilgą, gražią pasaką. Aš paseksiu pradžia, o tu ją kursį toliau: „Kartą dvi draugės sugalvojo eiti į mišką grybauti. Pasiėmė kibirėlį ir išėjo. Kuo toliu mergaitės ėjo, tuo daugiau grybų rasdavo. Taip eidamos ir pasiklydo. Staiga priešais save pamatė raibą gegutę. Gegutė ir sako žmogaus balsu....“ „Pratęsk pasaką toliau, papasakok, kas mergaitėms atsitiko miške? Kaip baigėsi pasaka? Eksperimentinės ir kontrolinės grupių rezultatai:

Ketvirtoji užduotis – Pasakojimo kūrimas, kai duota pradžia – turėjo tikslą nustatyti individualų kiekvieno vaiko kalbo lygį, atsižvelgiant į frazės, monologinės kalbos valdymą, rišliai, logiškai, nuosekliai perduodant savo kūrybinius sumanymus, mintis, pasitelkiant vaizduotę. Užduoties palengvinimui buvo duotas dviejų mergaičių, nešančių kibirėlį paveikslukas. Kurdami pasakojimus visi vaikai vartojo tik trumpas frazes, susidedančias iš 2-4 žodžių (80 proc visų frazių pasakojimuose). Sudėtingesni sakiniai buvo neteisingos struktūros, netinkamai susiejami. Pasitaikė klaidų susijusių su gramatika ir sintakse, ypač perteikiant erdvinius ryšius, ryšius tarp objektų.:„Ar jūs pasiklydote? O vaikai skambina...mamai . Skambina..sakė vaikams mes nerandam...Atvažiavo.išgelbėjo....ir parvežė“ (EMILIJA.) ;

Vaikų pasakojimų analizė leidžia daryti prielaidą, jog sunkumai atliekant užduotį nulemti įvairialypės kalbinės veiklos, kuomet planuojamas pasakojimo turinys (planavimo, minties realizavimo, savo pasisakymo vykdymo kontrolės nesusiformavimo).Galima teigti, jog esminiai pasisakymų trūkumai buvo pastebėti planavimo lygyje. Jie reiškiasi informacinių grandžių nenuoseklume, pasisakymo struktūroje, jų susiejime ir pan:

“ Padėjo ieškoti. Labai šaukė: mama, tėte, padėkit.. Paskui atsitiko nelaimė..Paskui atsilanda paukštis... Sako..nenorėjo vienas būti“ (ELINGA);arba kitas pavyzdys: „Mamai skambink..o mergaitė skambina mamai. Gerai buvo. Ėjo ėjo ir surado. Niekas neparodė“.(MATAS). Planavimo ir savikontrolės sunkumai atsispindi, kai antroji pasisakymo frazė mechaniškai prijungiamą prie pirmosios, nepaisant jos struktūros, nei turinio. Dar ypatingai sunkiai sekėsi spręsti kūrybinę užduotį pasakojant. Pagrindiniai sunkumai buvo susiję tiek su kūrybine idėja, tiek su minčių realizavimu gramatiškai, nuosekliai. Didžioji dalis vaikų pasakojimus sudarinėjo pagal vieno tipo elementarią schemą („mergaitės parėjo“..)Tik 3 pasakojimuose galima išvelgti daugiau papildomų elementų. Visi pasakojimai lakoniški, tipiški, nėra kalbos vaizdingumo: “Šaukė tėvų..paskambino... kad ateitų į mišką..tėčiai..Atėjo..ir parvedė mergytes namo“. (JUSTINA).

Visų užduočių rezultatų analizė parodė, jog vaikai, turintys nežymų kalbos neišsivystymą, patiria daug sunkumų planuojant ir realizuojant savo pasisakymus, o rišliosios monologinės kalbos lygis neaukštas, todėl tikslinga padėti vaikams ugdytis. Po analizės paaiškėjo, jog 6 vaikų pasakojimai buvo nerišlūs, kuriant kūrybinį pasakojimą (VILMA, EMILJA, JUSTINA,PIJUS,JAUNUTIS, DEIVIDAS), 4 vaikų pasakojimai buvo vidutinio rišlumo lygio; Nuoseklumo atžvilgiu situacija identiška; logiškumo prasme visi pasakojimai, išskyrus vieną, buvo vidutinio lygio, vaizdingų priemonių (daugiausiai tik išplėstiniai sakiniai) panaudojo 5 vaikai iš 10, savarankiškumo prasme visų 10 vaikų pasakojimai buvo žemo lygio, kuriant kūrybinį pasakojimą.

2.4 Ugdymo metodikos pristatymas

Eksperimentinis darbas, formuojant rišliąją kalbą, buvo vykdomas remiantis teorine mokslinės literatūros analize bei įvertinus vaikų rišliosios kalbos lygį nežymaus kalbos neišsivystymo atveju. Remiantis gautais duomenimis buvo sudarytas darbo su vaikais planas. Kuriant metodiką, paremtą vaizdinių modelių taikymu, buvo svarbu ugdyti ikimokyklinio amžiaus vaikų gebėjimus kurti rišlius pasakojimus bei sudaryti palankesnes sąlygas mokytis pasakoti, atsižvelgiant į individualų kūrybinį, sisteminių objekto (teksto, iliustracijos, modelio) suvokimo faktorių bei į platesnį pagalbinių priemonių taikymą, modeliuojant pasakojimo planą, pasitelkiant vaizdumą. Parenkant tokias ugdymą palengvinančias priemones, buvo pasirinkta vaizdinio modeliavimo metodika, rekomenduojama mokslininkų: S.Rubenšteino, L.Elkonino, A.Leušinos, L.Vygotskio ir kt.

Siūlomą metodiką vienija bendras principas - **simbolinė analogija**. Simbolinė analogija jungia apibendrintą, abstraktų, schematinį, simbolinį, ar žodinį - grafinį objektą. Vaiko kalba užrašoma simboliais. Šis metodas padeda vaikams rasti objekte svarbiausią elementą, esmę.

Užduočių sistemos įgyvendinimas vyko dviem etapais:

I darbo etape- tai mokymas kurti vaizdingas objektų charakteristikas turtinant vaikų žodyną, ugdant žodžio pajautą, ieškant asociacijų, mokant užrašyti žodžius simboliais . Kai vaikai išmoks savarankiškai pavaizduoti aplinkos daiktus, veikėjus simboliais, galima bus pasiūlyti taip „užrašyti“ savarankišką tekstą. Remdamiesi grafiniu vaizdu vaikai lengviau pasakos išlaikydami teksto nuoseklumą, logiškumą. Vaikas mokomas kurti vaizdines objektų charakteristikas, mokant lyginti, kurti metaforas, mįsles. Šiame etape buvo panaudotos žaidybinės užduotys: „Fokusininkai“, „Kas dar?“, žaidimas „Žodžių traukinukas“, užduotis „Višta ir lapė“ „Piktogramos“ ,žaidybiniai pratimai, taikant 3 mįslių kūrimo modelius ir vaizdingų posakių (metaforos) kūrimą. Užduotys ir žaidimai pateikiamos sunkėjančia tvarka.(žr.,„Metodinė priemonė ugdomajam tyrimui“)

II darbo etape – vaikų skatinimas kurti pasakojimus demonstruojamų veiksmų, paveikslų, simbolių, schemų pagalba.

- Pasakojimų kūrimas demonstruojamų veiksmų pagalba
- Pasakojimų kūrimas pagal siužetinių paveikslėlių serijas
- Pasakojimų kūrimas pagal išklaustytą tekstą ir paveikslą
- Pasakojimų kūrimas pagal vieną siužetinį paveikslą
- Pasakojimų iš atminties kūrimas
- Pasakojimų pagal simbolius kūrimas
- Pasakojimų kūrimas paveikslėlių-schemų pagalba
- Pasakojimų kūrimas daiktinių paveikslėlių pagalba

1. Pasakojimų pagal demonstruojamus veiksmus kūrimas:

Šiame skyriuje pateikiamos 3 užduotys:

1 užduotyje: „Stebuklingosios figūros“ iš pradžių pagal pedagogo pavyzdį, vėliau savarankiškai, reikia sudėti paveikslą iš įvairiaspalvių geometrinių formų (figūrų). Supažindinama su geometrinėmis figūromis, erdvinėmis sąvokomis, mokomasi jas dėstyti plokštumoje. Vaikas kopijuoja suaugusiojo veiksmus ir žodinius komentarus, mokosi komentuoti savo veiksmus.

2 užduotį: „Maži žaisliukai“ sudaro du tekstai. Reikia įdėmiai įsižiūrėti, kaip suaugęs įvairių figūrėlių pagalba žaidžia trumpą pasakėlę, savarankiškai išsirinkti žaisliukų figūrėles ir pasekti panašią pasaką. Vaikui pasakoti padeda figūrėlės bei girdėtas suaugusiojo pavyzdys.

3 užduotyje: „Mes artistai“ reikia stebėti suaugusiojo veiksmus (pantomima), kurių pagalba jis užmena mįslę. Vėliau, pantomimos pagalba, sukurti savo mįslę. Vaikas mokosi suvokti judesį ir kaip kūno kalba sukurti „nebylų“ pasakojimą, mokomas empatijos, savęs pažinimo, saviraiškos, tokiu būdu pažadinama fantazija, vaizduotės polėkis, motyvacija kurti.

2. Pasakojimų pagal siužetinių paveikslėlių serijas kūrimas:

Sudaromas ir ant kortelių grafiniais simboliais modeliuojamas pasakojimo planas pagal siužetinių paveikslėlių seriją, atitinkantis šiuos žingsnius: *1-rasti bendrus paveikslėlių herojus; 2-rasti vietą, kurioje vyksta veiksmas; 3-nustatyti laiko įvykių seką; 4-pavadinti herojų veiksmus: mokyti vaikus nustatinėti veiksmų nuoseklumą; 5-pasakojimo sukūrimo žodinis planas.* Naudojamos paveikslėlių serijos: „Išradingas viščiukas“, „Pavėluota fotografija“, „Kas iš pradžių, o kas po to?“. Užduotis „Naujas herojus“ ugdo vaiko kūrybines galias. Čia reikia sugalvoti pasakojimą su nauju veikėju. Užduotyje „Kitas metų laikas“ vaikas turi rasti loginį sprendimą, kaip mergaitei pasisupti, mintyse vaizduotė pagalba susikurti vasaros vaizdą, „pašalinti“ iš paveikslų tuos daiktus, kurių negalima pamatyti vasarą ir ją „pasupti“. Vaizdus planas formuoja vaiko sąmonėje būtiną pasakojamojo teksto kompozicinę struktūrą, moko vizualizuoti, sužadina vaizdų mąstymą, lavina vaizduotę.

3. Pasakojimų kūrimas pagal išklaustą tekstą ir paveikslą:

Pateikiamos keturios istorijos su klausimais, paveikslais ir simboliniu grafiniu planu dviems istorijoms: „Dvi sraigės“ bei „Liūtas ir lapė“. Skatinama išmokyti vaiką pasinaudoti duotu planu. Grafinis planas atspindi pagrindinius įvykius, juodai-baltas fonas padeda susikoncentruoti. Istorijoms „Žvirblis ant stogo“ bei „Pavojingas plaukiojimas“ grafinį pasakojimo planą reikia susikurti patiems ir atpasakoti. Vaizdžiai matant skaitomą tekstą lengviau jį prisiminti, užfiksuoti esmę. Užduotyje: „Frazės pataisome, pasakojimus kuriame“ naudojantis paveikslu sudaromos gramatiškai teisingos frazės, skatinama jungti jas į pasakojimą.

4. Pasakojimų kūrimas pagal vieną siužetinį paveikslą naudojant kūrybines užduotis:

Užduotis „Greitoji pagalba“ ugdo regimąjį vaiko suvokimą, (reikia atrasti „iškritusias“ detales), lavina pažintines vaiko funkcijas, turtinamas žodynas. Suradus išskirtų fragmentų vietą paveiksle, reikia papasakoti apie juos, nustatyti, iš ko susideda išskirti objektai, su kuo jie susiję, sukurti rišlų, nuoseklų pasakojimą „iškritusių“ fragmentų pagalba. Užduotyse „Vilkas ir ožka“, „Siurprizas“ reikia aptarti siūlomų paveikslų siužetus, mokyti atsakyti į klausimus, mokyti analizuoti paveikslus sistemiškumo principu. Taip pat skatinama pasinaudoti siūloma vaizdine pagalba. Kuriant išsamų pasakojimą analizuoti paveikslą naudojantis vaizdžiu planu kortelėse: „Mokymo pasakoti pagal vieną siužetinį paveikslėlių planas“

4.1 Kūrybinio darbo, skatinant rišlų kūrybinį pasakojimą pagal vieną siužetinį paveikslą, žingsniai:

4.1.1 Paveikslo turinio aptarimas: a) siužeto aptarimas, paveikslo objektų išskyrimas: a) *žaidimas „Žiūronai“*; Pedagogas schematizuoja visus vaikų rastus paveikslo objektus lape, ir apveda apskritimu, po to nustatomi pagrindiniai ir šalutiniai paveikslo objektai, jie klasifikuojami pagal kokį nors požymį: pagal spalvą, formą, funkcijas ir pan; b) *paveikslo objektų dalių, jų funkcijų vardijimas* - Stebukladario „Dalink dalimis“ atėjimas... „Dalink“ moka padalinti viską

pasaulyje. Pasiūlome vaikams kartu su juo pažiūrėti į daiktus paveiksle jo žvilgsniu. Tik pasakome: „Stebukladary, Dalink dalimis viską, kas paveiksle, atei.“ Žiūrono pagalba vaikai randa objektus, kuriuos dalinsime dalimis, vardija dalis, jų funkcijas žodžiu, klasifikuoja rastus objektus (pagal spalvą, pagal dydį, pagal priklausymą kokiai nors grupei) **c) palyginimų mokymas** (su pedagogo pagalba schematizuojami 2 panašūs objektai (apvedami apskritimais, šalia nubraižomos jų dalys (apvedamos apskritimais.) Stebukladario „Dalink dalimis“ akimis pažvelgiame į tai, iš kokių dalių susideda du panašūs objektai: Taip lengviau randami jų skirtumai ir panašumai.

4.1.2 Ryšiai ir bendri veiksmai tarp objektų. Tai tam tikro tinklo nubraižymas lape. Jame jau pavaizduotus lape objektus (gautų po žaidimo „Žiūronai“), sujungiant linijomis tarpusavyje. Tai ryšių nustatymas tarp paveikslo objektų, vadovaujantis mintimi, jog viskas pasaulyje vienaip ar kitaip tarpusavyje susiję. Pakviečiamas Stebukladarys „Apjungėjas“ Jam pasakoma: „Apjunk.“ Vaikas, kuris pasako, kaip lape pavaizduoti objektai tarpusavyje susiję, brėžia tarp jų liniją savarankiškai, ar su pagalba. Susiję gali būti visi objektai, tik vaikas turi paaiškinti kaip. Taip lavinama ne tik kalba, mąstymas, žodynas, bet mokomasi išspręsti problemines, kūrybines, intelektines užduotis. Skatinama į aplinką pažvelgti kaip į visumą.

4.1.3 Objektų ir veiksnių charakteristikos. Dialogų sudarymas Gyvų ir negyvų objektų savybių išskyrimas paveiksle. Vaikui pasiūloma aptarti paveikslo objektų charakteristikas. Vaikai aptaria jų charakterį, pasakoja apie galimus veiksmus, jų tikslus, mintis, jausmus, atkuria galimus dialogus. Toks kalbinis piešinys sudaromas sužmoginant negyvus objektus. Gilinamasi į žodines objektų charakteristikas, mokomasi intuicijos, empatijos, aplinkos santykių, reiškinių suvokimo, mokomasi kurti dialogus. Kalbinis piešinys tampa vaizdingesnis, raiškesnis, gyvesnis, daug vietos paliekama vaiko originalumui, individualumui pasireikšti.

4.1.4 Žodyno papildymas vaizdingomis charakteristikomis. Vaizdumo stiprinimas pojūčių pagalba: Žaidimas: „Į paveikslą atėjo stebukladarys – „Aš jaučiu kvapą“. Vaikai mokosi įsivaizduoti visus paveiksle galimus kvapus, perteikti tai žodžiais savo pasakojime. Vaikai turi prisiminti, kokie būna kvapai, kur yra juos pajutę, pamąstyti, kaip juos apibūdinti. Analogiškai žaidžiami žaidimai: „Atėjo stebukladarys“ Jaučiu veidu ir rankomis“, „Jaučiu skonį“ Vaikai mokomi pasinaudoti savo pojūčiais analizuojant paveikslą ir perteikiant savo mintis žodžiais (palyginimais, apibūdinimais, asociacijomis).

4.1.5 Buvę ir būsimi įvykiai. Jų apžvalga. Fantastinio pasivertimo ir savybių pakeitimo mokymas. Paprastai paveikslas analizuojamas kaip sustingusi laike akimirka. Čia gi vaikams siūloma įsivaizduoti kaip siužetas vystytusi laike, darant prielaidą, jog kiekvieno objekto laiko linija gali būti skirtinga. Darome išvadą, kad Stebukladarys „Atsuk laiką atgal-pasuk laiką į priekį“ gali judėti įvairiais žingsniais laike į ateitį ir į praeitį to, kas pavaizduota paveiksle: **a)**

pedagogas parenka paveiksle objektą, pasiūlo papasakoti, kas buvo su tuo objektu prieš tai, kai jis buvo užfiksuotas toje akimirkoje paveiksle (sugalvoti, ko norėjo, ką galvojo, ką kalbėjo), b) kas su juo bus ateityje? (po minutės, metų), kur jis eis, kaip jausis, kaip atrodys. c) kaip klostysis įvykiai paveiksle, jei laiko stebukladarys palies tik vieną objektą paveiksle (jį pasendins, pajaunins) d) „Galios“ stebukladarys kitu pasakojimo atveju suteiks ypatingų savybių vienam iš paveikslo herojų. Motyvuojant žaidimo naujumu, netikėtomis užduotimis, ugdomi ne tik kalbiniai vaiko gebėjimai, bet ir kūrybiniai. Lavinama kalba, vaizduotė, mąstymas, skatinamos emocijos.

4.1.6 Įvairūs požiūriai. Pasakojimo sudarymas pasakojant iš įvairių paveikslo objektų (gyvų ir negyvų) pozicijų perteikiant jų, savijautą, savybes, vertybes kintant laikui. Užduotyje akcentuojama vieno objekto akimis išdėstyta požiūris ir jo kaita, į aplinką, kitus objektus, reiškinių suvokimą kai tai priklauso nuo nuotaikos, savijautos. Sakoma: „Įsivaizduok, kad esi senelė šiame paveiksle...“ Siūlomi paveikslai: „Vilkas ir ožka“, „Siurprizas“, „Kas kaltas“. Mokomasi pažvelgti į tą pačią situaciją įvairių herojų, ar net objektų akimis. Toks metodas praturtina, išplečia vaikų dabarties suvokimą, moko vaikus veikti pagal planą, lyginti, kurti pieštą veiksmų planą, ugdo kūrybinį mąstymą, savarankiškumą, moko įvertinti laiką, planuoti savo veiklą, išskirti svarbiausią. Tokiame vaizduotės bei kalbos lavinimo procese vaikai mokosi ne tik pakeisti, bet ir naujai perdirbti senas žinias ir praplėsti savo suvokimą apie erdvę ir laiką, mokosi išskirti ir pajusti objektų būsenas dabartyje, praityje, ateityje, kitaip suvokti aplinką, save joje.

5. Pasakojimų iš atminties kūrimas

Užduotyje „Forma ir turinys“ vaikas mokosi abstrakčiose figūrose išvelgti kokį nors daiktą, jį pavaizduoti. Ugdomas vaikų asociatyvus mąstymas, regimasis suvokimas. Užduotyse: „Gelbėtojas“, „Senos pasakos su naujais daiktais“ reikia kūrybiškai pažvelgti į situacijas ir jas išspręsti, skatinama originaliai pažvelgti į žinomas pasakas, kūrybiškai išspręsti veikėjų dilemas.

6. Pasakojimų kūrimas pagal simbolius

Čia mokomasi pasinaudoti paveikslėliais-simboliai. Reikia atpasakoti istorijas „Žalioji skarelė“, „Geras liūtas“ naudojantis atraminiais paveikslėliais-simboliais. Pagal juos reikia atkurti visą istoriją. Tai padeda mokytis „susikirtyti“ tekstą fragmentais.

7. Pasakojimų kūrimas paveikslėlių-schemų pagalba

Mokantis apibūdinamojo pasakojimo, apibūdinant daiktą naudojamos pagalbinės schemas-modeliai apibūdinamajam pasakojimui sukurti. Naudojamos schemas kaip pagalbinis vaizdinis modelis: „Mano žaislai“, „Atidarykim šaldytuvą“, „Šeimyninis garderobas“, „Naminiai gyvūnai“, „Laiškas į Afriką apie metų laikus“, „Laukiniai žvėrys“, „Žinomas televizijos vedėjas“. Užduotyse: „Paveikslėlių-schemų skaitymas“, „Miško taksi“, ugdomi orientavimosi erdvėje gebėjimai, regimasis suvokimas. Iš schemų reikia nustatyti, kas iš paveikslo personažų (mergaitė,

katė ar varna) mato stalą tokiu būdu, kitu atveju pasivažinėti „miško taksi“, prisimenant erdvines sąvokas, prielinksnius.

8. Pasakojimų kūrimas daiktinių paveikslėlių pagalba

Užduotyje: „Judantys paveikslukai“, naudojant vaizdinius modelius - iškirptus daiktinius paveikslėlius, (sekant pasaką „Pagrandukas“ jau siluetinius paveikslėlius) reikia atkurti girdėtą istoriją, atpasakoti ją savarankiškai judinant paveikslėlius ant balto ar spalvoto popieriaus. Užduoties tikslas – vaizdinių modelių pagalba skatinti savarankiškumą, motyvaciją pasakojant, ugdymą paverčiant žaidimu, pamažu pereinant į savarankiško pasakojimo etapą.

Užduotyje „Skirtumai ir panašumai“ reikia išsiginčyti į atskiras daiktų detales, praplečiamas suvokimas apie daiktų paskirtį, funkcijas, proporcijas, detales, sudėtį, klasifikaciją, savybes.

Užduotyje „Pasivertimai“ remiantis duotais paveikslėliais reikia papasakoti, ką reikia pakeisti viename gyvūne, kad jis pavirstų į antrąjį. Išmokstama sutelkti dėmesį į detales, pamatyti kaip keletas detalių keičia visumą. Užduotyje „Pasakiška istorija“ – fantazinio kūrybinio pasakojimo skatinimui naudojama morfologinė lentelė. Iš kiekvienos eilutės lentelėje (herojus, apranga, transporto priemonė, gyvenamoji vieta) reikia pasirinkti po vieną objektą ir sukurti pasakišką istoriją. (Pvz: apie kūdikį su šliaužtiniais, mokačiumi valdyti sraigtasparnį, bet pagrobtą ir gyvenantį raganos trobelėje.). Kūrybinių pasakojimų kūrimui užduotyje panaudojama kūrybinio mąstymo strategija - morfologinė analizė. (*Metodo esmę sudaro variantų atrinkimas ir sujungimas į atitinkamą charakteristiką kuriant naują vaizdinį. Morfologinė analizė naudinga kaip vaizduotės stimuliacijos instrumentas.*). (žr.6 priedas „Morfologinės lentelės“).

2.5 Eksperimentiniu ugdymu gautų rezultatų analizė

Vaikų kalbos analizė parodė, kad daugelio jų kalboje beveik nėra leksinės įvairovės, ryškių palyginimų, išraiškingų posakių, vaizdžių charakteristikų. Todėl **pirmame darbo etape** vaikai buvo pradėti mokytis vaizdžių palyginimų, mįslių, metaforų sudarymo, objektų apibūdinimo, taikant žaidybines situacijas. Asocijavimo būdu vaikai sėkmingai atrinko paveikslėlius, klaidų beveik nepasitaikė. Žaidimas: „Žodžių traukinukas“ vaikams sekėsi ne taip sklandžiai, nes reikėjo sugalvoti net tris apibūdinamuosius žodžius. Beveik visada vaikai apsiribodavo vien dydžio ir spalvos nusakymu: **Logopedė:** O kokia gali būti šviesa? **Emilija:** Raudona, geltona. **Logopedė:** O dar? **Emilija:** Nežinau, žalia.

Tuos pačius pasakytus apibūdinimus pritaikydavo ir sekančiam objektui. Atliekant užduotį „Piktogramos“ aktyviai reišėsi vaikų teigiamos emocijos, noras popieriuje perteikti savo žodžių simbolius. Vaikai nustebino nuovokumu, suvokimu, kad simboliais galima pažymėti pyktį, džiaugsmą, ligą. Savarankiškas išraiškingų kalbinių priemonių naudojimas, frazių konstravimas savo epitetu pagrindu, sudarant mįsles, metaforas, atsispindi pateiktuose vaikų kalbos

pavyzdžiuose. KIPRO mįslė apie ežiuką: „*spygliuotas kaip kaktusas, apvalus kaip kamuolys, geras kaip kiškis*“, JUSTINOS mįslė apie saulę: „*geltona gėlė danguje*“, EMILIJOS metafora apie boružę: „*taškuotas popierius ant krūmų*“, VILMOS metafora apie eglę: „*spygliuotas ežys miške*“. KIPRO metafora apie apelsiną: „*oranžinis obuolys šiltuose kraštuose*.“

Kalbant apie mįslių ir metaforų sudarymą pastebėta, jog vaikai nesuvokia ar net nesidomi, kaip pačiam savarankiškai susikurti mįslę. Tokiu būdu ugdomojo eksperimento metu, supažindinant vaikus su vaizdingomis charakteristikomis, įvairiomis žodžių reikšmėmis, vaikai tikslinosi žodžių reikšmes, jų paskirtį, o tai padėjo žodžius tiksliau vartoti kalboje. Be to, supažindinant su meniniu žodžiu, parenkant užduotis, didelė reikšmė buvo teikiama efektyvioms priemonėms ir būdams, padedantiems spręsti pažintines ir kūrybines užduotis. Vienas iš pagrindinių metodų, ugdantis vaikų komunikatyvinę ir kalbos planavimo funkcijas, yra schemų, pagalbinių simbolių panaudojimas.

Pirmajame darbo etape vaikai išmoko atpažinti simbolius, juos „perskaityti“, vaikai išmoko panaudoti savo kalboje įvairesnes kalbos raiškos priemones, prasiplėtė jų žodynas.

Antrajame etape, jo pradžioje, vaikai buvo mokomi atkartoti pedagogo pavyzdį pagal demonstruojamus veiksmus, dėliojant paveikslą iš spalvotų geometrinių figūrų. Pradžioje vaikams veikla patiko, bet prašomi komentuoti veiksmus, įvardyti erdvines sąvokas, papasakoti jie tapo mažiau aktyvūs, savarankiškai erdvinių sąvokų nepavartojo, pasitaikė daiktavardžio-skaitvardžio derinimo klaidų (JUSTINA, EMILIJA)

Pvz: „**Logopedė:** Paskui ką padėjai?

Justina: Keturkampį...skri...skritulį.

Logopedė: Tai kelias dabar būdas padarei?

Justina: Du

Logopedė: Ne du. Dvi būdas padarei.

Justina: Dvi“

Užduotyje „Maži žaisliukai“ buvo naudojami trimačiai objektai, – žaisliukai iš kinder-siurprizų labai trumpoms istorijoms „ vaidinti“ pagal demonstruojamus veiksmus ir savarankiškai. Pasakojimai buvo kuriami su entuziazmu, laisviau, savarankiškiau. Nepaisant to, jautėsi žodžių trūkumas, negebėjimas gramatiškai teisingai sieti sakinių, nuosekliai išvystyti siužeto: „Prisidūko tiek. Bėgo bėgo ir prisidūko ir prisirinko žaislų ir įkrito vandenį. O gelbėtojai nieko nesako.. ir prižadino nykštuką. Prisisveikino meškutis, voveryte ir ežiukas. O beždžionytė kaip reikia...Ir nususuko.. O ją paverte obaliuku. Ir tada..Ir suvalgė ir viskas..(EMILIJA). KIPRO pasakojimas buvo išsamiausias:“ Vieną kartą gyveno senelis. Paskui ėjo į mišką pažiūrėti medžių Pamatė, kad miške vaikšto voveres su ežiuku. Vovere pasisveikino ir..aaaa ir.. Ir tada sako: imk riešutų. Senelis pasiėmė ir toliau eina. Eina susitinka ežiuką..Ežys sako ...Ežiukas pasisveikino ir sako: imk nuo spyglių..aaa obuoliuką. Paskui susitiko meškiuką, sako: imk medaus. Ir pasiėmė iš

abiejų rankų. Paskui eina, susitinka beždžionę, sako: imk bananą, imk bananą. O senelis ėjo ir paskui parėjo namo.“

Nors pasitaikė sakinių siejimo klaidų, bet buvo teisinga teksto kompozicija, nebuvo prasminio pobūdžio, gramatinių klaidų, buvo išvystytas siužetas, jautėsi logiška minčių dėstymo seka. Užduotyje „Mes artistai“ vaikai buvo supažindinti su judesio simboliu – pantomima, išmoko suprasti, jog ir kūno judesiu galima kurti. Užduotyse „Pasakojimų kūrimas pagal siužetinių paveikslėlių serijas“ vaikai ne tik atsakinėjo į klausimus, bet ir juos analizavo sistemiškumo principu. Vaikai buvo mokami „perskaityti“ vaizdinę pagalbą ir pasinaudoti simboliu planu kortelėse. Plano pagalba vystėsi vaikų gebėjimai suvokti kompozicinę teksto struktūrą, pasakojant nustatyti pagrindinius istorijos personažus, pasakojimo etapų eiliškumą. Vaikai ne iš karto suprato plano reikšmę, pradžioje juo nesinaudojo. Istorija „Kas iš pradžių, o kas po to“:

„ **Emilija:** Žiema (rodo į kortelę)

Logopedė: Ta kortelė reiškia, kad tu turi nustatyti koku laiku viskas vyko. Na tai kaip tau atrodo?

Emilija: Naktis

Logopedė: Buvo naktis? Dėl to jis ir nematė uodo? Na tai dabar taip ir papasakok. Kas čia vyko?

Logopedė: Na sakykim vieną kartą, naktį ..dabar Emilija. Na, pradėk

Emilija: Atskrido uodas .

Logopedė: Palauk, tai ir pasakokim taip. Buvo..

Emilija: Buvo naktis..atskrido uodas

Logopedė: Kur atskrido uodas?

Emilija: Į lovą ir.. užmušė

Logopedė: Ne, palauk. Atskrido uodas į kambarį. Kiprai tu toliau..

Kipras: Tada berniukas ėmė knygą, sulamdė, norėjo jį užmušti. sudau..sudaužė mm puodą“

(EMILIJA, KIPRAS). Tik patelkus pasakojimui paskutinę paveikslėlių seriją ir nuolat kartojant apie ką reikia kalbėti, vaikai pamažu pradėjo stengtis pasakyti vietą ir laiką paveiksle, eilės tvarka vardinti įvykius. VILMAI geriausiai sekėsi pasakoti pagal serijinius paveikslėlius:“Pavėluota fotografija“, JUSTINAI, šiek tiek padedant, išėjo papasakoti apie „ Išradingą viščiuką.“ PIJUI su klausimų pagalba neblogoi pavyko papasakoti istoriją “ Išradingas viščiukas“.

Pasakojant pagal tekstą ir paveikslą reikėjo nuolat priminti, kad vaikai gali palengvinti sau atpasakojimą grafiniu planu. Šiame etape vaikai buvo skatinami naudotis vaizdžia nuoroda po paveikslu, o vėliau patys ją kurti. Ši kartą įvykių eiliškumas tapo aiškesnis, mintys mažiau chaotiškos, tačiau rišlumo prasme kalba liko skurdoka, sakiniai dažnai vientisiniai, tačiau padidėjo pasakojimo savarankiškumas. Pasakojant pagal tekstą „Žvirblis ant stogo“, „Pavojingas plaukiojimas“, vaikai jau savarankiškai nusipiešė pasakojimo planą popieriaus lape. Tai padėjo lengviau prisiminti istorijos siužetą, pasakoti. Būtina pastebėti, jog vaikai nesugebėjo pasakoti kito asmens vardu, ne visi atmintyje išlaikydavo teksto turinio esmę: VILMOS pasakojimas „Pavojingas plaukiojimas“ :“..Šeimininkas visados eidavo į upę plaukioti...ir tada, kitą dieną numetė pagaliuką į upę, šuo atnnešdavo ir pamatė pagaliuką, a ten buvo plaukikas. Ir pačiupe vamzdelį... Ir tada..žmogus užduso. „

Tenka pastebėti, jog vaikams buvo sunku nustatyti veiksmo vietą, laiką. Remiantis vaizdžiu planu vaikų pasakojimai tapo šiek tiek rišlesni pasakojant pagal planą kortelėse: „*Mokymas pasakoti pagal vieną siužetinį paveikslą*“. Mažiau pasitaikė nelogiškų sakinių, sklandžiau vyko perėjimas nuo vienos pasakojimo dalies prie kitos. Vaikai geriau suvokė paveikslą su žaislais, išmoko įsijausti į objektus paveiksle ir gyvus, ir negyvus, išsamiau suvokė turinį, išmoko panaudoti pojūčius analizuojant paveikslą, vizualizuoti nesamas situacijas, „persikelti“ į kitą laiką, kitą erdvę, fantazijos pasaulį. Geriau suvokti paveikslą padėjo jų persipiešimas į lapą. Jiems buvo smagu suprasti, jog pagal paveikslą galima net žaisti žaidimus (žaidimas „Taip ir Ne“). Analizuojant paveikslą turinį pasitaikė daugiau įdomių originalių minčių: „O aš apsigaučiau tokiu šarvu, atrodyčiau kaip statula metalinė.“ (KIPRAS pasakoja kaip pabėgtų nuo vilko, jei būtų ožka); Aš galėčiau užuosti kuprinę kokį surelį.“ (apie paveikslą „Siurprizas“ VILMA);

Vienas iš pagrindinių ugdytojo užduočių, mokant pasakoti, yra vaikų kūrybinio mąstymo ugdymas. Tam ypač tinka pasaka.. Galimybė pabūti autoriumi, kurti, žaisti, pačiam įsigyventi į kuriamą istoriją, pasaką įtakoja kalbos turtinimą, formuoja kalbos raišką. Analizuoti vaikų pasisakymai iš užduočių „Gelbėtojas“, „Senos pasakos su naujais daiktais“ parodė trūkumus savarankiškai kūrybiškai atliekant užduotis. „Pasakojimų kūrimas pagal simbolius“ vyko sklandžiai. Atskirus pasakojimo fragmentus atspindintys paveikslėliai-simboliai padėjo geriau suprasti ir atkurti rišlių tekstą: „Mergaitė ją lygino, bet suskambo telefonas. Kai sugrįžo, skarele sudegė“ (VILMA).

Kalbai dažnai trūko savarankiškumo, jautėsi, jog vaikai įpratę būti klausinėjami, dažnai neemocionalūs. Pasakojimų kūrimas paveikslėlių-schemų pagalba vaikams sukėlė mažiausiai sunkumų. Vaikai jau laisviau papasakojo apie jiems pateiktą žaislą, metų laiką ar gyvūną.

Klausimų pagalba vis dar išliko būtina:

„**Kipras:** Mano lėktuvas yra rožinės spalvos aa...aa pailgas amm mažas, su juo vaikai žaidžia aaavienas du trys keturi penki šeši septyni aštuoni devyni dalys.

Logopedė: Ne, čia yra korpusas. Čia kas lėktuvo?

Kipras: Uodega, sparnai...ratai

Logopedė: Iš ko pagamintas tavo žaislas?

Kipras: Iš plastmasės.“

Geriausiai vaikams sekėsi pasakoti istorijas su „Judančiais paveikslėliais“. Daugiau buvo pavartota daiktų požymių, jų detalių būdvardžių, sudėtinių sakinių:

„Vieną kartą bėgo mažas ežiukas obuolio. (rodo). Paskui jį pamatė meškis ir bandė atimti obuolį. Čiupo ir su letenėlėmis įsidūrė, griebe taip obuolį, bet nepataikė (rodo).“ (KIPRAS)

Pasakojimų išsamumo prasme pasiteisino siluetinių paveikslėlių panaudojimas užduotyje „Pagrandukas“. Išsamiausi buvo Vilmos ir Kipro pasakojimai. Antroje užduoties dalyje buvo leista kurti savo pasakas su turimais siluetais. Vaikai nustebino laisvesne, informatyvesne kalba, įdomesniais siužetais. Justinos pasakojimas nors lakoniškas, bet logiškas, savarankiškas:“ Bobutė

ir senelis gyveno. Jie augino du kiškius. Lapė atėjo grobti kiškių. Paskui...atbėgo..šuo. Lapė išsigando ir lapę nuvarė šuo. (JUSTINA).

Užduotyje „Pasivertimai“ atsispindėjo vaikų noras kuo išradingiau keisti gyvūnus, atspėti, ką juose pakeitė burtininkė Gingema. Vaikai įsisavino iš kokių dalių susideda kiekvienas gyvūnas, kokias funkcijas atlieka kiekviena jų dalis, prasiplėtė jų žodynas ir žinios apie gyvūnus. Geriausiai atskirti esminės dalis nuo ne tokių svarbių sekėsi Kiprui. Kitiems išryškėjo kai kurie žodyno, sakinių siejimo trūkumai. Apbūdinamasis pasakojimas apie gyvūno pasivertimą patiko visiems vaikams. Paskutinėje užduotėlėje vaikai susidūrė su nestandartiniais pasakų įvaizdžiais. Padedant morfologinės lentelės pavyzdžiui, žyminčiam pasirenkamus veikėjus, jų aprangą, transporto priemonę, gyvenamą vietą, vaikai tapo savo fantazinio pobūdžio pasakojimo kūrėjais. Veikla tapo kūrybiniu lavinamuoju žaidimu, neprognozuojamu, stebuklingu, džiaugsmingu, įdomiu. Prasmių platumas, netikėtų asociacijų gausa, kūrybos idėjos laisvumas, plačios fantazavimo galimybės apsprendė vaikų pasakojimų ypatingumą bei originalumą. Siužetas kuriamas savo nuožiūra, pasirinkus savo istorijai tinkančius elementus. Kuo netikėtesni įvaizdžiai išeina, tuo įdomesnis žaidimas-pasakų kūrimas. Pradžioje ugdytojas su vaikais apsvarsto istorijos užuomazgą, kartu renka herojus, numato būsimą situaciją, būsimus jų tikslus. Pedagogas stimuliuoja vaikus prašydamas pasiūlyti 2-3 variantus, kaip galėtų vystytis įvykiai. Vaikų dėmesys buvo kreipiamas į teksto kompoziciją, minčių dėstymo nuoseklumą, pasakojimo turiningumą. Beveik visi pasisakymai buvo gramatiškai teisingi, mintys dėstomos logiškai, nuosekliai. Kiek chaotiški buvo Justinos, Pijaus pasisakymai. Pasakojimuose buvo vartojami tiek vientisiniai, tiek sudėtiniai sakiniai, daugiau būdvardžių, įvykių, siužetų. Vaikams susiformavo įgūdis tiksliai atskirti vieną sakinį (mintį) nuo kito, naudoti įvairias intonacines išraiškas, įvairesnes kalbos dalis. Daugeliui vis dar reikėjo klausimų pagalbos:

„Vilma: Ragana apsirengė gražia suknele. Ir nuskrido mergaites ieškot..

Logopedė: Ir..šituose namuose rado?

Vilma: Namuose rado mergaitę. Mergaitė pažiūrėjo pro rakto skylę ir pamatė raganą ir pažino raganą. ..pasislėpė

Logopedė: Gerai. Gal paskui ji nuėjo kur nors?

Vilma: Mergyte persirengė kitais drabužiais.(rodo)

Logopedė: Kuriais? Šitais? Naro kostiumu?

Vilma: Mergaitė apsirengė naro kostiumu kad jos nepažintų paskui atsidarė duris..ir pasakė raganai: ne čia pataikiau.“ (VILMA)

Taikant šią metodiką vaikai išmoko naudotis vaizdžia pagalba pasakojant, pradėjo modelių planą suvokti kaip sistemišką teksto užrašymo būdą, kaip ypatingą grafinį rašymo tipą, patys pradėjo sudarinėti modelius savo pasakojimams. Tai galima laikyti svarių pasiekimų, nes prasiplėtė suvokimas apie sistemišką pasakojimo pagal paveikslą būdą, buvo padėtas pagrindas formuoti „vidiniam“ pasakojimo planui, susiformavo kompozicinis teksto vaizdas, buvo sužadinta vaikų vaizduotė. Kūrybiniai vaikų pasakojimų pavyzdžiai byloja apie sužadintas vaikų

kūrybines galias, rišliosios kalbos ugdymo pasiekimus. Pratybose buvo naudojami tokie darbo būdai kaip : paaiškinimai, klausimai, kalbinis pavyzdys, vaizdinės priemonės, žaidimai, vaikai mokėsi kelti klausimus žodžiams, reiškiantiems daiktus, veiksmus, požymius, mokėsi apibūdinti, atpasakoti, samprotauti, kurti, teisingai grafiškai atvaizduoti daiktus, esminius teksto įvykius.

2.6 Rišliosios kalbos įvertinimo duomenų prieš ir po ugdomojo eksperimento lyginamoji analizė

Šio eksperimento tikslas - įvertinti rišliosios kalbos formavimosi dinamiką ugdomajame procese naudojant metodiką, parengtą taikant vaizdinius modelius. Gauti rezultatai suteikė galimybę nustatyti, ar modeliuojant pasisakymo planą, mokymas pasakoti bus efektyvesnis, ar sklandesnė, rišlesnė kalba įvairių pasakojimų tipų atveju. Lyginamoji analizė atlikta siekiant atskleisti individualius pokyčius kiekvienu konkrečiu atveju. Eksperimento metu vyko tokie pokyčiai:

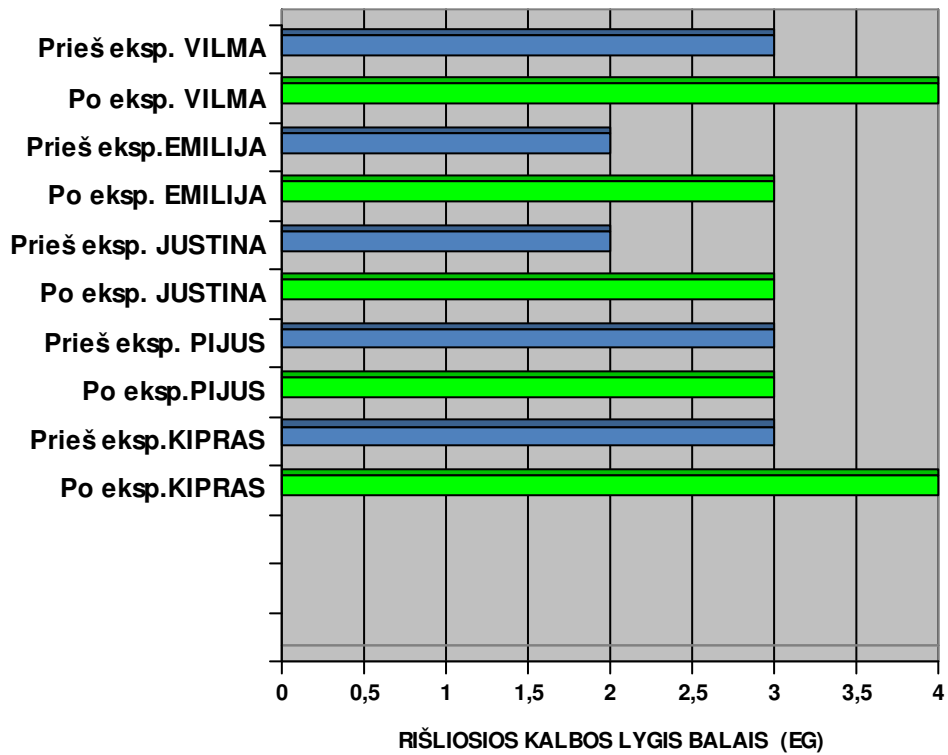
Eksperimento metu vykusių pokyčių analizė:

3 lentelė

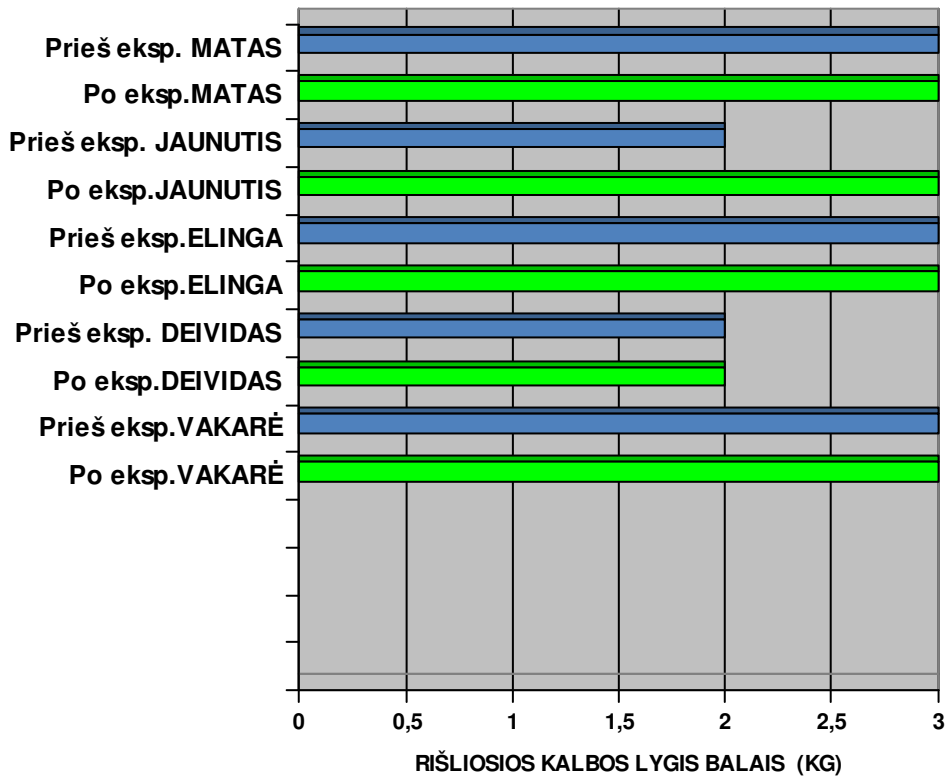
Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
Eksperimentinėje gr.(EG): 2 vaikams nustatytas žemas rišliosios kalbos lygis (EMILJA, JUSTINA);	Eksperimentinėje gr.(EG): -----
3 vaikams nustatytas vidutinis rišliosios kalbos lygis (VILMA, KIPRAS, PIJUS);	3 vaikams nustatytas vidutinis rišliosios kalbos lygis (EMILJA, JUSTINA, PIJUS);
-----	2 vaikams nustatytas aukštas rišliosios kalbos lygis (VILMA, KIPRAS);
Kontrolinėje gr.(KG): 2 vaikams nustatytas žemas rišliosios	Kontrolinėje gr.(KG): 1 vaikui liko žemas rišliosios kalbos lygis (DEIVIDAS);
3 vaikams nustatytas vidutinis rišliosios kalbos lygis; (MATAS, ELINGA, VAKARĖ);	4 vaikams nustatytas vidutinis rišliosios kalbos lygis; (MATAS, JAUNUTIS, ELINGA, VAKARĖ);

Tokiu būdu, galima pastebėti, jog *eksperimentinėje grupėje* neliko vaikų, kuriems nustatytas žemas rišliosios kalbos lygis. EMILJA(EG) ir JUSTINA (EG) padarė didelę pažangą ir jų rišlioji kalba atspindi jau ne žemą, bet vidutinį lygį, ; PIJUS (EG) išliko vidutinio rišliosios kalbos lygio grupėje. (jo rišliosios kalbos lygis kilo nuo 2,5 iki 3,2 balo), 2 vaikų (VILMA, KIPRAS (EG)) rišliosios kalbos lygis iš vidutinio lygio pakilo į aukštą lygį

Kontrolinėje grupėje aukštas rišliosios kalbos lygis nenustatytas. Didžiausią pažangą padarė JAUNUTIS (KG) (rišliosios kalbos lygis iš žemo,-2 balai pakilo iki vidutinio,-3 balai). Kiti rezultatai išliko mažai pakitę. Vidutinį rišliosios kalbos lygį, pagal tirtą metodiką, atspindi taip pat MATO, ELINGOS, VAKARĖS (EG) kalba. DEVIDO rišliosios kalbos rodikliai, pagal tirtą metodiką, išliko žemame lygyje.

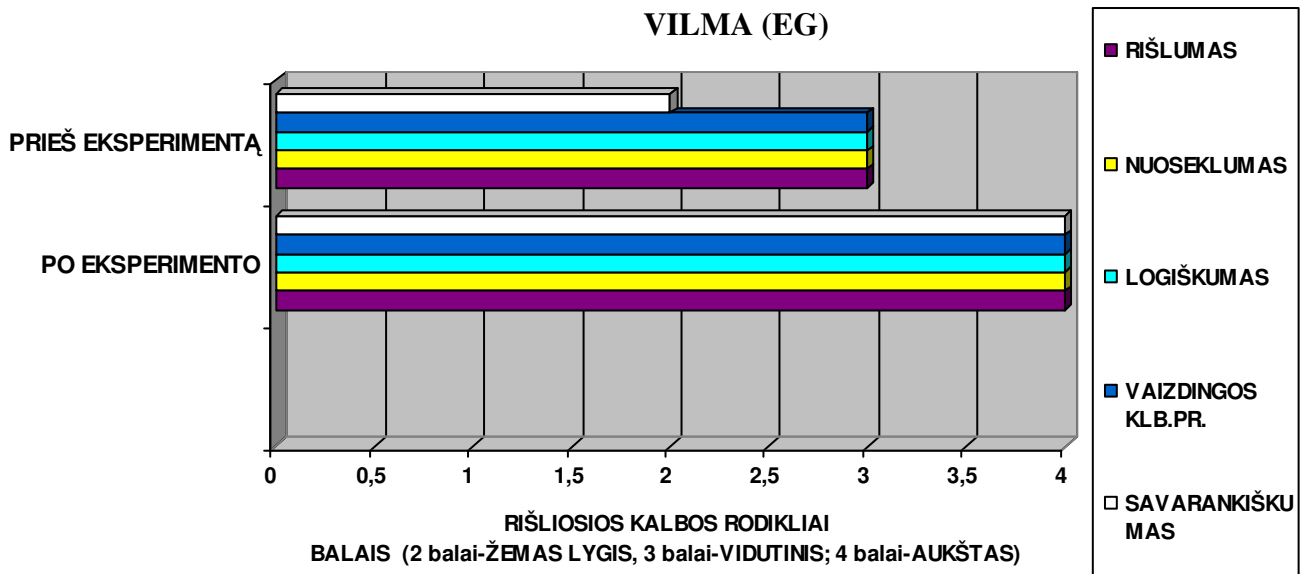
3 Pav. Eksperimentinės grupės (EG) rišliosios kalbos lygio įvertinimas prieš ir po eksperimento

4.Pav. Kontrolinės grupės (KG) rišliosios kalbos lygio įvertinimas prieš ir po eksperimento

INDIVIDUALŪS POKYČIAI. (EKSPERIMENTINĖ GR.)

VILMA (EG)

5 Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo.

Vilma

Vilmos atveju vyko ryškūs teigiami pokyčiai: rišliosios kalbos lygis iš vidutinio lygio (3 balai) pakilo iki aukšto lygio (4 balai).

Pasakojimo lygis vertinant tik pagal siužetinių pav. serijas, išliko nepakitęs (vidut.lygis). Visais kitais pasakojimų tipų atvejais stebimas žymus pagerėjimas (aukštas lygis)(žr. 14 lentelę bei 10 priedą, „Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG).grafikas“)

Tolygiai išaugo pasakojimų rišlumas, nuoseklumas, logiškumas, vaizdingumas, labiausiai išaugo pasakojimų savarankiškumas (nuo 2 iki 4 balų);

4 lentelė

Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
<p>Prieš eksperimentą nebuvo vientiso pasakojimo, visais atvejais buvo reikalinga klausimų pagalba. Kalbai būdingas sakinių neužbaigtumas, sakiniai dažniausiai dvižodžiai, vientisiniai: “ Numetė buteliuką...išgėrė pieną...”</p> <p>Sakiniai mažai informatyvūs, netaisyklinga žodžių tvarka sakinyje.</p> <p>Kartais pažeidžiama įvykių seka, (pvz. praleidžiamas esminis įvykis, dėl ko berniukas pakibo ant šakos.)</p> <p>Atpasakojimas per trumpas. Visas pasakojimas:</p>	<p>Kalba daug savarankiškesnė, laisvesnė, rišlesnė, mažiau sintaksinio pobūdžio klaidų.</p> <p>Sakiniai ilgesni, taisyklingesni, vaizdingesni: „vaikas sumanė nusimauti kojine, o katinas per tą laiką išgėrė pieną.“</p> <p>Kalboje vartoja daugiau būdvardžių „didelėje lovoje“, „katinas laimingas“, „šakotas miškas“</p> <p>Atsiranda pastovus loginis nuoseklumas, priežasties-pasekmės ryšių supratimas, teisinga teksto kompozicija, (yra pradžia, vidurys, pabaiga). Atpasakojant sakiniai ilgesni: „vilkas pamatė, ganosi ant kalno ožka“. Kartais</p>

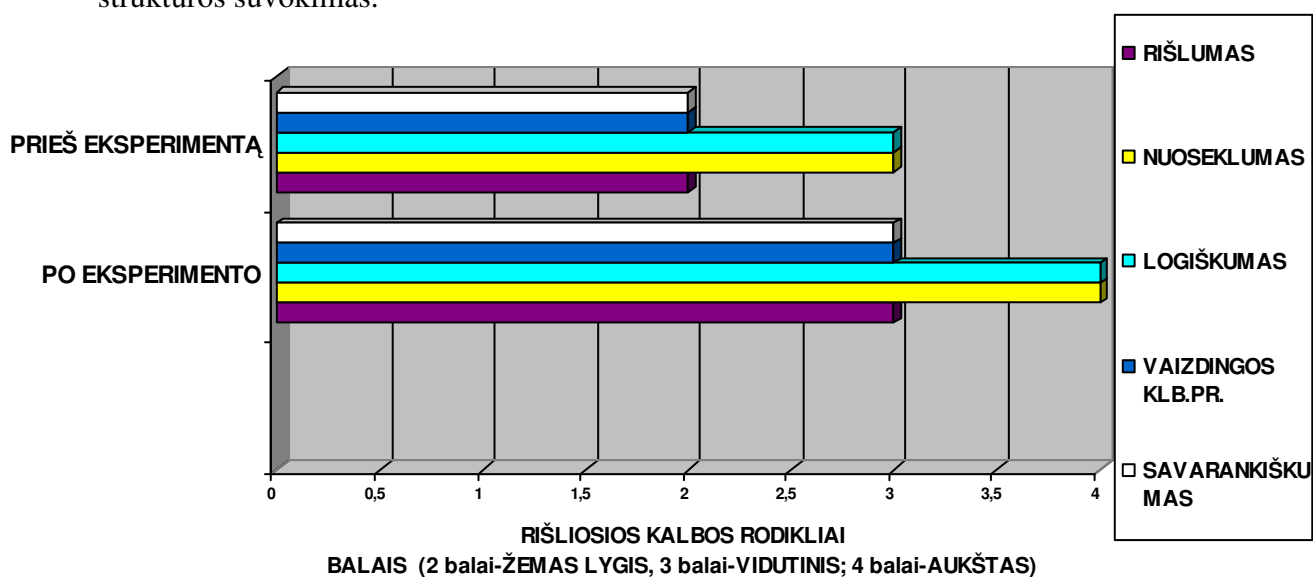
<p>“ožka ganėsi”.</p> <p><i>Kūrybinio pasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Vilma: Jie nuėjo į mišką. Ėjo ėjo ir sutiko vilką.</p> <p>Logopedė: Gerai, toliau. Sutiko vilką ir kas toliau ?</p> <p>Vilma: Tyla.</p> <p>Logopedė: Na ką tie vaikai darė?</p> <p>Vilma: Bėgo</p> <p>Logopedė: Vaikai bėgo bėgo, o vilkas?</p> <p>Vilma: Jie pabėgo namo.</p>	<p>pasitaiko netaisyklinga žodžių tvarka sakinyje.</p> <p>Kai kur išliko laikų nederinimo klaidos:</p> <p>„...pasiklydo..iir šaukė ir sutinka gegutę..“</p> <p><i>Kūrybinio pasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Vilma: „ Dvi mergytės išėjo į mišką ir pasiklydo..iir šaukė ir sutinka gegutę. Sako: ką čia jūs veikiat? Pasiklydom. Tada gegutė pasakė, kur jiems eiti ir sako: priek stebuklingą medį, prie to medžio bus šakotas miškas, tada pasakų upelis, tada jūsų namai.“</p>
---	--

EMILIJA (EG)

Emilijos atveju ryški rišliosios kalbos lygio dinamika,- kalba iš žemo lygio perėjo į vidutinį lygį. Tuo pačiu pagerėjo siužeto, minčių raiška, kalbos vaizdingumas, savarankiškumas.

Po eksperimentinio ugdymo geriausiai sekėsi pasakojimai pagal serijinius paveikslėlius (nuo žemo lygio pasakojimai pakilo iki aukšto lygio būtent šio pasakojimo atveju). Kitų pasakojimų atvejais pasisakymai taip pat gerėjo. (žr. 14 lentelę bei 10 priedą „Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG).grafikas“)

Labiausiai išaugo pasakojimų nuoseklumas ir logiškumas (nuo 3 balų,-vidutinis lygis iki 4 balų,- aukštas lygis), taip pat pagerėjo priežasties-pasekmės ryšių supratimas, teksto kompozicinės struktūros suvokimas.

6.Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo.

Emilija

5 lentelė

Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
Dažna Emilijos klaida - neteisinga žodžių tvarka sakinyje:”norėjo kačiukas.. norėjo pieno”.	Išlieka žodžių jungimo klaidos, daiktavardžių, veiksmažodžių praleidimai, pakartojimai, neteisinga žodžių tvarka sakinyje:“o paskui suplyšo marškiniai,

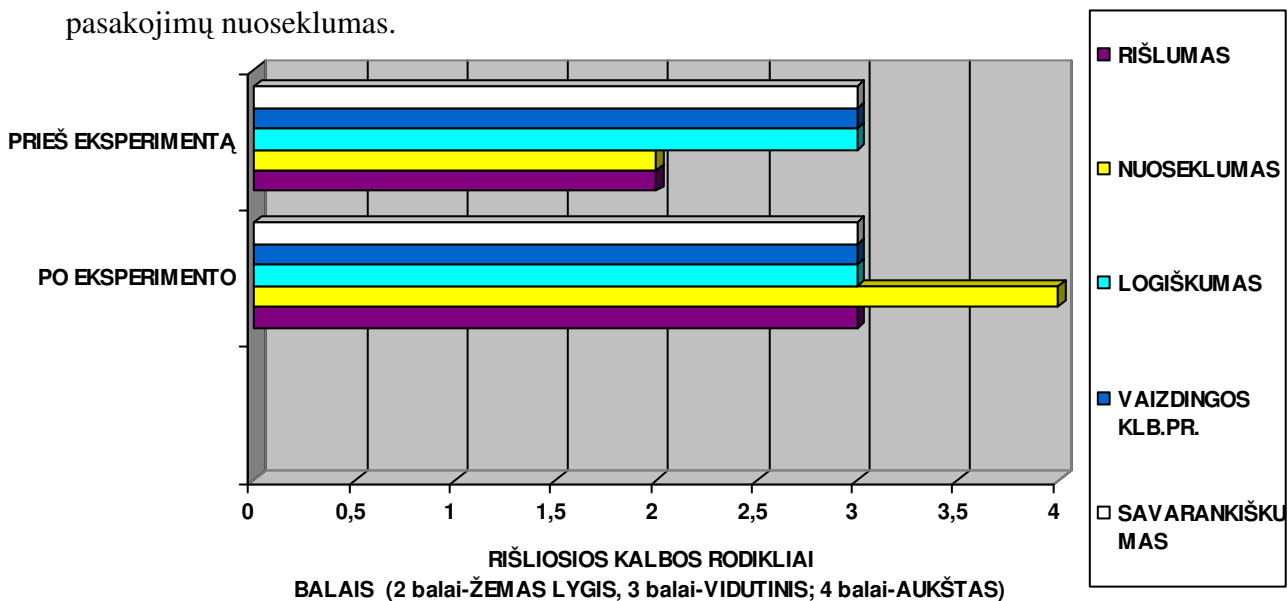
<p>Sakiniai prastai jungiami, stebimos žodžių jungimo klaidos, daiktavardžio-veiksmažodžio derinimo klaidos, dažnai būna praleistos kalbos dalys: “žaba ir perplyšo”..”nes norėjo paimti ir suplyšo..aitvarą.”</p> <p>Supainiojama įvykių seka: pirma rodo kaip kačiukas atsigėrė pieno, o tuomet pasakoma, jog “užlipo į lovą. Tada leliukui nebeliko pieno..”</p> <p>Kalba trumpais vientisiniais sakiniais, savarankiškai nepasakoja. Atpasakojant į klausimus dažnai atsako vienu žodžiu (kur ganėsi ožka? ir ką sako vilkas?,- atsako ”nusileisti”) Yra prielinksnių vartojimo klaidų: (“a..nelio”-ant kalnelio.)</p> <p><i>Pasakojimo pagal serijinius pav. pavyzdys:</i></p> <p>Logopedė: Na..kūdikis..Pažiūrėk, ką daro? Emilija: Norėjo kačiukas. Norėjo pieno Logopedė: O vaikas? Emilija: Irgi norėjo pieno.. Logopedė: Tai dabar..ką daro vaikas? Emilija: Verkia Emilija: Nusimovė kojine. Kačiukas norėjo atsigerti pieno...Tada atsigėrė. Užlipo į lovą..Tada leliukui nebeliko pieno.</p>	<p>o paskui norėjo mergaitė patempti jam už kojos, o paskui..“</p> <p>Pasisakymai informatyvesni, pilnesni, savarankiškesni, bet kai kur išlieka frazių neužbaigtumas: „paskui jos..ir tada atėjo ir sako“.</p> <p>Daugelyje atvejų atsiranda loginis nuoseklumas. Pasakojant įvykius atkuriami visi jų detalės, yra visi įvykiai: (pvz: „atvažiavo“, pasidarė“, “kaspinėlius padarė” „užkrito ant medžio“, „norėjo paimti“, „suplyšo marškiniai“, „norėjo mergaitė patempti jam už kojos“, aiškesnis priešasties-pasekmės ryšių supratimas, teisingesnė teksto kompozicija su aiškia pabaiga, išskyrus kūrybinį pasakojimą, nors pasakojimo pradžia ypač vaizdinga: „Vieną kartą mergytės išėjo grybauti.Gervė norėjo pasakyt: stebuklingas miškas, nebeikit tolyn.“</p> <p>Neliko prielinksnių vartojimo klaidų, pasakoja rišlesniais, išplėstiniais sakiniais.</p> <p>Atpasakojant kartais kuria nebūtų žodžių: „Sako: nusileisk ožkele nuo kalnelio, sėsk ant akmenėlio..“,</p> <p>vartoja daugiau daiktų požymių, pasako daugiau detalių: „Vieną kartą minkštoj lovytėj..“,“ir kojines jo gražios.““lašėjo lašiukai“</p> <p><i>Pasakojimo pagal serijinius pav. pavyzdys:</i></p> <p>Emilija: Vieną kartą minkštoj lovytėj gulėjo vaikiukas. Paskui labai gražiai apsirengęs..Ir kojines jo gražios. Kačiukas norėjo išgerti pienuką. Lašėjo lašiukai.Paskui viską išgėrė katinėlis. O paskui vaikui tai nebeliko nieko..</p>
---	---

JUSTINA (EG)

Justinos atveju rišliosios kalbos lygis pakilo nuo 2 iki 3 balų (vidut. lygis). Pasakojimas pagerėjo trimis atvejais: pasakojant pagal siužetinį paveikslą, atpasakojant bei kūrybinio

pasakojimo atveju. (žr. 14 lentelę bei 10 priedą, „Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG).grafikas“)

Išaugo pasakojimų rišlumas (nuo 2 iki 3 balų). Labiausiai (net nuo 2 balų iki 4 balų) išaugo pasakojimų nuoseklumas.

7 Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo. Justina

6 lentelė

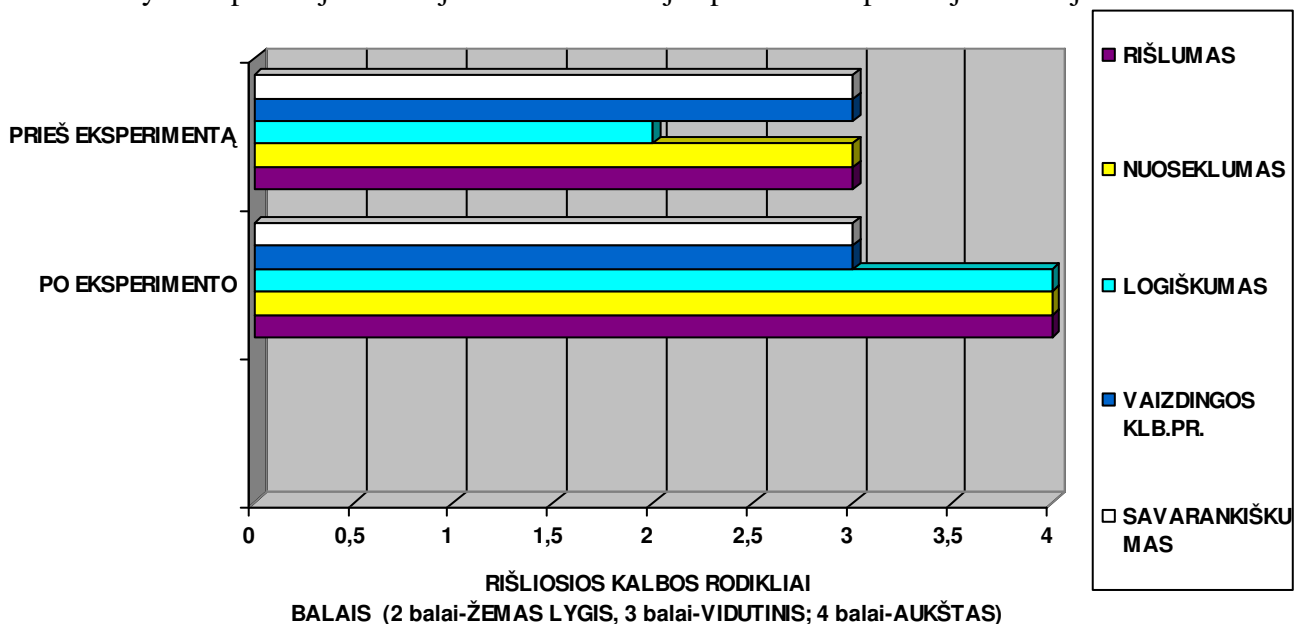
Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
<p>Pasakojimuose stebima netaisyklinga sakinių struktūra, linksnių derinimo klaidos: „šaukė tėvų..paskambino“, žodyno klaidos: „katinas norėjo išgerti pieną..ir tada tuščias pienas..“ Dažniausi vientisiniai sakiniai, vienažodžiai atsakymai į klausimus, : „aha“, „nežinau“, vaikšto“, „..padėtu“</p> <p>Kartais tyli arba sako „nežinau“, (pvz. į klausimą: „Ką veikė kūdikis?“.) Tai rodo, jog nelabai suvokia įvykių prasmę.</p> <p>Atpasakojant dažnai nutyla arba rodo, kad sutinka su tuo, ką sakai.</p> <p><i>Atpasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Logopedė: Mato vilkas,- ožka ant kalno ganosi. Taip? Ko nori vilkas?</p> <p>Justina: Nežinau</p>	<p>Kai kur kalbant išliko gramatinės sakinio struktūros klaidos, išliko ilgokos pauzės, pakartojimai „paskiau „, „paskiau“ , linksnių derinimo klaidos retos: „o paskiau kūdikis nei vieno nebuvo lašelio“, pasitaikė daiktavardžių praleidimų.</p> <p>Nors frazėse žodžių tvarka dar dažnai netaisyklinga, bet jos ilgesnės, labiau užbaigtos, platesnis aktyvusis žodynas, mažiau sakinių jungimo klaidų, semantikos klaidų.</p> <p>Geriau suvokia įvykių logiką, nuosekliau vardiija įvykius: Justina: „Buvo vasara, berniukas aitvarui nnn m nu.. nukrito aitvaras, paskiau mergytė žiūri, kad berniukas ant medžio, paskui pakvietė tėtį ir iškėlė jį. „</p> <p>Kūrybiniame pasakojime vysto siužetą: „pasiklydo“, „kvietė paukštį“, susitiko ežį“..</p>

Logopedė: Vilkas sako: eikš pas mane, ožkele,. Čia ir ...? Justina: (Tyla) Logopedė: Žolė sal... Justina: desnė Logopedė: O ožka ką atsako vilkui? Na..ką? Justina: Neisiu.	„priėjo upelį“ , „rado telefoną“, „tėtis atėjo ir išgelbėjo“. <i>Atpasakojimo pavyzdys:</i> Justina: Mato vilkas, kad užlipo an medžio Logopedė: Ant kalno.. ir ką jis sako? Justina: Sako ateik, ožka, nusileisk, daug saldesnė čia žolė, o ožka sako: nenusileisiu aa Logopedė: Kodėl nenusileido? Justina: Nu kad nori suėsti vilkas ožką.
---	---

PIJUS (EG)

Pijui pasakoti sekėsi kiek prasčiau nei kitiems. Bendras rišliosios kalbos lygio augimas, deja, nežymus nuo 2,5 iki 3,2 balo. Tiriant nustatytas toks pat t.y. vidutinis rišliosios kalbos lygis . Tiek kūrybinio pasakojimo atveju, tiek visų kitų pasakojimų atvejais pagerėjimas buvo, išskyrus pasakojimą pagal siužetinį paveikslą .Rišliosios kalbos lygis pasakojime pagal serijinius paveikslėlius išaugo nuo 3 iki 4 balų (aukštas lygis).)(žr.14 lentelę bei 10 priedą„Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG).grafikas“)

Kai kurie rišliosios kalbos rodikliai pagerėjo: kalbos rišlumas pagerėjo (nuo 2 iki 3 balų,- vidutinis lygis), šoktelėjo pasakojimų logiškumas (nuo 2 iki 4 balų), labai išsiskyrė kūrybinės mintys, vaizdingumas kūrybiniame pasakojime.. Nuo 2 iki 3 balų išaugo kalbos rišlumas kūrybinio pasakojimo atveju kai duota istorijos pradžia ir atpasakojimo atveju.

8 Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo.

Pijus

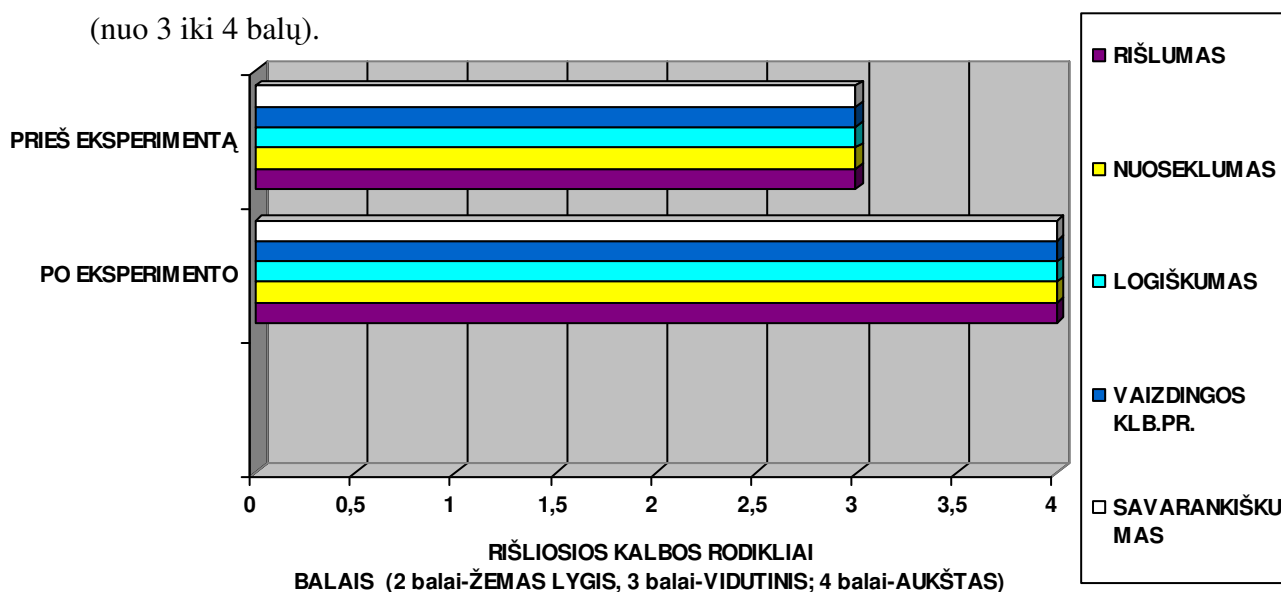
7 lentelė

Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
Suvokia ir perteikia paveikslėliuose pavaizduotų įvykių esmę, bet neapibūdina aplinkos, daiktų požymių, nekuria galimų dialogų, nepasako vietos, kurioje vyksta	Sakiniai siejasi su turiniu, pakankamai informatyvu, tačiau ryškios sakinių siejimo klaidos, daiktavardžio, veiksmazodžio praleidimas retesnis:“ Berniukas geria

<p>veiksmas, tikslų. Pieno butelis vadinamas tiesiog "pienu", kas rodo žodyno spragas arba : "Jisai norėjo pasiimti savo tą."</p> <p>Atpasakojimas ir pasakos kūrimas sekėsi sunkiausiai. Atpasakojimas apsiriboja tokiu sakiniu: "jeigu ateis tai suvalgiš..ateik pas mane, čia yra žolė valgyti.."</p> <p>Tekste nevartoja buvusių žolės apibūdinimų: "saldesnė", "skanesnė", nevartoja erdvės nusakymo sąvokų "leiskis žemyn" ar "apačion", neminima vieta nei laikas.</p> <p>Kuriant pasaką neįvardijama kam skambina, kaip padėjo. <i>Kūrybinio pasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Pijus: Aaa sakė kad padėtų ..a e..a ta mažytė mergytė skambina, kad padėtų..</p> <p>Logopedė: Toliau...Ir kam paskambino?</p> <p>Pijus: Gelbėjotams</p> <p>Logopedė: Toliau..</p> <p>Pijus: Tada atvažiavo ir išgelbėjo</p>	<p>pieną..paskui katinas norėjo, paskui eina jau nebenori pieno, paskui eina, maunasi kojines"</p> <p>,liko sakinių jungimo klaidos: "Buvo aitvarą pasidare, paskui virvę, paskui į medį klito, paskui mama tėtė ir nukabino".</p> <p>Atpasakojimas logiškesnis, nuoseklesnis, rišlesni sakiniai, yra dialogas: „Vilkas pamatė ožką. Ožka stovėjo ant kalno, o vilkas negalėjo užlipti: ateik pas mane, žolė labai skani“. Kuriant pasaką siužetas labiau išplėtotas, yra originali mintis. Yra loginis nuoseklumas, bet praleidžiami nereikšmingi siužeto fragmentai. <i>Kūrybinio pasakojimo pvz:</i></p> <p>Pijus: Dvi mergaitės išėjo į lauką. Pamatė žvirblį ir sako: žvirbli žvirbli kur mum eit? Paskui nuvedė į saldainių namą..paskui ten ragana sudegino. Sudegino ragana.</p> <p>Logopedė: Mergaitės sudegino raganą?</p> <p>Pijus: Taip. Žvirblis jas palydėjo į namus.</p>
---	--

KIPRAS (EG)

Kipras padarė didelę pažangą mokantis pasakoti. Rišliosios kalbos lygis pakilo iš vidutinio lygio(3 balai) iki aukšto lygio(4balai.).Vertinant pasakojimus įvairių pasakojimų tipų atvejais, išskirtina tai, jog gerėjo rezultatai visų pasakojimų tipų atvejais (nuo 3 iki 4 balų), išskyrus atpasakojimą.)(žr. 14 lentelę bei 10 priedą, *Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG)*,grafikas“) Tolygiai augo visi rišliosios kalbos rodikliai (nuo 3 iki 4 balų).

9 Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo. Kipras

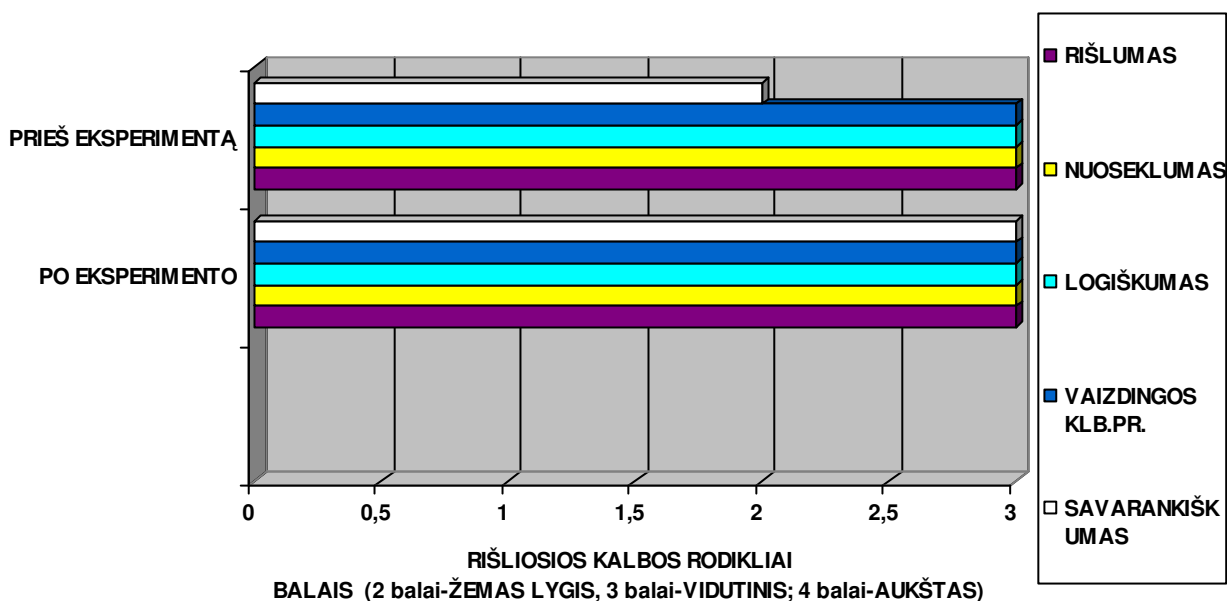
Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
<p>Pasakojant jam reikalinga klausimų pagalba, stebimos linksnių derinimo klaidos: „..kačiukas norėjo pieno paimti“, neteisinga žodžių tvarka sakinyje : “berniukas pieną gėrė”.</p> <p>Pasakojant pagal siužetinį pav: pirmiausia pamini labiausiai kritusią į akis detalę, o ne atsitikimo priežastį; nesigilinama į veiksmą, neapibūdinamos objektų savybės. Atpasakojant atkartoja tekste buvusius apibūdinamuosius žodžius, dažna gramatinė klaida, - prielinksnio ir daiktavardžio derinimas: “ožka ant kalnas..”</p> <p>Kuriant pasaką labai trūko kūrybinių minčių, lakios vaizduotės. Prašomas sugalvoti gražią pasaką, ją tuoj pat užbaigia nevystydamas veiksmo toliau, neįtraukdamas jokio naujo veikėjo.</p> <p><i>Pasakojimo pagal siužetinį pav. pavyzdys:</i></p> <p>Kipras: Berniukas norėjo lipti į medį ir pasikabino Logopedė: Kodėl norėjo įlipti į medį? Kipras: Aitvarą...Norėjo aitvarą paleisti į dangų.. Logopedė: O aitvaras gal buvo pakibęs? Kipras: Norėjo nuimti Logopedė: Ir kas atsitiko paskui? Kipras: Užsikabino. Norėjo nulipti.</p>	<p>Kaip ir tyrime prieš eksperimentą kartais pasitaiko neteisinga žodžių tvarka sakinyje:“ pamatė pieną ir norėjo labai jo“.</p> <p>Sakiniai labiau siejasi tarpusavyje, siužetas dažniau išplėtotas, jaučiama pakankama žodžių atsarga, nėra didelių pauzių, priešingai nei pasakojime prieš eksperimentą. Lanksčiau, savarankiškiau pereinama nuo vienos siužetinės linijos prie kitos. Daugiau nei pirmu atveju vartojama būdvardžių, išplėstinių sakinių, net bando perteikti veikėjo mintis: „gulėjo minkštoj lovoj“, „pagalvojo, kad jam per karšta“.</p> <p>Nepastebėta linksnių derinimo klaidų. Dar pasitaikė kai kurių gramatinių netikslumų: „džiaugdami bėgo“, „biški suimsiu“;</p> <p>Teisingesnė tekstų kompozicija: atsiranda pastovus įvykių nuoseklumas. Labai graži pasakojimo pagal siužetinį pav. įžanga:“ vaikai atvažiavo į kaimą. O paskui sugalvojo kaip pasilinksminti. Pasidarė aitvarą iš pagalių ir ir ir popierio“.</p> <p>Atkurti dialogai, dažni išplėstiniai sakiniai, daugiau pasakojimo detalių. Kūrybinio pasakojimo atveju pasakojimas vientisinis, užbaigtas, klaidos retos: daiktavardžių, veiksmožodžių praleidimas. <i>Pasakojimo pagal siužetinį pav. pavyzdys:</i></p> <p>Kipras: „Vaikai atvažiavo į kaimą. O paskui sugalvojo kaip pasilinksminti. Pasidarė aitvarą iš pagalių ir ir ir popierio ir tada mergytė a a padarė tokius kaspinėlius ir dar siūlą, o paskui paleido ir džiaugdami bėgo, o vėjas nešė ir ant šakos tada užsikabino. O tada berniukas lipo išimti aitvarą ir pats įsidūrė ir praplyšo marškiniai. Paskui sako: ...aa ateik. O tas sako: ateinu. Ir sako berniukas: ..būk geras žmogus, padėk. O tas sako: aš gal biški suimsiu už kojų ir tada kažkaip..nu“</p>

INDIVIDUALŪS POKYČIAI. (KONTROLINĖ GR.)

MATAS (KG)

Mato rišliosios kalbos lygis visų pasakojimų tipų atvejais panašus ir prieš ir po eksperimento, pagerėjimas nežymus (nuo 2,7 iki 3 balų).

Suprastėjo atpasakojimo įgūdžiai, bet tolygiai šiek tiek pagerėjo pasakojimai visais kitais pasakojimų atvejais (nuo 2 iki 3 balų). (žr. 14 lentelę bei 10 priedą, „*Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG)*„grafikas“) pagerėjo kalbos savarankiškumo rodiklis.

10 Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo. Matas

9 lentelė

Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
<p>Pasakojant pagal serijinius pav. sumaišoma įvykių seka, pasakojimas virsta tik atsakinėjimu į klausimus nepilnais sakiniais: „gėrė piena“, mauna kojine“, „nėra pieno“, praleidžiamos kalbos dalys: „kačiukas užšoko ir pasiėmė..“, pasitaikė prasminių klaidų: „pieno buvo likę“, nors esmė ta, jog kūdikui pieno neliko.</p> <p>Pasakojant pagal siužetinį paveikslą pradžioje nepastebimas esminis įvykis, dėl kurio berniukas užkliuvo ir pakibo ant šakos. Į klausimą: kas čia įvyko?,-sakoma: „berniukas įsikabino į šaką, o mergaitė bijo, kad nuklis.“</p> <p>Prašant patikslinti, kaip jis užkibo ant šakos atsakoma: „užšoko“.Į klausimą: kam?,- atsakoma vienu žodžiu: „aitvaras“. Taip pat</p>	<p>Kalboje pasitaiko sakinių siejimo klaidų, kartais praleidžiamos kalbos dalys: „atėjo katinas, išgėrė, paskiau atnešė jam buteliuką..nori gert, nėra nieko.“;praleidžiami nereikšmingi siužeto fragmentai. Pasakojimo pagal siužetinį paveikslą atveju papasakojama vienu sakiniu: „Berniukas lipo į medį, susiplėšė maike, o mergaitė ėjo padėt.“</p> <p>Taip pat kaip ir pasakojime prieš eksperimentą nepaminimas esminis įvykis.</p> <p>Priežasties-pasekmės ryšys , kaip ir pasakojime prieš eksperimentą, suvokiama: „Ožka ant kalno, bet ožka galvoja, kad vilkas ją šuės, jeigu ji nusileistų“</p> <p>Mažai išplėstinių sakinių, nėra požymių, palyginimų, viena originali mintis kūrybinio</p>

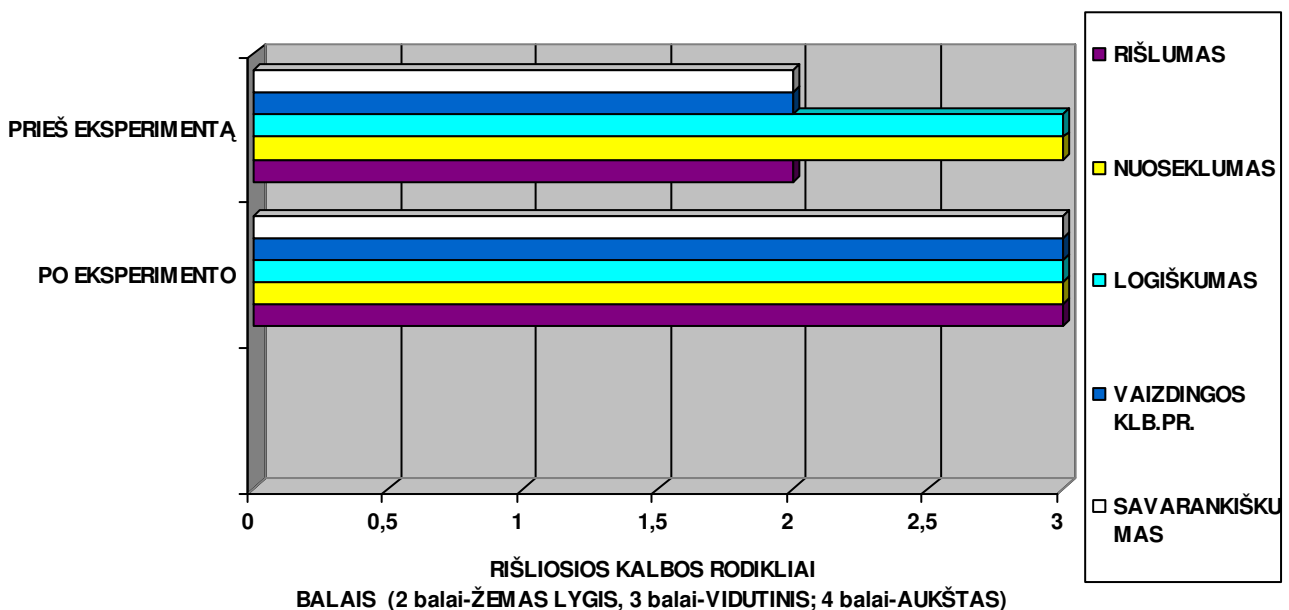
<p>praleidžia veiksmažodį, aplinkybes, daiktų charakteristikas.</p> <p>Kūrybinio pasakojimo atveju apsiribojama keliais sakiniukais: „..mamai skambink”..”o mergaitės skambina mamai””..ėjo ėjo ir surado..” <i>Kūrybinio pasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Matas: Mamai skambink. Logopedė: Pasakė gegutė. Taip? Logopedė: O mergaitės? Matas: O mergaitė skambina mamai Matas: Tyla. Logopedė: O kaip toliau buvo? Matas: Gerai buvo Logopedė: O kaip surado jas? Matas: Ėjo ėjo ir surado.</p>	<p>pasakojimo atveju: „ėjo žmogus ir joms padėjo pareit namo.“</p> <p>Trūko vaizdingesnių kalbos priemonių, išsamesnio pasakojimo</p> <p>Vis dar reikalinga klausimų pagalba, nors jau ir šiek tiek mažiau.</p> <p><i>Kūrybinio pasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Logopedė: Na, kur išėjo dvi mergytės? Matas: Į mišką. Kuo giliau ėjo, tuo daugiau grybų atrado. Gegutė prabilo žmogaus balsu. Logopedė: O kaip toliau sugalvosi? Na ar liko čia miške, ar kur toliau ėjo?Kas jiems atsitiko? Matas: Pasiliko čia miške. Logopedė: Na bet kažkaip turėjo išeiti iš miško. Nu pagalvok.Gal dar sutiko ką pakely? Matas: Ėjo žmogus ir joms padėjo pareit namo</p>
--	--

JAUNUTIS (KG)

Jaunutis vienintelis iš kontrolinės grupės vaikų padarė didžiausią pažangą. Rišliosios kalbos lygis pakilo nuo 2 iki 3 balų (vidutinis rišliosios kalbos lygis).

Pagerėjo kūrybinio pasakojimo įgūdžiai (nuo 2 iki 3 balų). (žr. 14 lentelę bei 10 priedą, „Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG).grafikas“)

Nežymiai pagerėjo rišlumas, vaizdingų kalbos priemonių naudojimas, savarankiškumas.(nuo 2 iki 3 balų).

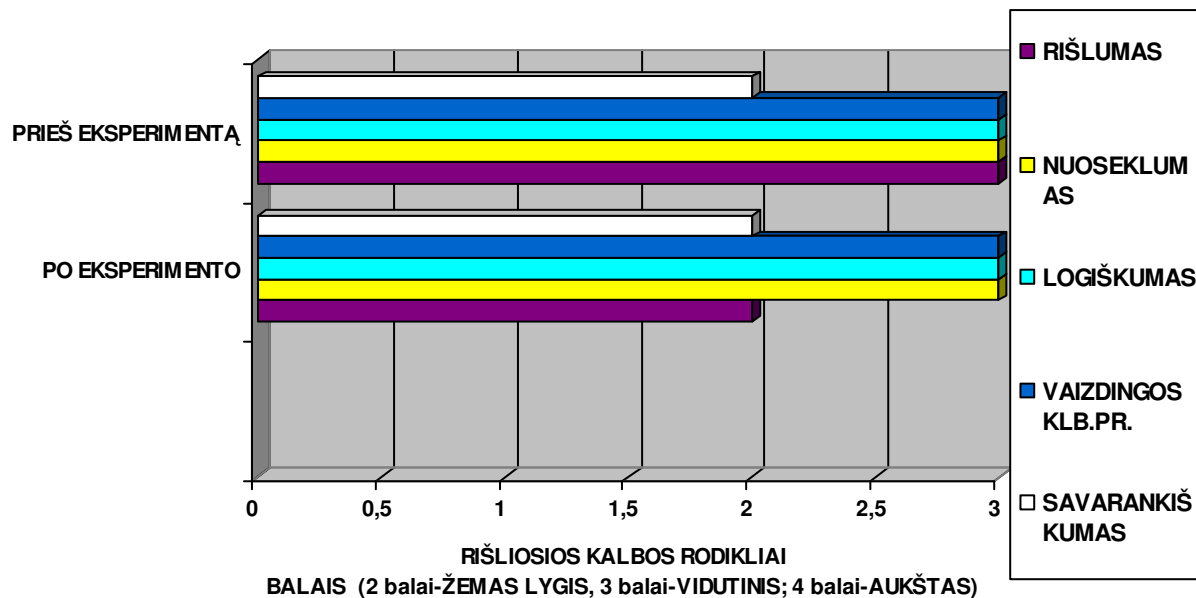
11 Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo. Jaunutis

Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
<p>Pasakojant pagal serijinius paveikslėlius jo pasakojimas susideda iš vienažodžių-dvižodžių sakinių: “Gėrė pieną”, “žiūri”, “nežinau”, “kojinę nusimovė”, “išėjo katinas”. Ilgiausi sakiniai: “jis padėja pieną, katinas nolėjo” ir “tada išgėlė katinas pieną”. Nevartojamos laiko, vietos, būdo aplinkybės, praleidžiami veiksmai. Pasakojimas vystomas tik pagalbinių klausimų pagalba. Sunkiai sekėsi atpasakoti matomą paveikslėlio siužetą.</p> <p>Pasakojant pagal siužetinį paveikslą: nesuvokiamas priešasties-pasekmės ryšys.(Vaikas pavaizduotas užsikabinęs ant šakos, o sakoma,-“nugliuvo”), painiojami daiktų pavadinimai:(aitvaras – “parašiuotas”) . Visas pasakojimas skamba taip:”Kalbasi kodėl ant medžio. Melgaitė noli gaudyti”...</p> <p>Labai sunkiai sekėsi ir atpasakojimas, ir pasakos kūrimas. Atpasakojant ožka sumaišoma su avimi.Visas pasakojimas telpa vienoje frazėje: “vilkas sako ožkai..nučiuošk gal”.</p> <p>Neatkuriamas žolės apibūdinimas (“saldesnė”, “skanesnė”, bet paklausus pasakoma, kad ji buvo “didelė”). Daromos prasminės klaidos: paklausus, ar ožka nuėjo pas vilką, atsakoma, kad nuėjo. Pratęsti pasakos kūrimą nevystė siužetinės linijos, iš karto sugalvojo pabaigą, jog: “gegutė parvedė</p> <p><i>Atpasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Jaunutis: Vilkas sako ožkai ..vilkas sako ožkai...nučiuošk gal. Logopedė: ..pas mane. Jaunutis:...nes čia... Logopedė: Vieta....kokia? Logopedė: Lygesnė. Taip? Ir žolė kokia? Jaunutis: Didele Logopedė: O ožka nuėjo pas jį? Jaunutis: Taip.</p>	<p>Kalboje likusios sakinių jungimo klaidos, pakartojimai: “linksma išėjo išėjo linksma“; leksiniai-gramatiniai sunkumai, žodyno spragos, linksnių derinimo klaidos :“pasidėjo pienelis“ ; „Katyte atėjo, pasidėjo pienelis..berniukas tą pienelį išgėrė, o tada jis padėjo tą pienelį“.</p> <p>Kompozicinė teksto struktūra kartais išlaikoma (Viena prasminė klaida pradžioje: pienas buvo kūdikio, o ne katytės)</p> <p>Pasakojant pagal siužetinį pav. neinformatyvu, yra sakinių jungimo klaidų: „Jie padarė atvairą. Berniukas ant medžio stovi. Laikosi a jis ant medžio. Mergyte pasidėjo jie ..“</p> <p>Atpasakojant pasitaiko logikos klaida: ”lipk no medžio” (nors ožka stovi ant kalno).</p> <p>Kūrybinio pasakojimo atveju frazės lakoniškos, jaučiasi žodžių trūkumas: „toliau buvo..atskrido paukščiukas. nežinau kas“.</p> <p><i>Atpasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Jaunutis: Mato vilkas ..ožka. Logopedė: Ir ką jai sako? Jaunutis: Lipk no medžio.(griežtu tonu) Logopedė: O kodėl? Jaunutis: Nenorėčiau sako. Logopedė: O ten apačioj sako, kas yra? Jaunutis: Vilkas sako: nulipk. Logopedė: Ir ką dar sakė? Jaunutis: Jinai sakė nenulips</p>

ELINGA (KG)

Elingos rišliosios kalbos lygis išliko vidutinis.(3 balai). Visų pasakojimų atvejais gauti panašūs, net kiek prastesni rezultatai. (žr. 14 lentelę bei 10 priedą, „Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG).grafikas“)

Pasakojimų rišlumas šiek tiek suprastėjo, kiti rodikliai išliko panašūs.

12 Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo. Elinga

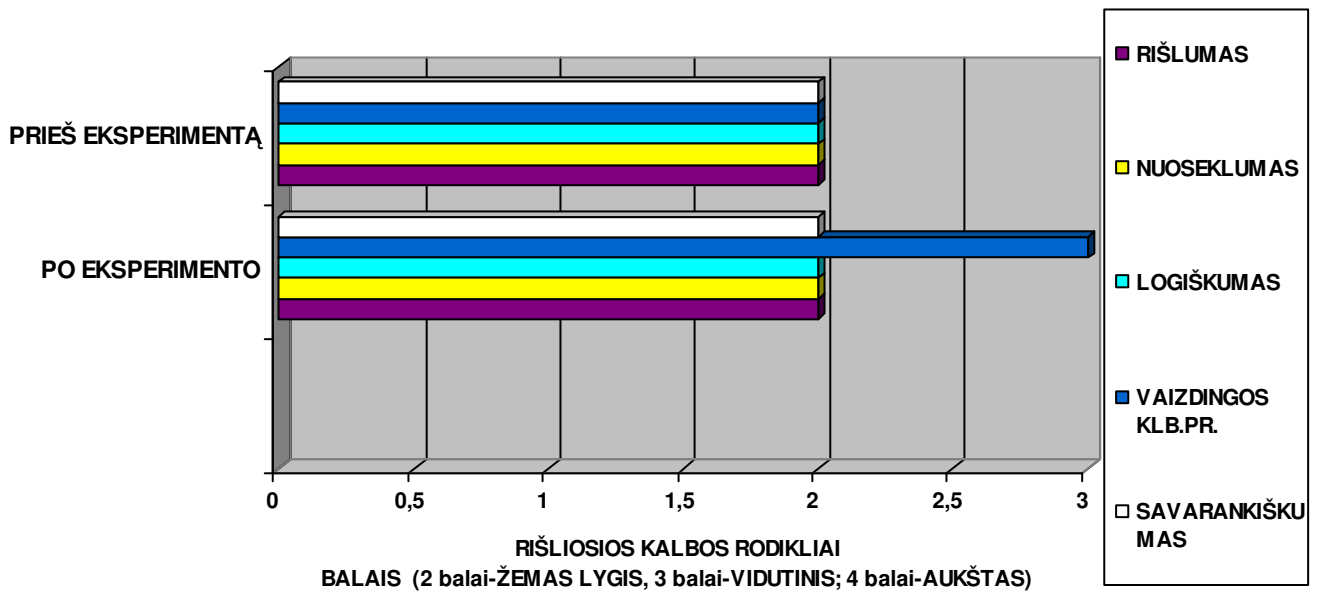
11 lentelė

Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
<p>Sakiniai kalboje dažnai padriki, neįvardijami veiksmai, veikėjai: “paskui jam koja basa..paskui norėjo paimti pienuką..” (praleisti veiksmai,-”nusimovė kojine”, ”užsoko ant lovos”).</p> <p>Kartojasi esminė klaida,-esmės, įvykio priežasties neįvardijimas,(pvz:aitvaro leidimas -gaudymas.)</p> <p>Atpasakojant sakiniai mažai informatyvūs, įvykiai nenuoseklūs. Kuriant pasaką geriausiai iš visų sekėsi kiek originaliau vystyti siužetą, tačiau praleidžiant įvykio veikėją tampa nebeaišku, kas ką sako, nedetalizuojamos išsakytos mintys, netiksliai apiforminti sakiniai</p>	<p>Netaisyklinga gramatinė sakinių sandara liko,liko laikų derinimo klaidos, dažnos sakinių siejimo klaidos:„Jinai norėjo.. Ir laimingas kate.. Nuėja laiminga a išgėre“.</p> <p>Žemas pasisakymų informatyvumo lygis.</p> <p>Atpasakojant išlieka neužbaigtos frazės, praleidžiami daiktavardžiai, veiksmažodžiai, neišplėtotas siužetas, minties realizavimo sunkumai: „Norėjo tas.. užsikabino suplyšo jo maikute“</p> <p>Atkuriamą ne visa įvykių seka, prasminių grandžių praleidimas (pradžioje nepaminiama, kad vaikai paleido aitvarą). Lieka prasminės klaidos: (Logopedė: Tai ožka nusileido ar nenusileido žemyn? Elinga: Nusileido).</p>

<p><i>Kūrybinio pasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Elinga: Labai šaukė: mama, tėtė, padėkit. Paskui atsitiko nelaimė..Paskui atsilanda paukštis. Sako..nenorėjo vienas būti</p> <p>Logopedė: Ir ką paukštis darė?</p> <p>Elinga: Sako aš žinau kur... Gal kartu būnam..</p> <p>Logopedė: Tai kaip jos parėjo namo? Ar neparėjo?</p> <p>Elinga: Neparėjo..</p>	<p>Kuriant pasaką atsako į klausimus vienu ar dviem žodžiais, nėra vientiso rišlaus pasakojimo.</p> <p><i>Kūrybinio pasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Logopedė: Kas gi toliau buvo? Kur dvi mergytės išėjo?</p> <p>Elinga: Grybauti</p> <p>Logopedė: Ir kas joms atsitiko? Sugalvok</p> <p>Elinga: Pasiklydo.. Paskui sutiko paukštį ir išėjo į savo namus.</p> <p>Logopedė: Ir pačios surado kelią namo?</p> <p>Elinga: Taip</p>
---	---

DEIVIDAS (KG)

Deivido rišliosios kalbos lygis išliko nepakitęs, t.y. liko žemame lygyje. (2 balai). Šiek tiek padaugėjo išplėstinių sakinių (kalbos vaizdingumas pakilo nuo 2 iki 3 balų).

13 Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo. Deividas

12 lentelė

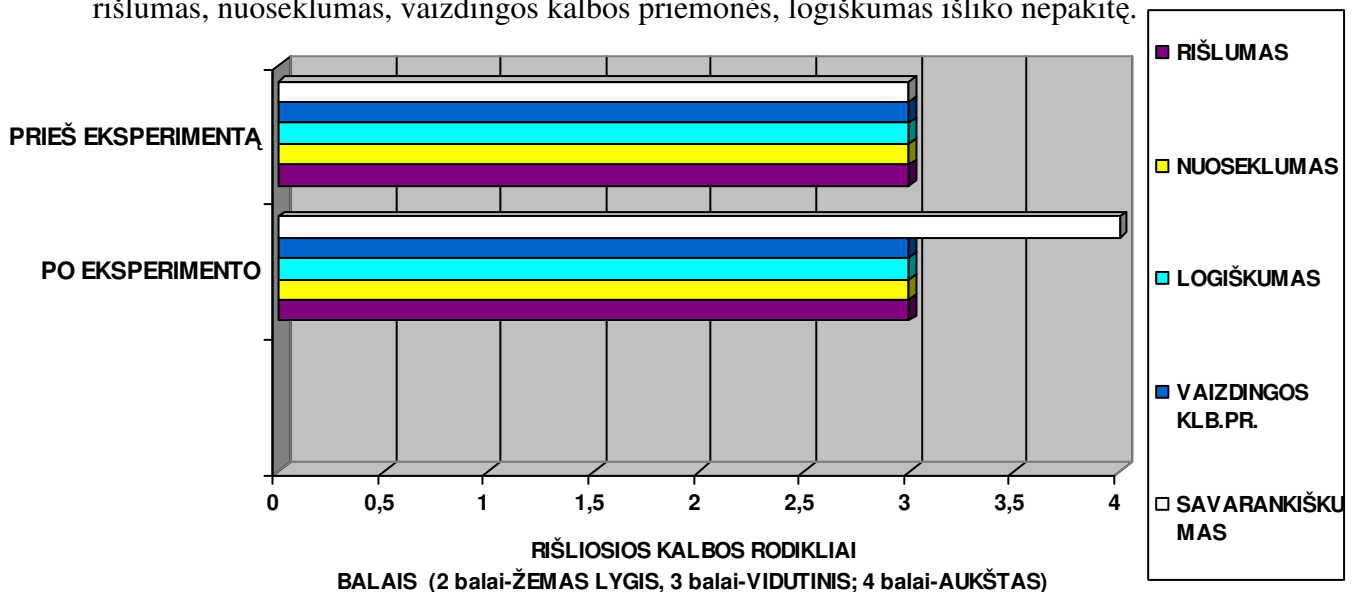
<p>Prieš eksperimentą:</p> <p>Deividas sunkokai, padrikai pasakoja. Jam sunku susikaupti, mintys šokinėja, dažnai nuklysta nuo veiklos, būtini klausimai. Vaikas nelabai klausosi, dažniausiai atsako į klausimus „nežinau“ arba sutinka su siūloma įvykių versija, šiek tiek geriau pasakojo pagal serijinius paveikslėlius. Klausiamas išvardina paveikslo objektus,</p>	<p>Po eksperimento:</p> <p>Netaisyklinga sakinių sandara, sakinių siejimo klaidos, kartais sakiniai nesisieja su turiniu, pasitaiko logikos klaidų: „po to nusimaut norėjo kojas, po to katinas norėjo pieno, ir po to išėjo“. Nėra pasakojamųjų įvykių nuoseklumo, jų priežasties supratimo, veiksmo rezultato įvardijimo. Pasakojant pagal siužetinį pav. sakiniai taip pat gramatiškai neteisingi, chaotiški: „vaikai žaidė su</p>
---	--

<p>padedant suvokia paveikslo turinio esmę. Ilgiausias sakiny: “gėrė katinas..pradėjo gert ir nebėra”.</p> <p>Dažnos sakinių siejimo klaidos, sakiniai nesisieja tarpusavyje, nėra pasakojimų nuoseklumo, kompozicinės struktūros.</p> <p><i>Atpasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Logopedė: Ką vilkas pamatė? Deividas Nežinau Logopedė: Ožką. Taip? Ožka ganėsi, o vilkas ko norėjo? Deividas Ožkos Logopedė: : Ką vilkas pasakė? Deividas: Sako ateik pas mane</p>	<p>aitvaru ir tada užkrito an medžio tada jisai numetė ir tada užsikabino“.</p> <p>Atpasakojant neteisingai atkuriamos frazės; Būtina pagalba klausimais.</p> <p><i>Atpasakojimo pavyzdys:</i></p> <p>Deividas: Ožka buvo apačioj... viršuj, o ožka apačioj Logopedė: Ir ką sako vilkas? Deividas: Ateik... pas mus Logopedė: A kodėl kviečia ateiti? Deividas : Dėl to, kad galėtų suvalgyti Logopedė: Teisingai. O ką sako ožka? Logopedė: Tu galvoji apie mano maistą, ne apie savo.</p>
--	--

VAKARĖ (KG)

Vakarės rišliosios kalbos lygis išliko vidutinis (3 balai); Nuo 3 iki 4 balų pagerėjo atpasakojimo rezultatai. Kitų pasakojimų tipų atvejais rodikliai išliko praktiškai nepakitę.) (žr. 14 lentelę bei 10 priedą, „Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG).grafikas“)

Išaugo pasakojimų savarankiškumas (nuo 2 iki 3 balų, -vidutinis lygis), kiti rodikliai, tokie kaip rišlumas, nuoseklumas, vaizdingos kalbos priemonės, logiškumas išliko nepakitę.

14 Pav. Rišliosios kalbos rodiklių palyginimas prieš ir po eksperimentinio ugdymo. Vakarė

13 lentelė

Prieš eksperimentą:	Po eksperimento:
Pasakojant sakiniai siejasi su turiniu, pakankamai informatyvu, stebimi kai	Pasakojant dažni netaisyklingos struktūros sakiniai, sakinių siejimo klaidos, dažni pakartojimai: „po to“,

<p>kurie gramatiniai – sintaksiniai trūkumai. Dažnokai praleidžiamas daiktavardis, nepatikslinamas veikėjas ir siužetas tampa nebeaiškus; Pasakojimuose trūksta loginio nuoseklumo, dažnas frazių neužbaigtumas, jaučiasi sunkumai plėtojant mintį. Klaidos kompozicinėje pasakojimo struktūroje nežymios; Pasisakymas iš esmės atitinka tekstą; Mažokai būdvardžių, išplėstinių sakinių, daiktų požymių. Sunkiai sekėsi atkurti dialogą atpasakojant, siužetas mažai išplėtotas.</p> <p><i>Pasakojimo pagal siužetinį pav. pavyzdys:</i></p> <p>Vakarė: Aitvaras užkibo. Berniukas norėjo paimti ir paskui nukrito aitvaras, jis užsikabino ir jam maikė suplyšo, jo maikė.. Ir mergaitė norėjo padiet...ir norėjo paklausti maaamos..</p>	<p>„po to““tada“ Būdingos žodyno klaidos:„nusiėmė vieną kojine“ vietoj „nusimovė“.; Prasminės klaidos pvz: „tada katytė užmigo ant lovos“;</p> <p>Vartoja mažokai būdvardžių, išplėstinių sakinių, daiktų požymių. Mažiau prireikia klausimų pagalbos.Yra loginių priežasties-pasekmės ryšių supratimas, bet dažnai neteisinga teksto kompozicija, nėra aiškios pradžios bei pabaigos.</p> <p>Atpasakojant atsiranda dialogų kūrimas tarp personažų. Pasakojimas vientisinis, frazės pilnai užbaigtos. Kūrybinis pasakojimas gan rišlus, bet siužetas mažai išplėtotas: „, Dvi mergytės išėjo į mišką grybauti ir po to susitiko kalbančią gegutę. Ir jos ėjo paskui gegutę..“.</p> <p><i>Pasakojimo pagal siužetinį pav. pavyzdys:</i></p> <p>Vakarė: Berniukas lipo ant šakos ir susiplėšė maikę. Logopedė: O kodėl jis užlipo ant šakos? Vakarė: Nes norėjo nukelti aitvarą. Logopedė: O kaip tas aitvaras ten atsidūrė? Vakarė: Po to berniukas užlipo į medį ir po to jam suplyšo maikė..</p>
--	---

Kokybinės analizės metu nustatyta, jog didesni pokyčiai vyko eksperimentinėje grupėje esančių vaikų kalboje. (žr.14 lentelę ir 10 priedą. „*Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento(EG) ir (KG).grafikas*“)

Vertinant pokyčius kiekvieno pasakojimo tipo atžvilgiu, nustatyta, jog eksperimentinėje grupėje 4 vaikams iš 5 pagerėjo **pasakojimo pagal serijinius paveikslėlius** įgūdžiai, kontrolinėje grupėje,- tik vienam vaikui iš penkių.

Pasakojimai pagal siužetinį paveikslėlį pagerėjo 3 vaikams iš 5 eksperimentinėje grupėje ir beveik tokie patys liko kontrolinėje grupėje.

Atpasakojimo atveju 4 vaikai iš 5 eksperimentinėje grupėje sekėsi atpasakoti geriau nei prieš eksperimentą, kontrolinėje grupėje geriau atpasakojo tik 1 (Vakarė);

Kūrybinio pasakojimo atveju, kai duota istorijos pradžia, pagerėjo visų vaikų rezultatai eksperimentinėje grupėje ir 3 vaikų rezultatai kontrolinėje grupėje.

Rišliosios kalbos lygis įvairių pasakojimų tipų atvejais prieš ir po ugdomojo eksperimento (EG) ir (KG)

14 lentelė

VARDAS	Pasakojimas pagal serijinių pav serijas		Pasakojimas pagal siužetinį pav		Atpasakoimas		Pasakojimas, kai duota istorijos pradžia		Rišliosios kalbos lygis	
	Prieš eksp.	Po eksp.	Prieš eksp.	Po eksp.	Prieš eksp.	Po eks	Prieš eksp.	Po eks	Prieš eksp.	Po eksp
<i>Eksperimentinė gr :</i>										
Vilma (EG)	3	4	3	3	3	4	3	4	3 vidutinis	(3,7) 4 aukštas
Emilija (EG)	2	4	2	3	2	3	2	3	2 žemas	(3,4) 3 vidutinis
Justina (EG)	3	3	2	3	2	3	2	3	(2,2)2 žemas	3 vidutinis
Kipras (EG)	3	4	3	4	3	3	3	4	3 vidutinis	(3,7) 4 aukštas
Pijus (EG)	3	4	3	3	2	3	2	3	(2,5)3 vidutinis	(3,2) 3 vidutinis
<i>Kontrolinė gr:</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Matas (KG)	2	3	3	3	4	3	2	3	(2,7) 3 vidutinis	3 vidutinis
Jaunutis (KG)	3	3	2	2	2	2	2	3	(2,2) 2 žemas	(2,5) 3 vidutinis
Elinga (KG)	3	2	2	2	3	2	3	3	(2,7) 3 vidutinis	(2,5) 3 žemas
Deividas (KG)	2	2	2	2	2	2	2	2	2 žemas	2 žemas
Vakarė (KG)	3	3	3	3	3	4	2	3	(2,7) 3 vidutinis	(3,2) 3 vidutinis

Didžiausi pokyčiai, vertinant atskirus rišliosios kalbos rodiklius, buvo pastebėti vertinant rišlumo bei nuoseklumo rodiklius: jeigu iki eksperimento pasakojant įvykius pasakyti teisingą frazę kėlė sunkumų, tai tyrimas po eksperimento parodė, jog daugumai vaikų jau geriau sekėsi nuosekliau bei gramatiškai teisingiau dėstyti įvykius. (Žr. 11 priedas: 5 lentelė: „Rišliosios kalbos rodiklių įvertinimas prieš ir po ugdomojo eksperimento“)

Eksperimentinėje grupėje (5:5) vertinant **rišlumo** kriterijų, rezultatai pagerėjo: Vilmai (nuo 3 iki 4 balų); Emilijai (nuo 2 iki 3 balų); Justinai (nuo 2 iki 3 balų); Kiprui (nuo 3 iki 4 balų); Pijui (nuo 3 iki 4 balų); Kontrolinėje grupėje – (1:5), pagerėjo Jaunučio rezultatai (nuo 2 iki 3 balų), šiek tiek pablogėjo Elingos rezultatai, o Mato, Vakarės ir Deivido išliko beveik nepakitę.

Didelė dinamika pastebėta ir vertinant **nuoseklumo** kriterijų pasakojant, o tai sietusi, būtent, su modelių nauda: modelis padeda vaizdžiai pamatyti įvykių nuoseklumą. Nuoseklumo kriterijaus dinamika:(5:5) Nuoseklumo lygis pakilo iki 4 balų (aukštas nuoseklumo

lygis). Kontrolinėje grupėje rezultatai išliko praktiškai nepakitę. (4 vaikams pasakojimuose išliko vidutinis nuoseklumo lygis, o toks ir buvo).

Vertinant pasakojimų **logiškumo** kriterijų- (4:5), Logiškumas pasakojimuose eksperimentinėje grupėje pagerėjo. Rezultatai: Vilmai (nuo 3 iki 4 balų), Emilijai (nuo 3 iki 4 balų), Kiprui (nuo 3 iki 4 balų), Pijui (nuo 2 iki 4 balų), Justinos pasakojimai pagal šį kriterijų liko nepakitę. Kiek mažesnė dinamika pastebėta vertinant kalboje **vaizdingų kalbos priemonių naudojimą**, o to negali užtikrinti modeliavimo priemonės. Eksperimentinėje grupėje- (3:5). Dinamika tokia: Vilma (vaizdingų kalbos priemonių naudojimas kalboje kilo nuo 3 iki 4 balų), Emilija (nuo 2 iki 3 balų), Kipras (nuo 3 iki 4 balų). Justinos ir Pijaus kalba šiuo atžvilgiu nesikeitė. Kontrolinėje grupėje – (2:5). Pastebėti tokie pokyčiai vaizdingų kalbos priemonių naudojime kalboje: Jaunutis (nuo 2 iki 3 balų), Deividas (nuo 2 iki 3 balų). Daugiau pokyčių nepastebėta.

Vertinant kalbos **savarankiškumo** lygio kitimą eksperimentinėje grupėje nustatyta, jog 3 vaikams iš 5 jis kilo. Justinos ir Pijaus rezultatai liko nepakitę, Vilmos savarankiškumo lygis pasakojimuose pakilo labiausiai (nuo 2 iki 4 balų), Emilijos (nuo 2 iki 3 balų), Kipro (nuo 3 iki 4 balų). Savarankiškumo lygis kontrolinėje grupėje esančių vaikų kito taip – (3:5). Mato (nuo 2 iki 3 balų), Jaunučio (nuo 2 iki 3 balų), Vakarės (nuo 3 iki 4 balų). Elingos ir Deivido atveju savarankiškumo lygis išliko nepakitęs. Kontrolinėje grupėje ne visos frazės turėjo joms būtinus struktūrinius elementus, liko sunkios žodžio paieškos, nepakito nuoseklumas dėstant įvykius.

Lyginamoji rišliosios kalbos analizė parodė, jog eksperimentinėje grupėje beveik nepasitaikė loginių prieštaravimų, pasakojimai buvo labiau struktūruoti, vaizdingesni, vaikai geriau pradėjo suprasti priežasties-pasekmės ryšius, nuosekliau dėstė įvykius, padidėjo laisvumas kalbant, sklandesnė tapo minčių raiška.

Didžiausiu pasiekimu galima laikyti tai, jog nebeliko vaikų, kurie eksperimento pradžioje buvo priskirti grupei su žemu rišliosios kalbos lygiu: aukštą rišliosios kalbos lygį pasiekė 2 eksperimentinės grupės vaikai, tuo tarpu kai prieš eksperimentą nebuvo nė vieno. Žemas rišliosios kalbos lygis nebenustatytas. Kontrolinės grupės rezultatuose, vertinant rišliosios kalbos lygį, dinamika žymiai mažesnė.

Šie faktai leidžia daryti išvadą, jog netaikant tikslingos metodikos, skirtos ugdyti vaikų, turinčių nežymų kalbos neišsivystymą, rišliąją kalbą, nebūtų ir dinamiškesnės rišliosios kalbos raidos. Eksperimentinio ugdymo metu buvo pasiekti teigiami rezultatai, o iš išlikusių sunkumų paminėtini šie: buvo nustatyta, kad pasakojant sunkumai vaikams dažniausiai kildavo pasakojimo kūrimo pradžioje, nuosekliai dėstant siužeto įvykius, užbaigiant mintį, pasakojimą. Dažniausios klaidos: frazių, ar jų dalių pakartojimas, ilgokos pauzės, veiksmožodžių, daiktavardžių praleidimas, iškreipti prasminiai ir sintaksiniai ryšiai tarp sakinių, teksto dalių,

nuoseklumo trūkumas.. Trūkumai kuriant pasaką buvo dažniausiai susiję su kūrybinių minčių stoka, gramatiniais-sintaksiniais pažeidimais, ypač perduodant erdvinis ryšius: („truputį paėjo, dar paėjo ir išėjo“, „Nuėjo ten....kur būna gelbėtojai“; „ieškojo pėdsakais namų“;)

Metodikos taikymas padėjo vaikus sudominti, skatino rišliosios kalbos pažangą. Tai palengvino ir pedagogo darbą. Vietoj nuolatinių klausimų buvo individualiai mokomasi planuoti pasisakymo tekstą, nustatinėti paveiklo objektų ryšius, charakteristikas, vizualizuojant numatyti įvykius, juos keisti. **Vaikai išmoko analizuoti paveikslą išsamiau, sistemiškiau tam tikrais etapais, naudotis vaizdinių modelių planu pasakojant, suprato, kaip gali greičiau prisiminti, padėti sau.** Teksto kodavimo (naudojant paveikslukus, žodžius, simbolius, piktogramas, schemas) tikslas buvo teksto žodžius susieti su vaizdine pagalba ir taip kaip galima išsamiau atkurti teksto visumą. Taip pat tai sėkmės zonos sukūrimas savimi nepasitikinčiam pasakojančiam vaikui

Metodikos taikymo trūkumu galima laikyti tai, jog ne visi vaikai išmoko patys kurti atpasakojimą, pasakojimą palengvinančius grafinius planus, ne visiems tai tapo įdomu. Be to vaikai dar turės išmukti lanksčiau pereiti nuo vieno veikėjo siužetinės linijos prie kitos, ne visiems pavyko išmukti įsijausti ir pasakoti įvykius kito asmens vardu ir kt. Tačiau gauti rezultatai leidžia tikėtis, jog ilgesnį laiką taikant šią metodiką, pasakojimo nuoseklumas pereis į vidinį planą ir leis vaikams analizuoti dalimis, susieti tarpusavyje, išskirti esmę ir tt., o pasakojimo planas iškils iš atminties jau be paveikslėlio ar schemos pagalbos.

Uždaviniai, kurie buvo išspręsti praktinių užduočių taikymo procese:

- Turimų žinių ir įsivaizdavimų apie aplinką bei kalbos suaktyvinimas
- Suvokimų, apie erdvę bei laiką, daiktų, reiškinių tarpusavio ryšių, jų paskirtį patikslinimas
- Išugdyta geresnė orientacija suvokiant paveikslą, tekstą, geresnis vaizdinės pagalbos suvokimas, kalbinių gebėjimų pagerėjimas.
- Kūrybinio mąstymo suaktyvinimas
- Vaikai išmoko greičiau susieti veiksmus ir jų priežastis
- Nustatyti nenutrūkstamą siužetinę liniją,
- Atskirti pagrindinius veikėjus ir veiksmus nuo šalutinių

Taigi, tyrimo pabaigoje galima konstatuoti, jog naudojant ugdyme sisteminę požiūrį, specialų planavimą pasitelkus vaizdumą, vaizdinių modelių planą, įvairius kūrybinius būdus bei užduočių formas, vaikai, nežymaus kalbos neišsivystymo atveju, turintys nemažai sunkumų pasakojant, pasiekė gan teigiamų rezultatų.

IŠVADOS

1. Problemos teorinė analizė ir eksperimentinio tyrimo rezultatai patvirtino iškeltą hipotezę, jog metodika, paremta vaizdinių modelių (paveikslų, simbolių, schemų) taikymu rišliosios kalbos ugdyme, iš tiesų pagerina vaikų, turinčių nežymų kalbos neišsivystymą, gebėjimą rišliai pasakoti.
2. Remiantis literatūros analize, darome išvadą, jog rišlioji kalba turėtų pasižymėti: rišlumu (sklandus ryšys tarp kalbos vienetų), nuoseklumu (sakinių, įvykių eilės tvarkai tekste atitikimas), logiškumu (teisinga teksto kompozicine struktūra), vaizdingumu, savarankiškumu, o nežymaus kalbos neišsivystymo atveju tokia kalba savarankiškai sunkiai susiformuoja. Šie vaikai susiduria su sunkumais suvokiant priežasties-pasekmės ryšius, „pameta“ pagrindinę turinio mintį, sumaišo įvykių seką, nesugeba rišliai išreikšti savo minties, neranda tinkamų žodžių, neužbaigia frazių. Dažni trūkumai susiję su gramatiniais-sintaksiniais pažeidimais.
3. Remiantis moksline literatūra buvo parengta rišliosios kalbos vertinimo metodika.
4. Prieš ugdomąjį eksperimentą buvo įvertintas 5-6m. vaikų rišliosios kalbos lygis, nežymaus kalbos neišsivystymo atveju, pagal parengtą rišliosios kalbos tyrimo metodiką prieš ugdomąjį eksperimentą.
5. Buvo parengta ir išbandyta sisteminė metodika, skatinanti rišlų pasakojimą, taikant vaizdinius modelius (paveikslus, simbolius, schemas). Pagrindinė modelio paskirtis ugdyme, - pažintinio proceso palengvinimas vaikui, atskleidžiant paslėptas daiktų savybes, jų ryšius.
6. Įvertinti vaikų rišliosios kalbos pokyčiai po ugdomojo eksperimento.
7. Atlikta rišliosios kalbos įvertinimo duomenų lyginamoji analizė prieš ir po ugdomojo eksperimento.
8. Vaizdinių modelių taikymas, skatinant rišlų pasakojimą, leido geriau sutelkti visas vaiko galimybes prisimenant, vizualizuojant, pasakojant, o ugdant rišliają kalbą apėmė nuoseklų supažindinimą su įvairių tipų modeliais tam tikrais etapais. Tai ir mokymas kurti vaizdingas objektų charakteristikas, ir supratimo apie teksto struktūrą formavimas (mokymas „skaityti“ modelius); ir savarankiškas pasakojimų kūrimas su vaizdine pagalba. Parengtos metodikos taikymas eksperimentinio ugdymo metu padėjo vaikams susidaryti aiškų pasakojimo planą, kuris ilgaainiui pereis į „vidinį“ planą, greičiau įsitvirtins atmintyje.
9. Didžiausiu ugdomojo eksperimento pasiekimu galima laikyti teigiamą metodikos įtaką vaikų rišliosios kalbos pažangai: 2 vaikų, kurių rišliosios kalbos lygis eksperimento pradžioje buvo žemas perėjimą į vidutinį rišliosios kalbos lygį ir 2 vaikų su vidutiniu rišliosios kalbos lygiu perėjimą į aukštą rišliosios kalbos susiformavimo lygį eksperimento pabaigoje eksperimentinėje grupėje. Kontrolinėje grupėje ryškesnių pokyčių nebuvo. Pasiekimu galima laikyti tai, jog išaugo pasakojimų rišlumas, nuoseklumas, kiek mažiau logiškumas, savarankiškumas, vaizdingų priemonių naudojimas pasakojant, vaikai išmoko patys sau padėti suvokiant, prisimenant tekstą.

REKOMENDACIJOS PEDAGOGUI

1. Pagrindinis uždavinys, kurį sprendžia pedagogas, turėtų būti ne naujų žinių suteikimas, bet apmokymas kaip savarankiškai gauti informaciją, ir per kolektyvinius samprotavimus, ir per individualias paieškas, per žaidimus, į procesą įtraukiant kuo daugiau vaikui žinomų mąstymo operacijų bei suvokimo priemonių (įv. analizatorių pagalba, daiktinių-schematinių modelių pagalba, aktyvinant kūrybinę veiklą.)
2. Įtvirtinti gebėjimą matyti aplinkos daiktus kaip sąlyginį vaizdą (kvadratas-namas, televizorius, apskritimas – saulė, ratas)ir panaudoti juos kaip pagalbines priemones mokant perskaityti, o vėliau ir mokant „užrašyti“ pasakojimo, atpasakojimo teksto planą, atlikti su jais įvairias manipuliacijas, mokant išskirti charakteringus objekto bruožus, juos grupuoti.
3. Analizuoti siužetinių paveikslą, mokant fiksuoti paveikslo objektus, jų ryšius plokštumoje, analizuoti paveikslą etapais naudojantis pagalbėmis pasakojimo plano etapus atspindinčiomis kortelėmis.
4. Mokymas modeliuoti baigiamas, kai vaikas jau sugeba atmintyje atkurti išlikusį pasakojimo planą.
5. Egzistuoja daug būdų, padedančių vaikui atkurti, prisiminti tekstą. Tai ir skatinimas asocijuoti, ir esminių žodžių išskyrimas, ir įvairūs vaizdiniai modeliai: demonstraciniai veiksmai (judesio simboliai), serijiniai, siužetiniai, daiktiniai, siluetiniai paveikslėliai, mneminės-lentelės, piktogramos, schemas, simbolinis planas, žymintis pagrindinius pasakojimo etapus.
6. Skatinant kūrybinį pasakojimą prasminga atlikti paveikslo, kaip visuminės sistemos analizę mąstymo operacijomis, o jo objektus analizuoti kaip šios sistemos sudedamąsias dalis vadovaujantis sistemiškumo principu, taip, jog viskas pasaulyje tarpusavyje vienaip ar kitaip yra susiję ir vienas kitą vienaip ar kitaip veikia.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Ališauskas, A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Mokomoji knyga Šiauliai: ŠU I-la
2. Ališauskienė, S. (1998) *Ankstyvojo amžiaus vaikų korekcinis ugdymas*. Šiauliai ŠU I-la
3. Ambrukaitis, J. (2000). *Lietuvių kalbos specialioji didaktika*. Šiauliai Šiauliai ŠU I-la
4. Ambrukaitis, J., Ališauskas A. (2003) *Specialiojo ugdymo pagrindai* Šiauliai: ŠU leidykla
5. Barkauskaitė, M., Grinčevičienė, V., Indrašienė, V., Pūkinskienė, R. (2001). *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas*. Vilnius: VPU leidykla
6. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis ugdymas Nr.22
<http://docs.google.com>
7. Braun, C. (2002). Oral motor therapy. <http://members>. (žiūrėta: 2011-06-01)
8. Bražienė, N. (2001). Stebuklinga pasakos galia ugdant žmoniškąsias vertybes. *Žvirblių takas*. 5, 28.
9. Burneikienė, M., Dapkienė, L., Kostkienė, Z. (2001) *Ikimokyklinio amžiaus neišplėtos kalbos vaikų kūrybingumo ugdymas*. Šiaulių universiteto konferencijos medžiaga
10. Carr, A. (1999). *The handbook of child and adolescent clinical psychology*. Ireland: Dublin
11. Dargienė, A. (2007). Vidutiniškai neišplėtos vaikų kalbos ugdymas komunikacijos aspektu. Baigiamasis darbas. Vadovė A. Garšvienė. Šiauliai
12. Daugirdienė, I. (2003). Kalbos ir komunikacijos korekcija. A. Prasauskienė (Sud. ir red.) *Vaikų raidos sutrikimai*. Mokomoji knyga studentams. (p.294-314). Kaunas: Kauno vaiko raidos klinika „Lopšelis“
13. Denisovas, V. (2003) Modeliavimo įvairovė ir jo reikšmė. <http://siauliai.mok.lt/stakvilevicius/ref/ramuno/modeliavimas.html> (žiūrėta: 2011-06-02)
14. Galkienė, A. (2003). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
15. Galkienė, A., Cijūnaitienė A. (2007) Mokymo metodų taikymo veiksmingumas ir populiarumas. *Pedagogika*. ISSN 1392-0340. 87.p. 77
16. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*. Kaunas: Šviesa.
17. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1998). Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. J. Ambrukaitis (Sud.) *Specialiųjų poreikių vaikai*. P.49-60 Šiauliai
18. Garšvienė, A., Juškienė G. (2008) Priešmokyklinio amžiaus vaikų tarimo ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai* Nr.2(18) ISSN 1648/8776
19. Garšvienė, A., Girdvainytė, K. (2008). Neišplėtos kalbos vaikų žodžių daryba. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 2(18), p.71-77. ISSN 16488776

20. Giedrienė, R. (1986) *Pradinukų kalbėjimo sutrikimai*. Kaunas
21. Giedrienė, R., Monkevičienė, O. (1995). *Kodėl nemiela mokykla ?* Vilnius
22. Grakauskaitė-Karkockienė, D. (2006). *Kūrybos psichologija*. Vilnius: VPU leidykla
23. Gražienė, D., Rimkienė, R. (1993) *Ikimokyklinio ugdymo gairės: programa pedagogams ir tėvams*. Vilnius: Leidybos centras
24. Grybauskienė, A., Dobrovolskienė (1992) *Modeliavimas ir konstravimas pradinėse klasėse*.- Vilnius LR kultūros ir švietimo centras
25. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa
26. Gudonis, V. (1997). *Sutrikusios regos vaikų ugdymas*. Šiauliai. Šiaulių universiteto leidykla
27. Hallahan, P., Kauffman, M. (2003). *Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma litera.
28. Ivoškuvienė, I. (2003). *Kalbos raida ir sutrikimai*. Šiauliai. Šiaulių universiteto leidykla
29. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., Suveizdienė, V. (1997). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų žymiai ir vidutiniškai neišsivysčiusios kalbos ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
30. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O. Stoškuvienė, K. (2002). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų neišplėtos kalbos ugdymas*. Šiauliai: K.J.Vasiliausko įmonė
31. Ivoškuvienė, R., Černiauskaitė, G. (2008) *Sutrikusios kalbos vaikų kūrybinės vaizduotės ypatumai Jaunųjų mokslininkų darbai*. ISSN 1648-8776..2(18). p. 109
32. Ivoškuvienė R., Mamonienė Z., Suveizdienė V. (2007). *Alternatyvus kalbos ugdymo ir gražinimo būdas*. Acta Humanitarica Universitatis Saulensis. ISSN 1822-7309. T.5, p. 386-395.
33. Jacikevičius, A., Gučas A., Rimkutė E. (1986). *Bendroji psichologija*. Vilnius. Mokslas
34. Jovaiša, V., (2007), *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius Gimtasis žodis
35. Kaffemanienė, I., Burneikienė, I. (2001). *Specialiųjų poreikių vaikų žaidimo gebėjimų ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla
36. Kaffemanienė, I., Reseckienė, L. (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, individualizuoto motorikos ir kalbinių gebėjimų ugdymo ypatumai*. *Jaunųjų mokslininkų darbai 2 (18)*
37. Kazragytė, V. (2001) *Vaiko orientavimas į vaidybinę komunikaciją*. *Žvirblių takas*. 4.p.36-40
38. Kurmanskienė, I. (2003). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos raida ir pradinių klasių mokinių kalbos ypatumai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
39. Mačiukaitė, A. (1999). *Gamtos mokslo mokymo metodai specialiosios mokyklos aukštesnėse klasėse*. *Nežymiai protiškai atsilikusių vaikų ugdymas IV* (p. 45 – 64).

40. Martinkaitienė, G. (2002). Mokymo metodai ir jų panauda šiuolaikinėmis sąlygomis. *Pedagogika*.57, p 96-104
41. Myers, G.,D.(2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika
42. Monkevicienė, O. (red.). (2001). *Ankstyvojo ugdymo vadovas*. Vilnius: Minklės leidykla
43. Nasvytienė, D., Bumblytė, D (2004). *4-6 metų amžiaus vaiko vystymasis*. Vilnius-Enciklopedija
44. Nauckūnaitė, Z. (2002) *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. – Vilnius
45. Pileckaitė – Markovienė M., Nasvytienė D., Bumblytė D.(2004) *Vystymosi psichologija vaikystėje*.- Vilnius: Enciklopedija
46. Perkauskienė, D (2006). *Kaip keisti mokymo praktiką*. Vilnius. Žara
47. Petrulytė, A (2001). *Kūrybingumo ugdymas mokant*. Vilnius: Presvika
48. Petrulytė, J. (red.). (2003). *Kalbos raida ir sutrikimai*. Patarimai tėvams ir specialistams. Vilnius: UAB „Viltis
49. Piaget Jean.(2002) *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius, Aidai
50. Piaget Jean.(2011) *Vaiko pasaulėvoka*. Vilnius.Žara
51. Plentaitė, V., Marcelionienė, E. (2001) Lietuvių kalbos ugdymo gairės I-IV klasėse *Žvirblių takas*.3, 4
52. Razgevičienė, L (2008). Kalbinių gebėjimų ugdymas ikimokykliniame amžiuje. *Mokykla ir šeima*,14
53. Santrock, J.,K. (2001) „ *Child development“ Mc Grow Hill companies*
54. Schoroškienė, V.(2003). *Kuriame pasaką 1 dalis: kūrybinės kalbos ugdymo užduotys pradinukams*. Vilnius: Šviesa
55. Stošiuvienė, K. (1997). *Kai kurie žaidimai vaikų neišsivysčiusiai kalbai ugdyti*. Šiauliai: Šiaulių univ.leid.
56. Stulpinas, T. (1995). *Ugdymo metodikos bruožai*. Šiauliai: ŠPI leidykla

57. Stunžėnienė, G. (2010). Gimtosios kalbos reikšmė asmenybės ugdymui. <http://www.webcache.googleusercontent.com> (žiūrėta 2011-09-27).
58. Teresvičienė, M., Gedvilienė, G. (2003). *Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita*. Kaunas, VDU leidykla
59. Tijūnėlienė, O. (2007) Kūrybiškai dirbančio mokytojo kalba. ISSN 1392-0340. *Pedagogika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla 87, 51
60. Tripod.com/Caroline_Bowen/oralmotortherapy.htm (žiūrėta 2011-09-27).
61. Vaitkevičiūtė, V. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas
62. Wirth, G.(1990). *Schprachstorungen, Sprechstorungen, Kindliche Horstorungen*. Koln: Deutscher Arzte Verlag.
63. Zambacevičienė, E.,P., (2006). *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla
64. Žukauskienė, R.(1996). *Raidos psichologija*. Vilnius
65. Белоусова, Л.,Е. (2009). *Научиться пересказывать? Это просто!* Санкт- Петербург Литера-детям.
66. Ветлугина, Н.,А. (2002) О теории и практике художественного творчества детей *Дошкольное воспитание*. 5.
67. Ветрова, Н,И (2011) Место и значение моделирования при формировании у старших детей дошкольного возраста природоведческих знаний http://inform-students.moy.su/load/n_i_vetrova_mesto_i_znachenie_modelirovanija_pri_formirovanii_u_stars_hikh_detej_doshkolnogo_vozrasta_prirodovedcheskikh_znanij/1-1-0-23 (žiūrėta 2011-10-23)
68. Воробьева., В.,К. (2006) Методика развития связной речи у детей с системным недоразвитием речи: учеб. пособие Москва.: АСТ: Астрель : Транзиткнига
69. Выготский, Л.,С.(1991) *Воображение и творчество в детском возрасте*. Москва Просвещение .
70. Глухов, В.,П. (2004) *Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим речевым недоразвитием* . Москва, Аркти

71. Глухов, В.,П., Смирнова М.Н (2005). *Исследование особенностей связной речи старших дошкольников с задержкой психического развития и общим недоразвитием речи.* Логопедия. Москва Просвещение
72. Глухов, В.,П., Труханова, Ю.,А. (2003) *Наши дети учатся сочинять и рассказывать.* Москва, Аркти
73. Гвоздев А. (2001)*Вопросы изучения детской речи.*- Москва. Педагогика
74. Граб, Л (2010).*Творческое рассказывание .* Волгоград: Учитель
75. Дыбина, О.В. (2007)*Игровые технологии ознакомления дошкольников с предметным миром. Учебное пособие.*Москва Педагогическое общество России
76. Дьяченко,О.,М. (1996)*Развитие воображение дошкольника.*-Москва Просвещение
77. Жукова, Е.,Мастиукова, Е., Филичева Е. (1998) *Логопедия.* Москва
78. Зикеев, А., Г.(2000) *Развитие речи учащихся специальных (коррекционных) образовательных учреждений : Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений* Москва : Академия
79. Капышева, Н.Н. (2004). Составление рассказа по серии картинок с использованием картинно-символического плана *Логопедия.* 2, 18
80. Корзун, А.,В.(2000). Веселая дидактика.использование элементов ТРИЗ И РТВ в работе с дошкольниками.Пособие для педагогов дошкольных учреждений. <http://www.trizminsk.org/e/233007.htm> (žiūrēta 2011-09-05)
81. Короткова, Э.,П. (1982) *Обучение детей дошкольного возраста рассказыванию:* Пособие для воспитателей детского сада. Москва.: Просвещение
82. Лалаева, Р,И, Серебрякова, Н.,В.(2004) *Формирование правильной разговорной речи у дошкольников.* С-Пб.: “Союз”
83. Лелюх., С.В, Сидорчук., Т.А, Хоменко., Н.Н.(2003) *Развитие творческого мышления, воображения и речи дошкольников.* Ульяновск. Ульяновский институт повышения квалификации. Ульяновск. Ульяновский институт повышения квалификации.
- 84.Логинова, В.И., (2007)*Развитие и воспитание детей в детском саду* С-Пб:“Союз”
85. Малетина, Н.,С, Пономарева Л.В. (2004).Схема. *Дошкольное воспитание.* 6, 3-4
- 86.Мурашковска, И., Н., Валюмс., Н.,П. Картинка без запинки. <http://www.trizminsk.org/e/2312.htm> (žiūrēta 2011-09-04)

87. Немов, Р.,С. (2003).*Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн.* — 4-е изд. — Москва.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС
88. Нестеренко, А.,А. (1993) *Страна загадок.* Ростов-на-Дону изд. Ростов. Университета
89. Нестеренко Б.Б., Савина О.В. (2011) Применение метода наглядного моделирования как средства развития связной речи у дошкольников
http://dsnika.at.ua/news/primenenie_metoda_nagljadnogo_modelirovanija_kak_sredstva_razvitiija_svjaznoj_rechi_u_doshkolnikov (žiūrėta 2011-08-22)
90. Осмоловская, И.,М (2009) *Наглядные методы обучения.* Москва Образовательно-издательский центр «Академия»
91. Омельченко, Л. (2008) Приемов мнемотехники и развитии связной речи. *Логопед* 4 с10
92. Панфилова,А.,П. (2006). *Игровое моделирование в деятельности педагога.* Москва Academa
93. Пашковская, Л.,А.(2002) Педагогическая технология развития связной речи дошкольников с использованием моделирования: Дис. канд. пед. наук: 13.00.07 Екатеринбург
- 94.Педагогический словарь www.nlr.ru/cat/edict/PDict/ (žiūrėta 2010.05.02)
95. Петерсон, Л.,А., Забоева, В.,В., Пименова, Е.,Н. (2007).Тема доклада: Обучение детей планированию своей деятельности используя системный подход. metodolog.ru
96. Платонова, И. (2010) Наглядное моделирование — эффективный метод при коррекции речевых нарушений с детьми дошкольного возраста . *Детский сад* 82
<http://ds82.ru/detsadsearch.html?cx=partner-pub-> (Žiūrėta 2011-09-28)
97. Рубинштейн, С.,Л. (1999).*Основы общей психологии.* СПб Питер
98. Расторгуева., Н.,И.(2002) Использование пиктограмм для развития навыков словообразования у детей с общим недоразвитием речи. *Логопед.* 2, с. 50-53
99. Савченко, С.Г. (2009). Моделирование связной речи у детей с общим недоразвитием речи приемами мнемотехники. *Логопед в детском саду.* 4, с 26-27.
100. Сидорчук.Т.А. (2003) *Обучение дошкольников творческому рассказыванию по картине* Москва.: Академия
101. Сидорчук, Т.,А., Хоменко, Н.,Н. (2004) *Технологии развития связной речи дошкольников. Метод. Пособие для педагогов дошкольных учреждений* . Москва.: Академия.

102. Сидорчук Т.А., Лелюх С.В.(2010) *Составление детьми творческих рассказов по сюжетной картинке: Методическое пособие для воспитателей детских садов и родителей* (Технология ТРИЗ). Москва АРКТИ.
103. Смышляева, Т.,Н. Корчуганова Е.Ю. (2005) Использование метода наглядного моделирования в коррекции общего недоразвития речи дошкольников. *Логопед.*, 1, с.71
104. Ткаченко, Т.,А. (2004) *Схемы для составления дошкольниками описательных и сравнительных рассказов*. Москва Владос
105. Ткаченко, Т.,А (2005) *Обучение детей творческому рассказыванию по картинкам* Пособие для логопеда.Москва Владос
106. Ткаченко, Т.,А.,(2006).*Большая книга заданий и упражнений на развитие связной речи малыша* Москва Владос
107. Ушакова, О.,С. (2008) *Теория и практика развития речи дошкольника* Москва Сфера
108. Ушакова, О.,С. (2004) Работа по развитию связной речи (младшая и средняя группа) *Дошкольное воспитание*, 10. - с. 9-14.
109. Чистякова., О.В.(2009). *Составляем рассказ по картинке*. Санкт Петербург: Литера
110. Чухачева Е.В. (2001). Моделирование как метод формирования связной речи у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. www.school2100.ru (žiūrėta 2011-10-01)
111. Филичева,Т.,Б., Чиркина, Г.,В.(1999) *Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада*. Москва.: "Гном-Пресс"
112. Филичева, Т.,Б., Чиркина, Г.,В.(1991) *Коррекционное обучение и воспитание детей 5-летнего возраста с общим недоразвитием речи* . Москва: "Гном-Пресс"
113. Эльконин, Д., Б.(2006) *Символика и ее функции в игре детей* *Дошкольное воспитание*. 3, с. 33

COHERENT LANGUAGE DEVELOPEMENT OF PRE-SCHOOL AGE CHILDREN, APPLYING VISUAL MODELS

Summary

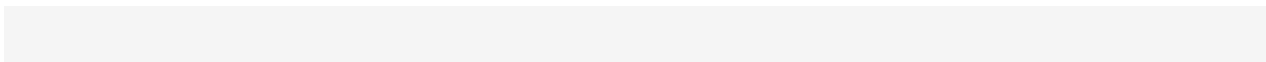
In the thesis “Pre-school children's coherent language development by applying visual models” peculiarities of coherent language, speech characteristics of pre-school children and speech characteristics in cases when speech is slightly undeveloped are *analysed theoretically*. Narrative teaching methods, the importance of figurativeness and visual modelling in education have also been explored. The *hypothesis* has been raised that applying the recommended methodology of experimental education, based on the usage of pictures, symbols and schemes in teaching of coherent language, it is likely that children's with slightly undeveloped speech ability to narrate coherently will improve. To prove this hypothesis, the experimental educational analysis has been made. The analyses been made: secondary analysis of documents, language research data analysis and experimental qualitative educational analysis. Considering evaluations of changes in children's coherent language, content (research protocols) analysis has been made.

The goal was to analyse and evaluate the efficiency of the prepared methodology for coherent language education. 10 pre-school children (5-6 years old) with slightly undeveloped speech (as diagnosed by the Pedagogical-Psychological Service) participated in the analysis. According to homogeneous features, two groups were formed for the experimental research: the experimental group and the control group. In the *empirical* part, the tasks to evaluate the level of coherent language are introduced and the comparative analysis of tasks results before and after the experiment is presented. Also the educational methodology is introduced and the results of its application are analysed.

The most important *conclusions* of the *empirical* analysis:

1. The experimental research results have proved the raised hypothesis that the methodology prepared under visual modelling recommendations and based on the usage of pictures, symbols and schemes in teaching of coherent language, improves the level of coherent language of children with slightly undeveloped speech.
2. The application of visual models and use of senses while stimulating coherent narrating helped to improve child's ability to remember, visualize and narrate. The application of visual models and use of senses while developing coherent language included successive introduction with various types of models in particular stages. This helped the children to make a visual narrative plan how to recreate the whole text more properly and comprehend its compositional structure more easily. The prepared special educational means stimulated educational motivation, narrative consistency increased, children's passive and active vocabulary developed, independent narrating increased, narrating skills improved, especially in case of creative narrating.

Keywords: coherent language, slightly undeveloped speech, modelling, figurativeness, narration, symbols, schemes.

PRIEDAI